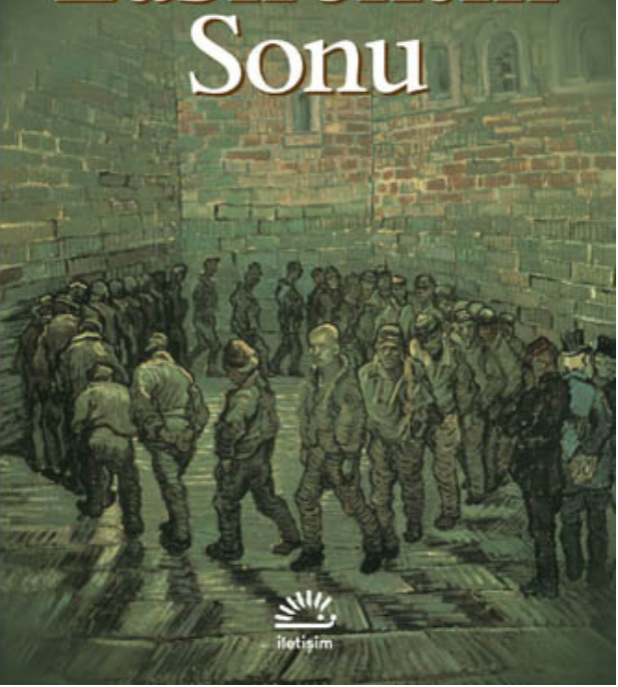

AYTEKİN YILMAZ

İçimizdeki Hapishane

Labirentin Sonu

iletişim

AYTEKİN YILMAZ 1967'de Diyarbakır, Ergani, Ortayazıköyü'nde doğdu. Ortaokulu bitirdi. Siyasi faaliyetleri nedeniyle 9,5 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Yazı faaliyetini hapis hanede sürdüren yazar, bu dönemde çeşitli konularda çalışmalar yaptı. Yayımlanmış eserleri arasında *Doğunun Talan ve İnkârı* (Belge Yay., 2001) *Hapishaneden Öyküler-Hapishaneden Şiirler* (derleme, Metis, 2005) *Hapiste Yazmak* (derleme, Kanat Kitap, 2006) *dağbozumu* (roman, Doğan Kitap, 2011) Yazar ayrıca hapis hane ve edebiyat dergisi *Mahsus Mahal*'ın yayın yönetmenliğini yapmaktadır. 1997 Musa Anter Gazetecilik İnceleme-Araştırma Ödülü, 1999 MKM Film öyküsü Ödülü, 2003 İkinci İstanbul Ulusal Kısa Film Festivali Öykü Ödülü'nün sahibidir.

İletişim Yayınları 902 • Bugünün Kitapları 88

ISBN-13: 978-975-05-1050-2

© 2003 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2003, İstanbul
2. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Ömer Laçiner

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ "La cour de prison," Van Gogh, 1890

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Cem Tüzün

BASKI ve CILT Sena Ofset . SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

AYTEKİN YILMAZ

İçimizdeki Hapishane

Labirentin Sonu

ÇIZGILER *Ender Özkahraman*

GENİŞLETİLMİŞ BASKI

*“Yazarın görevi, nereden gelirse gelsin
bütün adaletsizliklere karşı tavır almaktır.”*

J. PAUL SARTRE

İÇİNDEKİLER

Önsöz / ÖMER LAÇİNER	9
Hapishanedeki Bahçem	15
Çağrılı Huşak	23
Bir Mahpusun Hara Haplı Defteri	29
Günlük Yaşamdan Notlar	49
Labirentin Sonu	65
Hapishanenin Hapısı	87
Öteki Yaşamdan Yansımalar	95
Sözün Bitmemesi İçin	111
Gül ve Aşk	119
Gözün Akli: "Anne Bak Hral Çıplak"	125
Öteki ile Diyalog	131
Qırıklar	137
Qırık Kent'e Dair	147
Ötekilerin Ötekileri	157
Sonsöz	173

Önsöz

ÖMER LAÇİNER

Türkiye’de “siyasal suçtan hapis haneye düşme”nin Tanzimat’tan bu yana bir buçuk asırlık bir tarihi vardır ve 12 Eylül, bu ülkede pek çok şey için olduğu gibi bu tarih için de bir dönüm noktasıdır. 12 Eylül gelinceye kadar, “siyaseten katl” edilmediği takdirde normal hapis hanelerde, diğer mahkûmlarla birlikte ama hem onlardan hem de “idare”den özel, ayrıcalıklı bir muamele görerek mahkûmiyetlerini çeken “siyasi”lerin bu konum ve durumu 12 Eylül’den sonra kökten değişti.

Ölümlerle de bitebilen ağır işkenceler altında sorgulamalardan geçip özel olarak düzenlenmiş veya inşa edilmiş tutukevlerine, hapis hanelere tıkkılan “siyasal suçlu”ları burada bekleyen, giderek sistematikleşen bir “kafa ezme” muamelesi, politikasıdır. Dışarıdaki hayattan olabildiğince tecrit etme, sürekli eziyet, baskı ve toplu dayak fasıllarıyla tam bir cendere içine sokulan siyasal mahkûm ve tutukluların bunlara karşı ayaklanmalar, açlık grevleri, ölüm oruçlarıyla yaptıkları direnişler katliam boyutuna varan bastırma hareketleriyle sona erdiliyordu artık.

Bu köklü tavır, tutum değişikliği, hiç şüphesiz, 1970'lerde siyasal çatışmaların neredeyse tam bir iç savaşa dönüşmüş olmasıyla doğrudan ilgilidir. 12 Eylül Darbesiyle birlikte özel askerî hapishanelere doldurulan siyasal mahkûm ve tutuklulara uygulanan bunaltıcı baskı ve şiddetten, "ölkücü"lerin de kısmen nasiplenmiş olması da bunu gösterir. 1983'te askerî rejim sona erip "sivil yönetim"e geçildiğinde epeyce yumuşar gibi olan hapishane koşulları, PKK'nın başlattığı silahlı mücadelenin yaygınlaşması, Dev Sol (DHKP-C) ve TKPML'den türeyen grupların silahlı eylem girişimleriyle yeniden sertleşti ve "siyasi"lerin kapatıldığı hapishanelerin en kanlı, en ölümcül dönemine böylece girildi. Bu örgütlerin mensuplarına karşı "yargısız infaz"lar rutinleşirken, hapishanelerde fırsatını bulduğunda on-onbeş mahkûmu silah ya da dayakla öldürmekten çekinmeyen acımasız bir devlet politikası yürürlüğe kondu.

Bu ilişkilendirme hiç şüphesiz, devletin o uygulamalarının meşrû bir tepki olduğu anlamına gelmez. Devletin bağlı olduğu, olması gereken hukukun, ne denli derme çatma da olsa mevcut yasaların pervasızca çiğnenmesidir bunlar. Ancak burada üzerinde durmamız gereken nokta bu vahşete karşı sonuç alıcı bir duyarlılığın neden yaratılamamış ve hapishanelerin kendi kaderine terk edilmiş oluşudur.

Bu soruya, 1980'lerden beri Türkiye toplumuna egemen apolitikleşmeyi neden göstererek verilecek kestirme bir cevap, bizi asıl muhtaç olduğumuz şeyden, kendi kendimizi sorgulamaktan kurtarır. Bu sorgulamaya asıl ihtiyacı olanlar ise, hapishanelerdeki açlık grevlerinde, ölüm oruçlarında ön planda olan ve bu eylemleri nedeniyle katliamlara maruz kalan hareketlerdir. Kendileri hapishanelerde ölümüne mücadele verirken, diğer sol, sosyalist sıfatlı hareketlerden, "dışarıdaki"lerden gerekli dayanışmayı görmediklerini iddia eden, hatta onları "katliama iştirak suçü" ile itham ede-

bilen bu hareketler, bu denli yalnız ve yalıtılmış halde oluşlarına hep kendi dışlarında neden bularak daha ne kadar ve asıl olarak nereye gidebilirler?

Genel sol, sosyalist hareketin hâlâ aşamadığı, içinde dönüp durduğu bozgun koşulları, ortamı içinde adı geçen hareketlerin bir bakıma “özel” bir değişim geçirdikleri söylenebilir. Şöyle ki; dikkat edilirse, özel durumu nedeniyle PKK'nın 1990'ların ortalarına kadar giderek güçlenen ve yaygınlaşan silahlı mücadelesi hariç, adı geçen diğer hareketlerin aynı dönemde giriştikleri benzer mücadele yaygınlaşma, büyüme imkanı bulamadan bastırıldıkça, telafi edemedikleri ağır kayıplara uğratıldıkça, bu örgütlerin faaliyetleri de giderek hapishane odaklı olmaya başladı. “Dışarıda” silahlı eylem yürütme imkanı azaldıkça, bu eylemler umulan destek ve katılımı sağlamaz hale geldikçe, o eylemlerden beklenen propaganda ve siyasal mesaj iletme işlevi hapishane eylemlerine yüklenir oldu. Daha önce hapishanedeki eylemler hemen tamamen infaz ve yargılama koşullarına ilişkin taleplere dayalıyken ve siyasal amaçlı eylem sadece “dışarıda” yürütülmekte olan özgül bir mücadeleye, kampanyaya destek jesti olarak sembolik mahiyette başvurulurken; şimdi artık infaz ve yargılama sorunları vesilesiyle siyasal talep ve mesajlar iletilmekte, eylemin birikme koşulu olarak bu talepler öne sürülmektedir.

Bu tutumun, kitlesel destek/sempatinin azlığı, azalması ve “dışarı”daki eylem gücünün ve etkisinin zayıflaması ile orantılı olarak güçlendiğine dikkat edilmelidir. Nitekim, bu dönemde sol mahkûm ve tutukluların giderek daha büyük bölümünü oluşturmasına rağmen, ciddi bir kitlesel destek ve eylem gücüne sahip PKK ile ilişkili olan kesim, hapishane içi eylemlere daha az başvurur, başvurduklarında da taleplerini infaz koşullarıyla sınırlarken; ondan çok daha az ve azalan bir destek bulabilmiş örgütlerin direniş ve eylem talep ve

gerekçelerinde “siyaset” çok daha ön plandadır ve çok daha sert ve militan direniş eylemleri söz konusudur.

Genel apolitikliğı ve özel olarak harekete geçirmek istediğı “alt sınıflar”daki onca yoksullaşmaya rağmen süregiden sinmişlik duygusunu kırabilmek amacı ve umuduyla en yoğunlaşmış ve uç siyasal eylem biçimi addedilen “silahlı mücadele”ye başvurma noktasına geliş, bu duruma özgü, özel bir mantık yaklaşım empoze eder. Hayatın bütünüyle riske edildiğı bu mücadele, kendine ve eylemine mutlak bir inanç ve doğruluk duygusuyla mümkündür. Eylem umulan sonucu verdiğı oranda (örneğin apolitikleşme kırılıyor, sinmişlik hali kalkıyor, “destek” çoğalıyorsa) özgüven de artar ve buna paralel olarak hareketin kendi mutlak inanç ve doğrularına başkalarının “katkı”sını kabul isteğı ve çabası da artar. Ama, aksine umulan sonuçlarla karşılaşılması takdirde hareket, kendi mutlak inanç ve doğrularına kapanır, kilitlenir ve dışarıdan saydığı her etkiyi bir bozma ve bozulma girişimi olarak algılamaya başlar. Çıkış noktasında eylemi ile değiştireceğı şey onu değiştirmeye, mutlak inanç ve doğruluğunu bozacak bir yabancılar çemberine, düşmanlar alemine dönüşmeye başlar.

Dışa dönük eylemin yerini içe dönük eylemin alması da bu noktadan itibaren. “Dışarıda” eylem imkanları azaldıkça hareketin mensupları arasındaki hayatın kendisi eylem yerine geçer. Hapishane dışındakiler, “düşman” dış dünya ile zorunlu ilişkilerin kabuğı gerisinde bir tür getto hayatına çekilirken; hapishanelerde her noktasına siyasetin hükmettiğı bir “komün hayatı” kurulur. Geçmişte farklı eğilimlere mensup sol/sosyalist “siyasi”lerin sadece ortaklaşa tüketim, her konuda yardımlaşma amacıyla kurdukları, paylaşımcı cazibesıyla diğerk mahkûmları da imrendiren “komün”ler, şimdi artık siyasal homojenliğe titizlikle dikkat edilen, buna uymayanların derhal dışlandığı, mensuplarının

tüm davranış ve ilişkilerini katı kurallara bağlayan pür “siyasi” birimlere, azman hücrelere dönüşmüşlerdir.

Kendisine en yakın siyasi eğilimler de dahil, “dışarıdan” gelebilecek tüm etkilere karşı “savaş”a koşullanmış, iç homojenliğini ve teyakkuz halini pekiştirdikçe edineceği güçlülük ve ürkütücülük imajıyla bir mikro devlet izdüşümü veren bu hareketler, bu eğilim; aslında, tıpkı çok parlak yıldızların karadeliğe dönüşmesi gibi, bir sol/sosyalist siyasal anlayışın da çöküşü, ışığını tümüyle yitirmesi halinin işaretleridir. Dünyayı dönüştürme umut ve güveniyle başlamış o siyasal anlayışın kendisini değiştirmesinden korkar hale düşmesini, bu mutlak yenilgi duygusunun umarsız öfkesini temsil etmektedirler.

Okuyacağınız kitap, bu derin acılı, ürkütücü trajediyi, onun en yoğun biçimde yansıdığı “siyasi hapisane”lerde yaşamış, bu noktadan çıkış umudunu yitirmeyerek ve o çıkış yolu için vicdanımıza ve aklımıza çağrı yapan bir insanın tanıklığıdır. Bu sorunun dışımızda değil, içimizde, yüreğimiz ve aklımızın bir sorunu olduğunu, burada çözüleceğini bilen ve inanan bir tanıklıktır bu.

Kapishanedeki Bahçem

“Bilene fakültedir mahpushane köşeleri.”

İnsan istedikten sonra hiçbir şeye geç kalmamıştır. “Geç kaldım” dediği yerden başlasa bile geç değildir. Tutsaklık yıllarımda her okuduğum kitap, dergi ve gazeteden notlar aldım kara kaplı defterime. İlk yıllarda tuttuğum notlar çok derinlikli, düzenli sayılmaz. Biraz imkansızlıktan, biraz da yöntemsizlikten. Ama yine de aldığım her not bugün için oldukça anlamlıdır. Bunları niçin belirtiyorum, yeni bir başlangıç yapıyorum. Kara kaplı defterimi daha da derinleştirmek istiyorum. Okuduğum her kitap üzerine bir şeyler yazmak istiyorum. Bir kitabı bir sahifelik günlükle vermek yetmiyor, okuduğum kitapları tartışmak istiyorum. Bu zor zamanlarda beni diri tutan bu güzelim insan eserlerine en güzel yanıt bu olabilir ancak. Bir tutsak için bir kitap kendi çapında bir dünyadır. Bir bakış açısı, derin bir nefesdir. Victor Hugo “Bir kitap bir dünyadan daha geniştir, çünkü maddeye düşünceyi de katar,” demiştir. Çok yerinde ve anlamlı bir söz.

Kitapların anlam ve önemi en iyi, mahpushane gibi dar mekanlarda anlaşılır ancak. İnsan hem duygusal hem de

moral-değer bir varlıktır. Mahpushane ise bu özelliğe sahip bir insana oldukça yabancı bir yerdir. İnsan kendini gerçekleştiremediği zaman körelir.

İnsan her anlamda kendini yenileme yeteneğinde olan varlıktır da aynı zamanda. Peki mahpushane gibi daraltılmış bir mekanda, insan, topluluğunun olmadığı yerde ne yapabilir? Yine de kendini yeniler mi?

Tutsak yalnızlaştırılmıştır. Yıllarca hücrede tek başına yaşamak zorunda bırakılmış bir insan düşünün. Bu insan her türlü sosyal ve kültürel etkinlikten yalıtılmıştır. Yine de kendini yeniden üretebilir mi? Güncel pratik yaşamdan kopan bu insan düşünsel olarak da kopar mı?

Maddeci felsefeye göre her türlü düşünce pratikten doğar ve pratiğe yön verir. Mahpushaneler pratiğin olmadığı yaşam alanlarıdır.

Eğer hücredeyseniz tek başınıza ya da 2-3 kişiyle birlikte kalıyorsunuzdur. Bazı mahpushanelerde koğuş sistemi geçerli olduğundan, bir koğuştaki bazen 20, bazen de 40 kişi olabilirsiniz, ama pratik alan ve sosyal etkinlik oldukça sınırlıdır. Otuz metrekarelik bir alanda kırk kişinin bir arada yaşaması çok avantajlı bir durum değildir. Koğuş sisteminin geçerli olduğu E tipi cezaevlerinde hapishane içinde hapishane yaratılmış durumda ve çok trajik olaylar yaşanabiliyor. Buna daha sonra değineceğim için meselenin bu yanını şimdilik geçiyorum.

Türkiye gibi bir ülkede cezaevi sorunları anlatmakla bitmez. Ben bu yazıda “Hapishanedeki Bahçem” dediğim kitapların dünyasını anlatmak istiyorum.

Bir kitapta okumuştum; insan beyni değirmene benzer; atarsan öğütür, atmazsan kendini öğütür. Düşünsel bakımdan insan çok üretkendir, hatta bu konuda o kadar yeteneklidir ki sadece uykusunda düş görmekle yetinmez, düşünde bile düş görür.

İnsanlık tarihi nice bilim adamı, politikacı, tarihçi ve sanat adamı çıkardı. İngiliz Newton'un başına elma düşene kadar yerçekimi kanunu bilinmezdi, Kristof Kolomb denizlere açılmasaydı Amerika'yı keşfedemezdi. Tüm bunlar geniş zaman ve mekanların pratik etkinlikleriyle oldu.

İnsan beynindeki algıyı geliştiren şey, dış nesnelere varlığı ve çokluğudur. Mahpushane, daraltılmış bir alandır ve nesnelere sınırlıdır. Tek tip beton duvarlar, demir kapılar insan ufkunun gelişmesine de engeldir.

İşte kitaplar bunun için mahpushane gibi bir yerde çok önem kazanır. İnsan okudukça beyin sistemi çalışır, bir değirmen misali kendini öğütmez. Belki birebir dışarıdaki yaşamı veremez.

Kitap ama hangi kitaplar? Neleri okuyoruz? İstedim ki bu sorulara bir cevap vereyim. Kitaplar benim en güzel moral değerlerim arasındadır. Kitaplarım benim, bu zor zamanlarda sıkıntıdan, daralmalardan uzak tuttular beni. Yıllarca aradığım soruların cevabını kitaplarda buldum. "Akıl bana bir şey öğretmedi, her şeyi yürek öğretti," diyen Rus yazar Tolstoy'u, "Bilgisiz iyi niyet kötü niyetten daha kötüdür," diyen A. Camus'u, "Kendin ol" buyruğunda bulunan Nietzsche'yi, "Kendini arayan insan yitirir, ama yitirirken de kendini bulur," sözünü de yine kitaplardan öğrendim. Daha neleri neleri öğrendim. İstedim ki okuduklarımı başkalarıyla paylaşayım. Her bir kitapta yoğun bir insan emeği var. Hiçbir kitap küçümsenmemeli, her kitaptan öğreneceğimiz bir şeyler vardır mutlaka.

Kendi tecrübelerimden öğrendiğim bir şey var; eğer insan okuyorsa, mutlaka not tutmalı. Bazen haftada 4-5 kitap elimden geçmiş oluyordu. Sonra yeniden bakmam gerektiğini anladığımda o kitabı bulamıyordum. Kendi kendime yapın tutuşurum keşke notunu alsaydım diye. İnsan okuduğu her şeyi akılda tutamaz, insan aklının kapsayıcılığı son-

suz değildir. Her yeni bir şeyi alan akıl, eski bir şeyi unuttu-
yordur. Bu nedenle insan ne yapıp etmeli okuduğunu defte-
rine not almalı.

Okumak okumak diyorum da, bundan ne anlamalı? Bir
mahpus okudukça kendini yeniler ve diri kalır. Hem za-
man hem de imkanlar var. Son sekiz yıllık cezaevleri süreci-
ne baktığımda, arada bir eylemler olsa da (açlık grevi, bari-
kat vb.) koşullar uygundur okuyup yazmaya. Bu yılların çok
iyi değerlendirildiği söylenemez.

1990 kuşağı çok yıpranmış bir kuşaktır. Devletin ele geçi-
rip içeri attığı yaralı insanlar içeride kurulan hapisaneler-
den geçti. Bu hapisane “kurtarılmış alan” dedikleri, örgüt-
ler tarafından kurulmuş hapisanelerdir. Anlatılması güç bir
hapisane!

Şu an kaldığım cezaevinde 20 bin civarında kitap var, bir
o kadar dergi ve gazete. Dışarıyla diyalog arada bir aksasa
da sürüyor. Okumak istedikten sonra okunacak kitap çok.

Örgütsel yapının bazı dezavantajları var. Her isteyen kitap
alamaz, iki ayda bir okuma programı çıkarılır. Kitapların
bu programa göre okunması gerekir. Ağırlıklı olarak örgü-
tün ideolojik kitapları yazılır programa. Günde beş saat top-
lu eğitim yapıldığından geriye çok da verimli zaman kalmı-
yor. On yıldır içerideki yapı bu tarzda çalışıyor. Buna benzer
nedenlerden ötürü okuyup yazan çok değil bu gibi yapılar-
da. Kütüphanelerde bazı kitapların yasaklandığını gördüm.
Ahmet Altan ve Murathan Mungan'ın bazı romanları yasak-
lanmıştı. Sol grupların da yasak listesi vardı.

Örgütsel yapıların dışında kalan bireyler de az değildi.
Bunlar çeşitli sorunlardan dolayı kırılmış insanlardı. Birço-
ğu hapisane içindeki hapisaneden geçmişti. İradesi kırıl-
mış bir kuşak yaratıldı. Tabii yine de umutsuz değilim; bu
kuşak yazarını, sanatçısını çıkarır. Bu kırılma edebiyata, sa-
nata bir biçimiyle aktarılacaktır.

“Bilene fakültedir mahpushane köşeleri” diye bir söz vardır. İnsan istese mahpushaneleri fakülteye çevirebilir. Yaşadıklarımın bunu anladım, bunu yapanlara rastladım. İnsan büyük bir irade gücüdür ve bir o kadar zayıf özellikleri olan bir varlık. Hem oldukça güçlü hem de oldukça zayıf bir varlık.

Yıllardır cezaevleri üzerine çok yazılıp çizildi. 1930'lar da TKP'li kuşaktan beri cezaevleri gerçekliği sürüp gidiyor. Kimler gelip geçmedi ki bu diyardan; Nâzım Hikmet, Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Tahir, Kerim Korcan ve daha nice eski tüfek. Nâzım şiirlerinde anlattı, Kerim Korcan romanlarında... Yine de bitmedi, bitmez de.

Her zaman mücadelenin asıl alanı dışarıdır. Bazen içerisi fazla abartılıyor, oysa dışarı çökerse içerisi yıkılır. Bu gerçeği bilerek içerisini hiçbir zaman abartmadım. Daha çok mahpushanelerin nasıl değerlendirilmesine ilişkin yazdım. Bir mahpusun dünyası biraz da kitapların dünyası değil mi? Lanetli duvarların ardını başka nasıl renklendirebiliriz?

İşte benim kitap bahçem. Kimler, neler yok ki... Ak gül ile kırmızı gülün nasıl yan yana açtığım bulacaksınız. Hapishane de nesi, hapishane içindeki hapishaneyi okuyacaksınız. Ötekilerle dolu bir bahçe mahpushanenin ötekisi. Ama bu öteki başka bir öteki. Bir garip kimse, yersiz yurtsuz. Ötekiye bir garip kimse dediksek de her ötekinin harcı değil, “kimse” olabilmek. Ne ötekiler tanıdım “biz”den olmak için habire didişen ve yaltaklanan. Ama nafile, “biz”ci sistem almaz içine. O “öteki” yaratmak zorunda, hem de en kötüsünden bir “öteki”; yoksa en iyi biz nasıl olur! İşte bu yüzden her “öteki” kimliksiz, tarifsiz bir kimse olamaz. Bu “öteki” başka bir “öteki”, bütün resmî kimliklerin hükümsüz olduğu bir garip “kimse”, bütün sistemlerin kırıldığı kimselerden bir “kimse”.

Elias Canetti “başkaları tarafından dikkate alınmadığın

sürece özgürsün, başkalarınca sevilmediğin sürece özgürsün. Özgür olmayışının başka bir nedeni senin ismindir, ismini bilmeyen bir insan sana söz geçiremez,” diyor.

Özgürlüğün ve özgür insanın tanımı çokça yapıldı ama “öteki”ye yakın olan özgür insan tanımı biraz böyle: “İsimsiz ve başkalarınca seilmeyen.”

Ocak 1998, Bursa

Çağrılı Kuşak

“Dünyayı değiştirmek isteyen insanlar nedense kendilerini değiştirmeyi düşünmüyorlar.”

TOLSTOY

Şu sakatlanmış yaşamlara bakıyorum, insana acı veriyor. İnsan diyorum, niçin bu kadar kötürümleştirilmiş, kendisi olmaktan uzaklaştırılmış. Herkes bir şey olmak istiyor kendi olmanın dışında. Ne acayip bir şey! Bir şey olmak için kendin olmaman lazım, “kendini inkâr et” diyor. Dinler de, mezhepler de böyle değil mi? İyi bir mürit önce kendini inkâr eder. Kişinin kendisine değil de bir başkasına benzermesi, taklit etmesi beni düşündürmüştür her zaman. Şöyle etrafımıza bir bakalım o kadar çok merkez var ki her taraftan bizi çağırıyorlar. Birçoğu da dünyayı kurtarma misyonu üstlenmiş. Kırk parçaya bölünmüş dinî tarikatlar bunu Tanrı adına yapıyorlar, yine yirmi parçaya ayrılmış sol örgütler sosyalizm adına, solculuk adına yapıyorlar.

Daha başka grup ve çevreler farklı amaçlar için her gün çağrı yapıyorlar. Anlayacağınız çağrılı bir kuşakız. ÇAĞRILIYORUZ!

Nietzsche, “Daha kendinizi aramamışken beni buldunuz. Böyledir tüm insanlar, insanın değeri azdır bu yüzden,” diyor. Çoğu defa böyle olmuştur. Kişi kendisi olamadan kur-

tarıcılık misyonu üstlenir, merkezci bir grupla ilişkilendirir. Bu ilişkilendirme bilgi üzerinden değil, inanç üzerinden gerçekleşince kişiliğin sakatlanma süreci de başlamış oluyor. Montaigne “insan en az bildiği şeye en çok inanır,” der. Kendi olamamanın kötü niyet taşları inanç ağıyla örülüdür.

Şöyle inanç ağıyla bağlanmış yapılara bir bakalım, ne kadar çok birbirlerine benzediklerini görürüz. Önce birbirlerine benzerler, sonra hepsi birden başarılarındaki ulu kişiye benzemeye çalışırlar. Tabii öyle kolay değil ulu kişiye benzemek. Ağzınla kuş tutman lazım. Ancak ölümler o yüce mertebeye ulaşabilir.

İnsan karmaşık bir varlıktır aslında. Ne demek insanın anlamadığı, bilmediği bir şeye daha çok bağlanması. Yıllar önce bu duruma şair Tefik Fikret bir açıklık getirmiş, “Beşeriyetin böyle delaletleri var işte. Kendi putunu kendi yapar, kendi tapar,” demiş.

Yaşadığımız ortamlarda bu gerçeğin çokça örneğini yaşamışızdır. En çok da örgütlü yapılarda yaşanır bu trajedi. Yıllarca örgüt içinde mücadele vermiştir, idealleri uğruna vurmuş vurulmuştur. Ama bir gün ayrı düşüp ayrı yaşamaya başladığında Montaigne'nin sözünü haklı çıkarırcasına kendi gerçekliğini itiraf eder. “Meğer hiç de anlamadığım şeyler uğruna bunca yıl koşturmuşum,” diyenlere çok rastladım. Şöyle diyenler de var: “Geçmişte değil de şimdi savunduğum şeylere inanıyorum.”

Tabii bu defa, daha önce başkalarının kendisine verdiği kimlik hükümsüzdür. Bir bakarsınız düne kadar çevremizde en iyi “sosyalist” geçinen, her şeyden vazgeçmiştir. Bir aşırı uçtan bir başka uca. Böyle durumlarda “kimlik” ve “kimliksizlik” tartışılır hale geliyor.

Kim kimlikli kim kimliksiz ya da kimlikten ne anlamak lazım... Bu gibi soruların cevabı çoğu zaman belirsizleşiyor. Türkiye’de sol grupların kimliğinin bu konuda çok kişilikli

olmadığı anlaşılıyor. Bu tamamen örgüt ve yapı gerçekliğinden kaynaklanıyor. Klasik bir Doğu tarzı gerçekliği de diyebiliriz. Doğulu toplumlardaki tek adam, tek cemaat kültürü örgütsel yapılarda da ortaya çıktı. Bu sol gruplar yapılarını tek adam üzerinden örgütledi. Tek kolon üzerine kurulan binanın çökeceği muhakkaktı ve tek kolon üzerine kurulan bina çöktü. Bu yapılar yanlış yapıları; bozulacağı başından belli olan yapıları, diyebiliriz. Son derece katı tekçi bir merkeze karşılık hiçleştirilmiş, iradesiz bir yapı gerçekliğinden çok nitelikli bir şey çıkmazdı. Bu yapılar yüz kişi, bin kişi, hatta yüz binlerden oluşabilir ama bir kişidirler, yapının tepesindeki kocaman bir kişi!

Mahpusluk yıllarında örgüt kimliğinden sıyrılmış birçok insanla birlikte kalma olanağım oldu. Tablo hiç de iç açıcı değildi. Bu kimliksizleşme mahpushane gibi bir yerde yaşadığından oldukça sancılı geçti.

Mahpusta örgütlü bir yapıdan ayrılmak ateşten gömlek, birçok insan sonuçlarına katlanamadığından ayrılamıyor. Yapı içerisinde vakit geçiriyor, bir gün fırsatını bulsa kaçacak. Son yıllarda kaçışlar çok yaşandı. Çağrılı bir kuşaktan çok nitelikli bir şey çıkmazdı, çıkmadı.

Örgüte katılırken okuyup araştırarak bilgi üzerinden katılanların sayısının oldukça az olduğunu gördüm, şimdi ayrılma haklarını kullanıyorlar. Dışarıda kendi gerçeklikleriyle yüz yüze gelemeyenler mahpushane gibi dar bir yerde kendi gerçekleriyle yüzleştiler. Bu yüzleşme iyi oldu. Hem kendileriyle hem de örgütlü buldukları yapıyla tanıştılar. Abarlıklı kişilikler yıkıldı. Gerçekten birçoğu bırakalım halka öncülük etmeyi, örnek bir yaşam sunmayı, kendilerini bile yönetmekten aciz insanlar, iki koyunu düz yolda yürütebilme yeteneğinde bile değiller. Bu hal ile de dünyayı değiştirmek istiyor, devrim gibi sosyalizm gibi büyük laflar edebiliyorlar. Rus yazar Tolstoy “Dünyayı değiştirmek isteyen insanlar, ne-

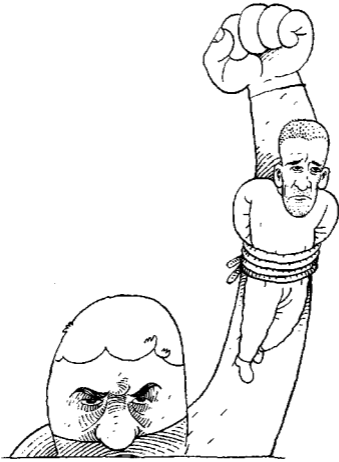
dense kendilerini deęiřtirmeyi hiç dūřünmüyorlar!” demekle ne doęru sōz etmiřti.

Son yıllarda örgütsel yapıların kalitesi iyice düştü, faşizan uygulamalar had safhaya ulaştı. Artık sol değerler uçup gideli çok oldu. Bu yapılarda örgüt baskısına maruz kalmamış bir tek insana rastlamak műmkűn değil. Kendi bireyini dōven bir mekanizma yaratıldı. Örgüt mekanizması içinde yer aldın mı aşağıya baskı uygulamak zorundasın, yoksa mekanizma tarafından dışlanırsın.

Örgütsel yapılar birer baskı aygıtı haline gelmeye bařlayalı beri bir özűlme de bařladı. Bu özűlmeyi olumlu bulanlardanım. Bu yüzden bana tepki duyanlar var; oysa yanlıř, aresizliklerden oluřan zaaflar űzerine kurulan bir örgütsel yapıdan olumlu řeyler çıkmazdı. Henűz iktidar olamamıř bir yapıda baskı uygulayanlar yarın iktidar olduklarında zalim bir sistem kurarlar.

ağrılı kuşağın sorunlarını anlatmak uzun sűrer, ama kuşaklar içinde lanetlenmiş bir kuşak varsa, o da bu 1990’lar sonrası kuşaktır. Kendi lanetini hazırlayan kuşak!

Bir Mahpusun
Kara Kaplı Defteri

*“Sevgili dostum hep kurtlar koyunları yemiştir,
bu kez koyunlar mı kurtları yiyecek?”*

MADAM JULLIEN

Kara kaplı defterim içlenmelerimi anlatır. Bir mahpus hiçlendiği için içlenir. Her içlenme içe doğru yaşanır, eğer kaygılardan sıyrılmışsa kendi içinde bir derinleşmeye ulaşır. Tutsakken içlenmelerini saklı tutar, çünkü etrafında olup biten birçok şey onun içlenmesinin nedenidir. Kendisini hiçlendiren mekanizmanın ortaklarından görür.

Kara kaplı defterimde kendi içlenmelerimi yazıyorum, o seslice dışa vuramadığım içlenmelerimi. Her tutsak gibi beni içlendiren o kadar çok şey yaşandı ki bu yıllarda. Seslice dillendiremediğim içlenmelerimi günlükler, notlar biçiminde yazıyorum. Bu notları yazarken bile içlenmem daha da derinleşerek devam ediyor. Her gün o kadar çok hiçlenmeye maruz kalıyoruz ki, hangi birini yazayım diyorum. Dert bir değil bin bir. Bugün günlüğümü yazmaya oturduğumda yeni bir kötü haber daha duydum. F. adında bağımsızlarda kalan arkadaş idareye sığınmış. Bu sığınma bir ay içerisinde üçüncü kez yaşandı. Hepsinin de gerekçesi can güvenliklerinin olmayışı. Idareye sığındıklarında idare, “can güvenliğim yoktur” dedirten bir dilekçe alı-

yor. Can güvenliğini kimler tehdit ediyor, sol örgütler. Du-
yun da inanmayın!

Son bir yıldır içlenmelerim bana baskı yapıyor. Tüm bu yaşananların suç ortağımıymışım gibi algılamaya başladım. Her şey yanı başında yaşanıyor ve sen görüyor duyuyorsun. Müdahale etsen olayların içinde oluyorsun. Gitmek istesen böyle bir şansın yok. Burası hapisane, insan her istediği yere gidemez. Gideceğim yer bir başka hapisane olabilir ancak. Bir kuyudan başka bir kuyuya. Her yerde benzer sorunlar var. Aynı insanlar benzer örgütler, benzer sorunlarla uğraşılıyor. Kaldı ki hapisane içinde hapisane yaratılmalı çok oldu. Her gün yeni haberler geliyor başka cezaevlerinden. Her taraf aynılaşmış. Belki de reel durumu en iyi anlatabilecek olan bulunduğum cezaevdir. Her şey sanki pürüzsüz hazırlanmış. Mekan-zaman ilişkisinin hiç bu kadar mükemmel kullanılabileceğine inanamazdım. İnsan önce mekanı oluşturuyor, sonra ilişkilerini mekana göre düzenliyor. Daha sonra da o mekan üzerinden bir sistem kuruluyor. Kurulan bir sistemi değiştirmenin çok zor olduğunu biliyoruz. Şu kaldığım cezaevi bunun hengamesini yaşıyor.

Bu cezaevine ilk geldiğim zamanlarda tutsaklar için çok ağır koşullar vardı. Uzun süren açlık grevleri sonucu birtakım haklar alındı. Sol gruba mensup bir kişi yaşamını yitirdi bu direnişte. Gardiyanlar her şeye hâkimdi, bir adım atmak istesen idareden izin alman gerekirdi. Koğuş kapıları gece gündüz kapalı dururdu. Topluca bir başka koğuşa gidilemezdi, her dergi, kitap içeri alınmazdı, ziyarete topluca çıkılamazdı. Uzun süren bir direnişin ardından birçok hak alındı. Artık idare kapısından bu tarafa sol örgütler bakıyor, gardiyanlar kapıları açıp kapamanın dışında bir şeye karışmıyor. Cezaevinin iç yönetimi örgütler eline geçti. İşte her şey o zaman başladı. Hapisane içinde yeni hapisaneler kuruldu. Her örgüt kendi koğuşunda iktidar alanı oluşturdu. Da-

ha değişik anlatımla “kurtarılmış alan” denilen “alanlar” yaratıldı. O kck dar mekanlarda iktidarcık oyunları oynanmaya başlandı.

şöyle kara kaplı defterime aldığım notlara bakıyorum; aslında bakmak istemiyorum, içim sızlıyor. Benim dışımda kimsenin okuyamayacağı biçimde karmaşık yazıyorum. Bu notların ele geçmesi halinde iyi olmayacağını biliyorum. Gerçi cezaevi idarelerinin eline daha kapsamlı raporlar geçtiğini biliyorum ama olsun, bu benimki olmamalı. Bu kaygılar yüzünden içeride yazdığım her günlük eksik günlüktür. Kaygılar çok fazla... Sadece günlük değil, bir mahpusun yazdığı her yazı eksik bir yazıdır. Çünkü kaygılarla yazmıştır. Ben de yazdığım her yazıda bu kaygıyı taşıdığımı belirtmek isterim. Eskiden bu kaygılar daha azdı. Örneğin 12 Eylül döneminde içerideki sansür tek başlıydı. Devletin uyguladığı bir baskı vardı. 1990 sonrası bu baskılar çoğaldı, dış sansürün yanına iç sansür eklendi. Bu da örgütlerin uyguladığı sansürdü ve bu baskı artarak devam ediyor. Bunun için Türkiye’de hapis-hane gerçekliği dönemlere ayrılır. 1990 sonrası kuşak en talihsiz kuşaktır. Bu kuşak sadece hapishanelerde kalmadı, hapis-hane içindeki hapishanelerde de kaldı. Bu içerideki hapis-haneler örgütler tarafından kuruldu. Kurulduğu andan itibaren tutsaklar üzerindeki baskılar iki üç katına çıktı. Kırılmaların, çözülmelerin başladığı bir döneme girildi. İçerdeki hapis-hanelere maruz kalmış birçok arkadaşla tanışma olanağım oldu. Birçoğunun yaşadığı trajediyi dinledim.

Eğer bu hapis-hane ve içindeki hapis-hanelerde yaşananlar bir gün anlatılır ve yazılırsa insanlık bir kez daha çöker. İnsanın çöküş tarihi bu içeride yaşananlarda gizlidir.

Kara kaplı defterimin ortaya çıkışı da biraz bu yüzendir. Yıllardır kimselere seslice anlatamadığımı bu defterimde kendi kendime içlendim durdum. Eğer bir gün koşullar oluşursa dışarı çıkarırım. İçerde hiçbir şeyin güvencesi yok.

Can güvenliğimizin olmadığı bir yerde defterimizin, kitaplarımızın olabilir mi? Yine de her yazışmada belki diyorum olur ya bir gün kazasız belasız çıkarsak yaşadıklarımızın bir belgesi olur. Yarınsız bir ülkenin hapishanelerinde yatığımı da unutmuyorum. Her gün bir hapishaneden ölüm haberi geliyor. Devlet her gün elindeki tutsaklardan birini öldürüyor; kimi işkenceden, kimi hastalıktan. Bu son yıllarda toplu katliamları da başladı, önce Diyarbakır'da sonra da Ankara'da... Ve yarın neresi olacak (?) kaygısı içindeyiz. Gergin bir bekleyiş.

Devlet eski devlet ve olup bitenleri anlıyoruz. Anti-demokratik bir devletin yapacağı şeyler bunlar. Ama bu son yıllarda başka bir şey daha oldu, artık örgütler de tutsak devrimcileri öldürüyor, hem de kendi örgütünden insanları. Bu öldürmeler başladı başlayalı artık herkes herkesten kuşku duymaya başladı.

Normalde hapishaneler devletin en daraltılmış iktidar alanlarıdır. 1990'lardan sonra örgütlerinde iktidar alanları olmaya başladı. Bu küçücük iktidar alanlarında trajik olaylar yaşanıyor. Bunu hangi örgüt, nasıl, ne kadar yapıyor? Bu çok önemli ancak genelde birbirine benziyorlar. Son yıllarda o kadar çok birbirlerine benzediler ki!

Günlük yazmaya başlayalı rahatladığımı hissettim. O, kafamda bocaladığım birçok sorunu kendimle konuşur gibi günlüğüme yazıyorum. Bu geceki günlüğüm de üzücü şeylerle dolu. "Bağımsızlar"dan kaçıp idareye sığınan arkadaşların durumu beni çok etkiledi. Son üç yıldır bu cezaevinde zor günler yaşadılar. Mekan olarak kaldıkları blok yukarı ve aşağı kısmın orta yerinde; aşağı kısmında biz Kürt tutsaklar, yukarı kısmında da Türk sol grupları kalıyor. Bazı arkadaşlardan dinlemiştim, "Bağımsızlar"ın koğuşunun iki kısım arasında olması cezaevi idaresinin tercihiymiş, idarenin birçok hesabı varmış böyle olmasında. "Bağımsızlar" da ka-

lan arkadaşlara sorarsanız örgütleri de katıyorlar bu hesaba. “Biz iki kısmın arasına sıkıştırıldık. Her iki taraftan da baskı altındayız,” diyorlar.

Bir cezaevinde “Bağımsız” koğuşunun olması örgütlerin tercih ettiği bir şey değil. Hiçbir örgüt istemez “Bağımsız” koğuşunun açılmasını. Örgütlerin etkin olduğu bazı cezaevlerinde “Bağımsız” koğuşu yoktur. “Bağımsız”lar koğuşu sürekli bir sorunlar yumağı olarak görülür. Şu an anlatmak istediğim bu durum oldukça zor bir meseledir. Bu nedenle neresinden, nasıl anlatacağımı tam kestiremiyorum. Hani ne kadar anlattırsan anlat yine de eksik kalır kabilinden bir mesele. “Bağımsızlar” a hapislananların ötekileri diyorum; hem de ne öteki! Hem devletten hem de örgütlerden dışlanan bir kesim. Bu cezaevinde kaldıkları yer bana da ilginç geldi. Her iki kısmın ortasında bir yerde. Bu blokta hem bizden (Kürt tutsaklardan) hem de Türk sol gruplarından ayrılanlar var. Bu “ayrılma” benim yakıştırmam. Eğer örgütlere sorarsanız, onlar birer mücadele kaçkını! Örgütten “ayrılmış” sözüne sıcak bakmazlar. Her “Bağımsız” için örgütün resmi bir açıklaması vardır mutlaka ama ortalama hepsi için benzer bir açıklama yapılır; “iradesi kırılmış”, “devrimci yaşama gelmedi”, “düşkün bir kişilik” vb. Her “Bağımsız” ayrıldığı örgütü için bir yüküdür, ortadan kaldırılması gereken bir unsurdur. Her örgüt kendi “Bağımsız”ının ya zaman içerisinde kendisine yeniden katılmasını ya da kaldığı yerden sürülüp başka yere gitmesini ister, bunun için fırsat kollar. Her “Bağımsız” ablukaya alınmıştır zaten, örgütlerin koğuşlarına gidip gelemeyiz. O en kötüsünden bir ötekidir, dışlanmıştır. Her örgüt, kendi yapısına “Bağımsız”ı dışlama bilinci verir. Yanlarına yaklaştırmaz, onunla ilişkilendirmezler. Eğer bir diyalog olacaksa örgüt temsilcisi üzerinden yürür bu diyalog. Bunun dışında bir diyaloga izin verilmez, eğer görülür, fark edilirse o kişi cezalandırılır.

Örgüt resmîyette her “Bağımsız”a eşit mesafede gibi görülür ama günlük yaşamda bunun ayrımını yapar ve gösterir. Birileri daha yakın, birileri daha uzaktır ve bu gibi meseleler son derece karmaşıktır. Klasik solcu bakışıyla işin içinden çıkılmaz. Sorun sadece “Bağımsız” olma veya olmama meselesi değildir, bu daha köklü ve uzun ayrıntıları olan bir meseledir.

Bugün yaşananlara baktığımda geçmişte yazılıp çizilenlerin eksik olduğunu anlıyorum. Yazılanlara baktığımda birçok vahşi olay anlatılıyor, devletler teşhir ediliyor, işkence-ler en açık şekliyle açıklanıyor. Ama bugün Türkiye hapis-hanelerinde yaşananları anlatmaya bunlar yetmiyor. Çünkü Türk hapishanelerinin özgünlüğü anlatılmıyor. Birçok şey yazılıyor ama hiç kimse, bugün “Hapishane içinde hapis-haneler yaratılmış” diyemiyor. Daha bugün bir “bağımsız” tutsak idareye sığındı ve bu son beş yıldır her gün hapis-hanelerde yaşanır oldu. Son bir yılda örgütler tarafından öldürülen devrimci sayısı on kişiden fazla! Kim kimi cezalandırıyor, ölen kim, öldüren kim?

Bu yıl içinde bu cezaevinde bir devrimci öldürüldü sol gruplar tarafından. Adı Mehmet. Yaklaşık dört yıldır buradaydı. Ajan, işbirlikçi olduğu gerekçesiyle öldürüldü. Tanıyan hiç kimse inanmadı bu yalana. Sevilen bir insandı. Bir yıl örgütlerle kaldı, daha sonra kendi isteğiyle “Bağımsızlar”a geçti. Üniversite mezunuydu, yazar çizerdi. Çok güzel karikatürler çizerdi; dergi, gazetelerde yayımlanırdı. “Sosyalistim” derdi. Bir sevgilisi vardı, İzmir’den ziyaretine gelirdi, rast gelirsek bir merhaba derdik kendisine. Çok sık yanına uğramazdım ama haftada bir mutlaka uğrardım. Eğer uğramazsam kendisi arardı. Sohbeti sevilirdi, sözünü esirgemezdi. Gelenekçi örgütlerin birinde olmak istemezdi ama devlete muhalifti. Tüm direnişlere katılırdı, hep solda kalmak isterdi. Hayatı çok severdi, kendine sevdalı bir insan-

dı. Çoğu zaman kıskanırdık onu. Rahatına düşküdü, “Bu işler fazla sıkılmaya gelmez,” derdi. Hep yakınında bir insan arardı, “Yalnızım,” derdi. Bazen seslice, “İnsan yok mu, insan?” derdi. Bu yaşadığı ortama eleştirisiydi, çünkü reel durumu kabullenemiyordu. Başka bir hapisanede daha uygun bir ortam bulabilseydi oraya giderdi. Ama o da biliyordu tüm hapisanelerin benzer durumda olduğunu. Son görüşmemizde iyice daralmıştı, sol grupların baskısından rahatsız oluyordu. “Her şeyimize karışıyorlar, üç kişi bir araya gelemiyoruz, örgütler bırakmıyorlar,” demişti. O gün en son görüşmemiz olmuştu.

Tutuklandığı haberini duyduğumda çok öfkelenmişim, “olamaz” diyordum. Çılgınlık olarak değerlendirdiğim o günleri günlüğüme yazmışım:

Artık kaygı maygı yok bundan sonra, bu oportünistlik böyle devam edemez. Her şey orta yerde, apaçıkken bu kaygılarımız neyin kaygısıdır? Devrimci insanlar bir bir boğazlanırken sessiz kalmak neyin devrimciliğidir!

Yazıp anlatmak yetmez, pratikte engel olmak gerekir. Eğer ciddi bir tavır konulmazsa bu arkadaş öldürülecek. Bana anlatılanlara bakılırsa Ankara Cezaevi’nde öldürülen devrimcinin durumuna benziyor bu durum. Yönelim, dışarıdan başlatılmış bir tasfiye hareketinin içerideki uzantıları olarak görülüyor. Ankara’daki öldürme korkunç bir şey. Ankara’dan gelen arkadaşlardan dinledim. Görüş yerinde annesiyle konuşurken, infazcı, ekmek bıçağıyla kurbanını annesinin gözleri önünde doğramış. Yaşlı ana oracıkta havar havarı bağırıp düşmüş yere. Bu olaya da ne cezaevi idaresi ne de örgütler engel olmuş. Başka yerlerde de olmadılar. Ne anlamamız gerekiyor bu olaylardan, devrimciler devrimcileri öldürüyor. Devrimciler devrimcileri öldürür mü? Artık Türkiye’de öldürüyorlar, hem de

cezaevlerinde. Hızla bir karşıtına dönme var, karşıt olduğuna benzemek!

Devrimlerin böylesi trajik yanları var işte.

Fransız Devrimi sırasında Madam Jullien oğluna yazdığı bir mektupta “Sevgili dostum, hep kurtlar koyunları yemiştir, bu kez koyunlar mı kurtları yiyecek?” demiştir. Oysa koyunlar etyemezdir, aslında yememesi lazım! İşte sorun da tam buradadır. Devrimler dönüşüm zamanlarıdır, onca zaman savunmasız olanlar aniden dişlerini göstermeye başlarlar. Bunu nerede yaparlar? “Kurtarılmış” iktidar alanlarında. Hapishaneler kurtarılmış birer iktidar alanı olarak görünüyor, yoksa hapishane içindeki hapishane kurulamazdı.

Şimdi de Mehmet kurbanlık bir koyun gibi içerideki hapishanede, o geçmişte üyesi olduğu örgütün blokunda bir ranzaya bağlandı. Örgüt temsilcileri diğer örgütlere bir açıklama yapmış, araştırılıp sorgulanacakmış.

Mehmet örgütten ayrılalı beş yıl oluyor, bu neyin araştırılması! Örgüt temsilcisiyle görüştüm, uyardım. Kendisine “Ankara’daki gibi olursa yazık olur, siz kaybedersiniz. Eğer cezalandırma olursa kimse inanmaz, başta da ben gezdiğim her yerde teşhir ederim, bir devrimci vurdunuz derim,” dedim. Diğer gruptan insanlarla da konuştum, “Devrimciler kurbanlık koyun gibi koğuşlara kapatılıp ranzalara bağlanmamalı,” dedimse de kimse pratik bir adım atmadı. Ortak söylenen şey şu oldu: “Örgütün iç sorunları o örgütü ilgilendirir.” Dışarıdan karışmanın doğru olmayacağı söylendi.

Bizim temsilci arkadaşla da konuştum. Yukarı kısımda olup bitenler bizi ilgilendirmiyor, gibi bir yaklaşımla geçiştirdi. Kürt tutsakların yukarı kısımdaki Türk tutsaklarla ilişkileri yok denecek kadar azdı. Ama yukarı kısımda sekiz civarında sol örgüt var ve eğer isterlerse bu sorunu çözebilir-

ler. Fakat öyle anlaşılıyor ki, koyun kurban olacağı günü bekleyecek. Bunun bir vahşet olacağı bilinmesine rağmen artık sol gruplar alıştı bu tür olaylara. Peki neden böylesi bir olay karşısında suskun kalınıyor? Çünkü benzer şeyleri birçoğu da yapıyor. Yarın buna benzer bir tasfiyecilik, grupçuluk olayında benzer şeyleri kendileri yapacak. Bu yüzden tıpkı devletlerarası hukukta olduğu gibi, bir örgüt başka bir örgütün iç sorununa karışmıyor. Türk devleti insan haklarını ihlal ettiğinde Avrupalı devletler tarafından eleştirilir. Buna karşılık Türk devleti de bir açıklama yapar, "Bu bizim iç meselemizdir," der ve çıkar işin içinden. Şu an buradaki örgütlerin durumu da buna benziyor.

"Bağımsızlar" da kalan diğer tutsaklarda bir panik var. Anlatılanlara bakılırsa Mehmet zorla götürülmüş. Hücresine gidilmiş ve hemen hazırlanması söylenmiş. On kişilik bir grupla gidilmiş. Kapı, dış kapı, idare kapısı, her taraf tutulmuş. Birçok cezaevinde olduğu gibi bu cezaevinde de idare kapısına kadar iç kısmın güvenliği örgütlerin denetiminde. Ama idare biliyor, şu an o blokta bir kurban saklı. Görünen şu ki kısa bir zaman sonra Mehmet öldürülecek, örgüt de "Devrim mücadelesinde bir mevzi daha kazandık," açıklamasında bulunacak. Benim gibi biçareler de yazacaklar kara kaplı defterlerine: "Bir devrimci daha öldürüldü." Öldürenler yazılmasa da olur!

Yaklaşık iki ay sonra cinayet işlendi. Ölüsünü koridora atmışlardı. Eski bir idare battaniyesine sarılıydı. Ailesine haber verildi. Gelip aldılar. Ölüm nedeni soruldu; idare "Arkaşları tarafından öldürüldü," dedi. Cezalandırma yapan örgüt resmi açıklamasını yaptı "Ajan-işbirlikçi unsur partimiz tarafından cezalandırılmıştır," dedi. Mehmet'i tanıyanlardan kimse inanmadı. "Bağımsızlar" da kalan iki tutsak sinir krizi geçirdi. Biri hastaneye kaldırıldı, geri dönmedi. Bir baş-

ka cezaevine sevk oldu. Ertesi gün bir başka bağımsız, “can güvenliğim yok” kaygısıyla idareye sığındı. O da sevk oldu. Sonraki günlerde bağımsızlar topluca sevk isteminde bulundular, sevkler kabul edilmedi. İdare artık normal sevkle kimseyi göndermiyordu, idareye sığınıp “can güvenliğim yoktur” demen lazımdı.

Mehmet’in öldürüldüğü gün oturup yazmışım günlüğüme:

Bir devrimci daha azaldık. Hızla öldürülüyoruz, öldürüldükçe azalıyoruz. Bu kez örgüt öldürdü. Öldürenlere “devrimci” diyemiyorum. Artık bazı şeyler birbirine karıştı. Kim devrimci, kim karşı devrimci, bu gibi kavramlar Türkiye’de yeniden tanımlanmalı. Ama şunu net olarak söyleyebilirim, bu cezalandırmayı yapanlar devrimci değildirler.

Gözlerimizin önünde, yakınımızda dipdiri bir devrimci öldürüldü. Bir cinayet işlendi. Hiçbir mantıki gerekçeye dayanmadığı halde. Ve bizler hiçbir şey yapamadık. Seslice engel olmak istemedik. Hiç bu kadar çaresiz kalmamıştım. Gittim gördüm. Ölüsünü battaniyeye sarıp koridor kapısının önüne bırakmışlardı. Açıp bakamadım. Gardiyanların söylediklerine göre vücudu demir şişlerle delik deşik edilmiş. O ölü bir süre kaldı orada. Örgütlerden insanlar gelip geçti oradan. Bakan gözler görmek istemedi, eğer baksa yerde yatan ölü de kendisini görecekti.

İçlerinde yaşadılar o duyguyu onlar. Söylemeseler de içten kırıldılar, paramparça oldular. Mehmet’le ölen hepimizdik. Ölen geleceğimizdi, Gelecekte kuracağımız projemizdi. Yaralanan, ölen, örgütlerin adaletiydi. Adaletin bu mu örgüt! Nasıl bir mahkemede yargıladınız? Sanığı kim savundu? Ölüm kararı nasıl çıktı?

On beş gün önceydi, Mehmet’in tutulduğu bloka gittim, görmek istedim. Durumunun iyi olduğunu, sürekli hücresinde kitap okuduğunu söylediler. Tabii ben biliyorum

bir hücrede ranzaya bağlandığını. Günde iki defa havalandırmaya çıkarıldığını, havalandırmada gözetim altında tutulduğunu biliyordum. O gün oturduğumuz hücreye geldi, kapıdan bir merhaba dedikten sonra arkasına bakmadan gitti hücreesine. Çünkü kendisine öyle tembihlenmişti. Çok zayıflamıştı, zor günler yaşadığı her halinden belliydi.

Örgüt bireyleriyle biraz konuştum, sol örgütlerin adaletli olması gerektiğinden bahsettim, hatta Mao Çin Devrimi'nde ordudaki cezalandırmaları kastederek, "İnsan başı pırasa değil ki yeniden yeşersin," demiş. Her kesilen başın kendi başımız olacağını üzerine basarak söyledim, konuşmamdan sıkıldıklarını anladım ve kalktum. O günden sonra bir daha konuşmadım o örgütün bireyleriyle.

Sabahtan beri başım çatlıyor, çok öfkeliyim. Yazınca rahatlarım diyordum belki ama iyice kötü oldum. Hiç bu kadar çaresiz kalmamıştım. Ölümün sıradanlaştığı bir yerde yaşam yaşanmıyordur artık. Burada da yaşam yaşanmıyor çünkü her şey bizim dışımızda yaşanıyor. Her şey acı veriyor ve acının uzun süreceğini biliyorum. Yazmak bile içimden gelmiyor, sözün bittiği an bu an olsa gerek!

Öyle bir dönem başladı ki hapishanelerde bağımsız koğuşları az geldi, bağımsız cezaevleri açıldı. Örgütlerin olmadığı, örgütsüz tutsaklardan oluşan birkaç cezaevi çıktı ortaya. Bunlardan en trajik olanı Eskişehir Özel Tip Cezaevi'nin açılmasıdır. Eskişehir Özel Tip 1988'de ilk açıldığı zamanlar direnişle karşılaştı, tabutluk hücrelere kimse girmek istemedi. İçerden ve dışarıdan bir direnişle 1990'da kapatıldı. Sonra ne oldu? 12 Eylül kuşağının direnerek kapattığı Eskişehir Cezaevi'ni 1990 sonrası kuşak, örgüt içi yanlış uygulamalar sonucu açtırdı. Örgütlerin baskılarına maruz kalmış "bağımsız" tutsaklar, gönüllü olarak dilekçe yazıp Eskişehir'e sevk istediler.

Tutsaklar artık hapisane değil, “hapisane içinde hapisane”nin olmadığı bir hapisane arar oldular, öyle ki her “bağımsız” bir süre de olsa kalmıştır bu hapisane içindeki hapisanede.

Yakın zamanlarda “Bağımsızlar”a gelen biriyle tanıştım. İçine kapanık biri. Kimseyle konuşmuyor, bloktan dışarı da çıkmıyor. Kendi halinde bir öteki. Birkaç defa gidip geldim yanına. Sonunda açıldı bana. Hücresinde konuştuğumuz bir gün “Sen hiç içeride tutuklandın mı?” dedi. Bilmemezlikten geldim. “Şu dışarıda tutuklanmayı anladım da içeride tutuklanmak nasıl oluyor?” dedim, konuşmasını istedim. O gün bana anlattıklarını koğuşa gittiğimde defterime not aldım. İşte o günkü günlüğüm:

Adı Osman. 22 yaşında, üniversiteyi yarıda bırakmış. Örgüte yönelik bir operasyonda, İstanbul’da yakalanmış. Yakalanma esnasında, sorguda istenen devrimci tavrı göstere-memiş, kendi deyimiyle kısmi çözülme yaşamış, “Büyüğü kurtarmak için küçüğü verdim,” diyor. 14 günlük gözaltı sürecinden sonra DGM’de tutuklama kararı çıkmış, beş arkadaşıyla beraber Bayrampaşa Cezaevi’ne gönderilmişler. Her şey orada başlamış.

Gittiği günün gecesi örgüt sorgulamış. Bu sorgulamada hayli zorlanmış, dayak atmamışlar ama polis sorgusundan daha da kapsamlı sorularla karşılaşmış. Tüm bu sorgu süreci örgütün güvenliği içinmiş. Ertesi günün akşamı kendisini tekrar çağırmışlar. Yeniden daha kapsamlı bir soruşturmadan geçmiş. Bu kez yanında birlikte ele geçirilen iki kişi daha varmış, bu kişilerle yüzleştirilmiş. Bu yüzleştirmede ortaya farklı şeyler çıkmış, samimi bulunmamış, “Örgüte doğru yaklaşmıyorsun,” demişler. O gecenin sabahı tekrar çağırmışlar, uygulamaya alındığı söylenmiş. “Uygulama”nın ne olduğunu o gün öğrenmiş. Osman’ı ko-

ğuşun üst katına yatakhane kısmına çıkarmışlar. En arka yerde ona bir ranza ayırmışlar ve artık bundan sonra bu ranzada kalması söylenmiş. Başına da bir nöbetçi dikmişler. Günlük ihtiyaçlarının bu kişi tarafından karşılanacağı söylenmiş.

“Daha sonra kimse benimle konuşmadı,” dediği o günleri anlattı:

“Adına ‘uygulama’ denilse de aslında tutuklanmıştım. Bir ranzaya hapsedildim. Ranza koğuşun en arka kısmında zula bir yerdeydi. Bir perde ile etrafı kapatılmıştı. Diğer ranzalardan tecrit edilmiş bir haldeydi. Koğuşa girdiğimizde yatakhane, arka kısımda zula bir yerin olduğu hemen anlaşılırdı. Günde iki kez koğuş havalandırmasına çıkarılırdım. Her çıkışımda tek başıma volta atıyordum. Nöbetçim de yakınımda bir yerde beni izlerdi. Dış kapının da başkaları tarafından tutulduğunu anlamıştım. Birkaç gün böyle devam etti. Çok zoruma gidiyordu, otuz kişilik koğuşta kimse benimle konuşmuyordu. Birkaçını dışarıda tanıyordum ama onlar şimdi beni tanımıyor, yüzüme bakmak bile istemiyorlardı. O gün cezaevinde görüş günü olduğunu cezaevindeki hareketlilikten anladım. Ailemden birilerini bekliyordum. Yukarıda ranzada beklediğim bir sırada örgütten sorumlu kişi benimle konuştu, şartlı bir durumda ziyarete çıkarıldım. İki kişinin arasında koridor boyu yürüyerek görüş yerine getirildim. Etrafıma baktığımda idareye açılan tüm kapıların örgüt militanları tarafından tutulduğunu gördüm. Görüş kabineye girdiğimde benimle birlikte nöbetçim de girdi. Karşıda annemle ablamı görünce gözlerim doldu, hiçbir şey konuşamadım. Konuşacağım sözleri örgüt önceden belirlemişti. Hal hatır sormamın dışında bir şeyler söylemem yasaklanmıştı. Konuşmamızın kısa sürmesi isteniyordu. Gerekçe hazırdı ‘idare böyle istiyor’ diyecektim. Annem ‘oğlum, yav-

rum' dedikçe benim gözlerim iyice doldu. Karşılarında ağlamak istemiyordum. Hayatımda ilk kez orada içime ağladım. İnsan içine ağlarmış, bunu o an orada hissettim. Görüş kabininden erken ayrıldım, oysa benimle birlikte görüşe çıkanlar aileleriyle görüşüyorlardı. Koğuşa getirildim. Üst kattaki ranzama hapsedildim. Bir hafta olmuştu, artık dayanılacak gibi değildi. Bir an evvel kurtulmak istiyordum bu uygulamadan ama kimse benimle konuşmak istemiyordu. Bir süre böyle kalacağım söylenmişti. Bu sürenin bana bağlı olduğunu daha ilk gün söylemişlerdi, bu da örgüte doğru yaklaşmama bağlıymış. Bu doğru yaklaşımın ne olduğunu anlayamadım.

Örgüt sorumlusunu çağırdım, gelmedi. 'Raporunu yazsın,' demişti, neyin raporunu yazacaktım, bilemiyordum. Rapor yazdım, yine bir şey çıkmadı. Üç gün sonra benimle görüştüler, henüz durumumu tam anlamıyla bilince çıkaramadığım söylendi. 'Uygulama' sürecine devam edileceği söylendi. Nefretim her geçen gün büyüdü. Örgütün gerçek yüzüyle ilk defa karşılaştığımı anladım. Aslında örgütü daha hiç tanımadığımı öğrendim. O güne kadar zindandaki devrimcilerin benim için hep ayrı, özel bir anlamı vardı ama içeride gelip görünce kırıldı her şey!

Bir süre sonra alıştım artık, 'uygulama' sona erse bile ben sürdürecektim. Burada olup biten hiçbir şeyin benim için bir anlam ifade etmediğini örgüte de söyledim. Benimle yeniden konuştular, eğer yararlı olacaksa 'uygulama'ya son vereceklerini, beni kazanmak istediklerini, bu uygulamanın da bu yüzden olduğunu söylediler. 'Uygulama' denen yaptırımların korkunç şeyler olduğunu tartışmak istedim, ama tartışmadılar. Bu 'uygulama' denilen ranza hapsinin yararlı olduğunu savundular.

Bu süre tam üç ay sürdü. Bu süre içerisinde benim durumumda başka arkadaşlar da getirilip yakınımıdaki ranzalara

bağlandılar. Birbirimizle konuşur olmadık. Bu üç aylık sürede durumumda bir değişiklik olmadığını onlar da anladılar, 'uygulama'ya son verdiler. Örgüte artık bu ortamda kalamayacağımı söyledim, hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını anlattım. Beni bırakmayacaklarını söylediler. 'Eğer gitmek istersen kendin gidersin, biz de kaçtı deriz,' tehdidinde bulundular. Üç dört gün benimle konuştular, kendi deyimleriyle 'kazanmaya' çalıştılar. Sonucu ne olursa olsun kalamayacağımı söyledim, örgütten olumlu bir cevap alamadım. Koşu içerisinde serbest bırakıldım. Serbesttim ama kimse-ler benimle konuşmuyor, tecrit devam ediyordu.

Artık daha uzun sürsün istemiyordum ama cesaret edip eşyalarımı da alıp koşuştan çıkamıyordum. Örgüt habersiz gitmemi istiyordu, kaçınca 'hain' olacaktım. Aklıma bir fikir geldi, hastaneye yazıldım. Hastane cezaevinin dışında yakın bir yerdedi. Dönüşte idare kısmına geçtim, koşu-şa geçmek istemediğimi söyledim. Benden dilekçe yazma-mı istediler. Yazdığım bu dilekçede 'can güvenliğim yoktur' dedim, bir gün sonra da sevkim çıktı. O kabuslu günlerden kurtulmuştum artık."

Kara kaplı defterim benim. Dönüp de bakmaya zorlandı-ğım defterim. Benim dert ortağım, ağlama duvarım. Günler-den bir gün demişim başlığına içlenmiş durmuşum kendi kendime. Sanki konuşan yazan ben değilmişim, her şey ken-di kendine söylenmiş. Ne çok acı saklıdır bu defterde.

Mektuplar geliyor dışarıdan. Bir mektup aldım eski bir dosttan. Yakınmış bana, "Neler oluyor içeride ölen kim, öldüren kim?" Ben anlıyorum demek istediğini. Bir mektu-bu yazıp da gönderemiyorum, çağırırsam gelemez, anlatsam inanmaz. Desem ki içeride hapishanelerimiz var. İnanır mı! Kaygılardan, sansürden dolayı yazmak istediğimi yazamıyo-rum. Sadece "Başkaydı, başka oldu," demekle yetiniyorum.

Daha mektubu aldığım gündü “Bağımsızlar”ın blokunun basıldığı gün. Baskını yapanlar bu kez gardiyanlar değildi, sol bir örgüte mensup militanlar bastı. Ne zamandan beri fırsat kolluyorlardı, “Bağımsızlar”da olup biten her şeyden şüphe duyuyorlardı. Onlar “Bağımsız”dılar, kendi adlarına bir şey yapmamalıydılar. Her ne yapılacaksa örgüt yapmalıydı, idareye gidip gelmemeli, üç kişi bir arada olmamalıydılar. Grupçuluk olurdu. Giyim kuşam örgütün istediği gibi olmalıydı, saçları uzun olmamalı, keçi sakalı bırakılmamalıydı.

İşte bu yüzden ilk önce Gündüz’e yöneldiler. Gündüz aykırı bir insandı, kendi olmaya çalışan, hapishanenin bir ötekisiydi.

Beş kişiydiler. Önce yere yatırdılar, sonra da bir makasla saçlarını kestiler. Gitar çaldığı için tırnak bırakmıştı, tırnağını kırmak istediler. Gitar çalan elini kırmak istemişlerdi, epey çaba sarf etmişler ama o elini koruyabilmişti. Çıkarlar-ken tehditler savurmuşlar devrim lehine.

Duyar duymaz “Bağımsızlar” blokuna gittim. Hepsi bir yerde toplanmış, üzgün ve öfkeli bekliyorlardı. Gündüz ve birkaç kişi eşyalarını topluyorlardı. Saçı kesilmiş, hırpalanmış her halinden belliydi. Artık bu hapishanede kalmayacaktı, gidecekti nereye olursa. Ama örgütler olmamalıydı. Çılgınlıktı yapılan her şey.

Bir süredir “Bağımsızlar” a baskı yapılıyordu. Saçı uzun olanlardan kesmesi istenmişti. Anarşist tutsak istenmiyordu bu cezaevinde. Suçları: Örgüt yapılarına kötü örnek teşkil etmek!

O gün yirmi civarında “Bağımsız” vardı. Yarısı eşyalarını topladı, idareye çıktı. Dilekçelerini yazdılar, “can güvenliğim yoktur” dedirten dilekçeler! O gece götürüldüler, nereye? Eskişehir Özel Tip Cezaevi’ne.

Her şey nasıl da bozuldu öyle. Hızla devam eden bir çözülme var. Dışarıda başlayan bir çözülme. İçerde olan birçok

şeyin dışarıdan bağımsız olmadığını biliyorum. Şu an yaşadığım, tanık olduğum şeyler dışarının aynasıdır. Eğer bu örgütsel yapılar bir gün iktidar olurlarsa benzer uygulamaları daha da geliştirerek egemen kılacaklardır. Tarihten biliyorum. Muhalefetteyken kendinden olmayana, farklı olana yaşam hakkı tanımayanlar iktidar olduklarında, zulüm yaparlar. Bu örgütsel yapılarda “öteki” kültürü yoktur. “Biz”den olmayan “öteki” mahkûm edilmiştir. Ya merkeze benzeyecek ya da dışlanacak. Tek tek dışlanıyorlar. Zaten karşıtına benzemek budur işte. Bu yüzden de çok trajik olaylar yaşandı, yaşanıyor.

Bazen görüyorum, dışlayanlar bir süre sonra dışlanıyor. Çok kötü konumlara düşenler oldu, önce vurdu sonra aynı yöntemle kendisi vuruldu. Devamlı söylüyorum, her zamanda söyleyeceğim: Şiddetin iki gözü de kördür, çünkü vurana da vurur!

Karşıtına benzemek! Düşündürmüştür her zaman beni. Maskeli yaşamlarda bu daha çok yaşanır. Bir yerde okumuştum, tutsaklar ve köleler maskeli yaşarlarmış. Bir arkadaş, “Maskenin altında ne var?” dedim. “Hiçbir şey!” cevabını almıştım. Ben bu kadar iyimser olamıyorum. “Hiçbir şey!” bir anlamsızlık vurgusu, bir hiçleme tanımı. Ama bizim maskeliler maskeyi indirdiklerinde akla hayale gelmeyecek şeyler çıkıyor meydana, maskeli halinin tam karşıtı oluyor. Bazılarını maskesiz tanıma şansım oldu, görmek, yaklaşmak istemedim. Ürperdim! İnsan bu kadar düşebilir mi? İnsan bu kadar değişebilir mi?

İnsan en büyük yaratıcılığını karşıtına benzemeye çalışırken gösteriyor. Bu da yaşadıklarımın öğrendiğim bir gerçek. Düne kadar beğenmediğin, karşıt olduğun bir yaşama hemen nasıl uyum sağladın, insan hayret ediyor.

Hapishaneler nereye doğru gidiyor? Acıya, acılara doğru derim. Hapishane içindeki hapishanelerde çekilen acıla-

rı tartma gibi bir aletimiz olsaydı bu acılar karşısında yetersiz kalırdı.

İnsanlar çok kırıldı, çok yıprandı. Daha sürece bu kırılma. Bu konularda iyimser olamıyorum. Günlüğümün rengi karadır, belki de bu yüzden adı kara kaplı defterdir!

7 Ekim 1998

Günlük Yaşamdan Notlar

“Yanlış bir hayat doğru yaşanamaz.”

T.W. ADORNO

Güne her sabah 07:45'te “Rojbaş”la başlıyoruz. Nöbetçi arkadaş her sabah hücreleri tek tek gezerek uyuyanları uyan-dırıyor. Özel tip cezaevi olduğundan her blokta, her iki katta 8 ev olmak üzere toplam 16 hücre var. Her hücrede 3-4 ba-zen 5 kişi kalıyor. Bu aralar blok sayımız toplam 50 kişi civa-rında. Cezaevinin dört blokunda biz, Kürt tutsaklar kalıyo-ruz. Yukarı kısımda ise Türk sol grupları var, onlar da dört blokta kalıyor. Toplam sayıları 150 civarında. Aşağı ve yu-karı kısmın arasında iki bağımsız bloku var. Bunlardan (M Blok) birinde Kürt bağımsız tutsaklar diğerinde (H Blok) Türk sol gruplarından ayrılan bağımsız tutsaklar kalıyor. Kaldığım cezaevinin yapısı hükümlülerden oluşuyor. İdam-lıklar, örgüt üyeleri ve yardım yataklık dahil birçoğ madde-den ceza almışlarla dolu. Arada bir sevke gidenler olduğu gi-bi başka cezaevinden de buraya sevk olanlar oluyor.

Kaldığım cezaevinin fiziki iç yapısı böyle düzenlenmiş, günlük yaşamımız da bu mekanlar üzerinden sürüyor.

Blokların giriş kapıları sabahın altısında, o günün nöbetçi gardiyanı tarafından açılır, eğer geç kalırsa bizim nöbetçi

arkadaş tarafından uyarılır. Saatinde açılması gerekiyor. Saatlerde şaşma olmaz. Günlük yaşam saatler üzerinden programlanmıştır. Zaman zaman kendime sormuşumdur; acaba başka bir yer daha var mıdır, saatlerin bu kadar dakik çalıştığı? Saatler her an görev başındadır. Günün boş saati yoktur. Kalk saati, yemek saati, çay saati, toplu çalışma saati, okuma saati, spor saati, televizyon saati, uyku saati vb. Tüm bunlar saatlerle olur. Saatlerin en dakik, en yoğun çalıştığı yer kaldığım bu hapisanedir dersem abartı olmaz herhalde.

Saatinde yapılmayan şey eleştiri konusu olur. Çay bile saatinde hazır olmalı. Bu hassasiyet toplu askerî yaşam tarzından kaynaklanıyor. Yaşamımıza rengini veren askerî disiplindir. Her şeyin askerce yapılmasına özen gösterilir. En iyi kadro da bu yaşamı dört dörtlük uygulayan askerleşmiş kadrodur. “Askerî kişilik” yapı içerisinde bir erdemlilik tarifidir. Herkes bu kişiliği hak edemez; o, kişinin günlük yaşamından anlaşılır ancak. Bu yüzden de benim gibi eli kalem tutanlar pek rağbet görmezler. Bu son yıllarda “askerî kişilik” de aşıldı. Yeni bir kadro tipi çıktı ortaya. Bu yeni dönemin kadro tipi, “komple kişilik” olarak tarif edildi. Her anlamda en yeterli, her şeye cevap olabilen bir tip! En çarpıcı özelliği ise on iki saat değil, yirmi dört saat devrimcilik yapan biri olmasında yatıyor.

Toplu çalışmada bu “komple kişilik” tarifini yapan arkadaşlara sordum:

“Yirmi dört saat devrimcilik yapan birinin uyumaması mı lazım?”

“Bu kişilik uyumayan kişiliktir, uyurken bile devrimcilik yapar.”

Biraz açması için tekrardan,

“Uyurken nasıl yapıyor?”

“Rüyasında plan hazırlar, bir karakol nasıl basılır, taktik geliştirir. Saldırı ve geri çekilme planlarını yapabilir,” dedi.

Aramızdaki bu diyalogtan hoşnut olmadığını şu sözlerle noktladı:

“Rüyalarımız bile devrimci olmak zorunda Heval!”

“Komple kişilik” çalkalı beri günler daha yoğun, saatler daha çekilmez oldu. Bu yoğunlukta devam eden yaşamımızda “sorun” kabul edilmiyor. Çünkü “komple kişilik” sorun yaratan değil, sorun çözen bir tip olarak tarif ediliyor. Sorunların tatil edildiği bir dönem, bir yaşam tarzı olarak özetleyebilirim. Tabii hayatı kurallara hapsedemezsiniz, o kendi gerçekliğini dayatır.

Gündüz uykuları yasaklanmış. Ancak öğleden sonra bir saat dinlenme süresi var, isteyen bu sürede uyuyabilir. Uyku sorunu yaşamımızın can alıcı sorunlarından biri durumunda. Ziyaret yerinde bir arkadaşla annesi arasındaki diyaloga tanık oldum. Günleri az kalan bir arkadaş iki ay sonra dışarı çıkacak. Annesi, “Dışarıda en çok neyi özledin?” diye sordu, arkadaş hafif bir gülümsemeyle “Uykuyu,” dedi, “çıkınca bol bol uyuyacam anne!”

Dışarıda söz hapisaneden açılınca sorarlar: “Kaç yıl yattın?”

1990 sonrası kuşak uyku anlamında yatmadı; yatırılmadı dersek daha doğru olur herhalde.

Örgütsel yapılarla kalanlar için durum biraz böyle. Yeri gelmişken bir gerçeği belirtmek istiyorum. Yedi yıldır hapisteyim. Bu sürede gündüzleri uyumadım uyku yasağından dolayı. Şimdi uyumak istiyorum ama uyuyamıyorum, dışarıda uyuyabilir miyim bilemiyorum. Bazen bana soruyorlar “Sen epey yazıyorsun, kitap çalışması yapıyorsun bunca zamanı nasıl bulabiliyorsun?” “Gündüzleri uyumuyorum” diyorum. Uyumadığım için üzülmiyorum, ama bu herkes için geçerli olmayabilir.

Tüm bu anlatılanlardan çıkan şey, komün yaşamımıza ege men olan şeyin aşırı askerî disiplinli olması. Komün gibi toplu yaşamlarda belli bir düzenin, disiplinin olması gerekir el-

bette, yoksa ortak yaşama olanaklarımız ortadan kalkar. Ama bu aşırı askerî disiplinin uzun sürede kırılma getireceğini biliyorum. Sırf bu yüzden örgütten ayrılmak isteyenler var.

Her sabah sporda sorunlar çıkıyor. Sabah sporunun yararlı olduğu tartışma götürmezdir ama bu zorunlu olunca sorun çıkıyor. Yukarı kısımda Türk sol gruplarından bazıları her sabah saat altıda devrim marşlarıyla başlıyor, askerî eğitim biçiminde devam ediyorlar. Bir defasında koridor pencesinden izleme olanağım oldu. Spordan çok tatbikata benziyordu. Önce içtima yapılıyor, hasta olmayanların dışında herkes katılmak zorunda. Yaz kış ara vermeden havalandırmanın beton zemininde her gün bir saat ağır bir spor etkinliği mi desem tatbikat mı desem, her ikisini de demek daha doğru olur sanırım.

Havalandırmada röveşata yapanlarımızın sayısı az değil. Yaşamımızın en heyecanlı yanı öğleden sonra oynanan minyatür kale maçlarıdır. Havalandırmamız minyatür kale futbol maçlarına uygun. Takımlar dörder kişilikten oluşuyor. Bu maçlardan aldığım zevki diğer maçlardan aldığımı sanmıyorum. Çok heyecanlı ve de zevkli, kavgalı geçiyor. Havalandırma zemini beton, yan duvarlar beton ama bu zeminde röveşatadan gol atanlarımız bile var. Öyle arkadaşlar var ki vakit bulsa günde iki maç oynayacak.

Her bloktan sekiz takım çıkıyor. Yılda iki turnuva yapılıyor. Biri blok içinde diğeri bloklar arasında yapılıyor. Benim oynadığım takımın adı "Bizim Takım", A Takımı'na karşı kuruldu. Çok iyi futbol oynamalarına rağmen bir türlü A Takımı'na alınmayanların takımıdır. Öteki bir takım, sizin anlayacağınız! Turnuvada birinci olduk. 66 golle gol kralı oldum. Arkadaşlar gazeteye haber göndermiş. Haber gazetede spor sayfasında çıktı. Haberi yazıp gönderen arkadaş "Bak bütün gazeteler senin gol kralı olduğunu yazmış," dedi. Şaka yapıyor sanmışım, meğer gerçekten haber yapılmış.

Severek izlediğim en zevkli maçlar Z Takımı'nın maçlarıdır. Bu takım, futbolu içeride öğrenen arkadaşlardan oluşuyor. Sahaya çıktıklarında kontrolsüz oynadıkları için tam bir komedi. Top kontrolü yok. Top ayaklarına gelir gelmez düşmana vurur gibi var kuvvetleriyle saldırıyorlar. Bazen top havadayken denge kuramıyorlar, ayaklarını önceden kaldırdıkları için top suratlarına çarpıyor. Topa salladıkları iki tekmeden biri rakibin ayaklarıdır. Ayakların en çok sakatlandığı maçlar Z Takımı'nın maçlarıdır.

Erkeği öldürme çabaları. Toplu çalışma genelde sıkıntılı geçer. Aynı konuların tekrar tekrar işlenmesi yapıya bıkkınlık getirir, ama tartışılan konu "kadın sorunu" olunca tartışmalar heyecanlı geçiyor. Dünkü tartışmayı notlar biçiminde günlüğüme yazmışım:

Kadın sorunu üzerine tartışmamız devam ediyor. "Aşk kanunları savaş kanunlarından daha zordur," sözünü üzerine arkadaşlar görüşlerini dile getirdi. Bir arkadaş okunan 'çözümleme'den aktarma yaptı. "Duygusal olanlar dürüst olmazlar," sözünden ne anlaşılması gerektiğini sordu. "Duygusal olmak bir olumsuzluk mu?" diye ekledi.

Tartışmada alabildiğim notlar şunlar: Önderlik duygusallıktan bahsederken devrimci olmayan duyguları kastediyor. Bir başkası "Devrimci olmayan duygularımız terbiye edilmelidir," demekle yetindi, yakınımdaya oturan ise, "Bazı felsefeciler 'Duygular akan bir nehir akıl ise bunun karşısında benttir,' diyor," tarifini yaptı. Daha buna benzer birçok şey söylendi. Sonuçta ortaya çıkan şey, duygularımızın terbiye edilmesi ve devrimci olması gerekliliği. Ama devrimci duyguların nasıl olması gerektiğine dair tarif yapılmadı. Ancak buna ulaşmak için "içimizdeki erkeği öldürmek" gerektiği söylendi.

"İçimizdeki erkeği öldürmedikçe özgürleşemeyiz," diye-

ne karşılık geldi, “Sen erkeği öldürdün mü?” o da “Öldürme çabalarım devam ediyor,” dedi.

Ortalık asıl 50 yaşlarındaki Xalo Nusret’e sorulduğunda karıştı. Xalo Nusret yardım-yataklıktan ceza almış Mardinli bir Kürt yurtseveri. Söz alır almaz, “Ben erkeği öldürmem, çıkarsam bir karı daha alacağım,” dedi ve oturdu.

Gülüşmeler. Toplantıyı yöneten arkadaşın cevabı hazır-
dı: “Önderlik ‘Aile yaşamınıza çekidüzen vermezseniz kadınları elinizden alırım,’ diyor, buna ne diyorsun Xalo Nusret!” Xalo Nusret çok kısa ve net bir üslupla “Bende kimseye verilecek karı yok, karımı kimseye vermem,” deyince herkesi bir gülme tuttu. Toplantıya on dakika ara verildi.

Kötü örnek olmak. Normalde toplu çalışmaya katılmıyorum. Bazen yararlı olacağını sandığım konular olunca katılıyorum. Bireysel çalışıyorum. Örgütlerin hiç de hoşlanmadığı, müsamaha göstermediği bir yaşam tarzı benimkisi. 200 kişilik örgütsel yapı içerisinde benim durumumda olan iki kişi var: Celalettin Can ve İsmail Beşikçi. Celalettin Can’la, Beşikçi Hoca’nın ayrı, özerk durumları olduğundan pek sorun çıkmıyor. Fakat benim örgüt yapısından biri olmam sorun yaratıyor. Bu duruşumla örgüt yapısına kötü örnek teşkil ettiğim zaman zaman bana söyleniyor. Toplu çalışmaya katılmamam bir olumsuzluk örneği olarak sunuluyor. Yapıdan birçok kişi beni göstererek katılmak istemiyormuş. Peki o toplu çalışmaya katılmak istemeyenler benim gibi günde 8-10 saat okuyup yazacak mı? Bunlardan birkaçını tanıdım. Yedi yıl, on yıl yatmış ama 3 kitap okumamışlar var. Bazılarının okuyup yazması bile yok. Bu gibi konularda çok rahat değilim. Bu daha ne kadar sürer bilemiyorum. Normal komün yaşamı içerisinde hiçbir şeye engel değilim; arada bir yaptığım eleştirileri saymazsam. Eğer varlığım bir örnek teşkil edecekse “iyi örnek” biçiminde değerlendirilmesi lazım

diye düşünüyorum. Fakat ne gezer! Okuma yazmanın kötü örnek teşkil ettiği bir yer az bulunur herhalde. Bizim sol grup ortamları bu gibi ortamlardan bir yer işte.

Blok temsilcisiyle de aramız pek iyi sayılmaz. Arada bir yukarı kısma gezmeye gidiyorum. Tanıdık arkadaşlar var. Bazılarıyla 3-4 yıl birlikte kaldık. Hapishane gibi dar bir mekanda çıkıp başka bloklara gitmek kadar doğal ne olabilir. Ama sorun oluyor işte. Hiç kimse temsilciden izin almadan bir başka bloktaki tanıdığını görmeye gidemez. İzinle ama o da verilirse 15 günde mi, 1 ayda mı, artık duruma göre. Üç ayrı kişiden izin alman lazım, önce komüncüden, sonra blok sorumlusundan, en son da temsilciden. Bu konuda zorlu mücadelelerden sonra özerklik elde ettim. Bazen izinsiz çıkıp gidiyorum. Bu konuda da yapıya kötü örnek olduğum söylendi. Ama pek oralı olmuyorum artık. Şu hapishanede yaptığım en anlamlı şey arada bir çıkıp gezmemdir. Aynı yerde aynı insanlarla sürekli kalmak bıkkınlık veriyor. İlişkiler aşınıyor.

Bazı örgütler birbirine gidip gelmiyor. Örgütler arası diyalog iyi değil. Dışarı ile içeri o kadar benzeşti ki birbirine, kadrolardaki nitelik düşüşünü görebiliyorum.

Geçen gün “yukarı” kısımda “hapishaneler” üzerine konuştuk. Bir arkadaş “hapishanenin tarihi” üzerine bir araştırma yapıyor. Bazı kaynaklar önerdim, “Duvarlarla fazla uğraşma duvarların içindekine bak,” dedim. “Eli, gözü, kulağı olanı incele. Duvarların gözü yoktur bizi gözlesin, eli yoktur ele geçirsin. Duvarlar bir şey yapmaz tek başına.”

Tutsak öyküleri. Arada bir açlık grevi, barikat gibi direnişleri saymazsak, koşullarımız okuyup yazmaya oldukça elverişli. Bazı arkadaşlar toplu çalışmadan arta kalan zamanlarında yazmaya çalışıyor. İnceleme-araştırma yapanlar, anı, öykü yazarlar var. Bir haftadır *Gerilla Öyküleri*'ni okuyorum. Birçok arkadaş kendi anılarını öyküleştirmeye çalış-

mış. Öykülerini okuduğum bazı arkadaşlarla konuşmalarım oldu. Bazı eleştiriler yaptım. Kısaca özetleyecek olursam bu konudaki eleştirilerim şunlar; öncelikle arkadaşların dil sorunu var. Türkçe yazdıkları için birçoğu zorlanıyor. Her türlü yazılı edebiyat dil ile yapılır. Dili iyi kullanamayan bir yazar eserlerinde başarılı olamaz.

Konu bakımından özgün şeyler yakalayabilirsiniz. Eğer dili kullanamazsanız anlatmak istediğiniz şeyler anlaşılmaz olur, tam istediğinizi veremezsiniz. Dil sorunu tüm arkadaşlarda var. Mesela “iyi öykünün ölçütü nedir?” diye sorduğumda arkadaşlar cevap vermekte zorlanıyor. Ama okuduğum öykülerde iyi bir öykünün ölçütü (savaş, çatışma anı anlatılıyor) daha çok karakol basma, daha çok düşman askeri öldürme olarak algılanmış ve öyle kurgulanarak yazılmış. Bir arkadaş okuduğu öyküler içinden en beğendiğini seçmiş, bana okumamı önerdi. Okudum öyküyü, tek kelimeyle vahşet! “Niçin bu öyküyü seçtin?” dediğimde gerekçesini söyledi: “Çünkü bu öyküde hem karakol basılıp düşman askeri öldürülüyor, hem de askeri mühimmata el konulup dağa kaldırılıyor. Başka öykülerde mühimmatı dağa kaldırma olayı yaşanmıyor, vurkaç var.” Arkadaşların bazısına göre iyi öykünün ölçütü böyle.

Eli kalem tutan arkadaşların her şeyden önce hayata, sanata bakış açılarında sorun var. Şiddet yoğunluklu düşünüp öyle yazıyorlar. Bunu “yaşadığı gibi düşünen, düşündüğü gibi yazan” biçiminde de formüle edebiliriz. Öykülere rengini veren şey şiddet ögesi oluyor. Bazılarına “Sizin erkek dişleriniz var bunları çektirmeniz lazım,” dedim.

Bir önemli eksik de yazılan öykülerin “erkek” olmasında yatıyor. Aşk yok, sevgi yok. Bu gibi konular pek işlenmiyor. Bu da yaşanan reel durumla ilgili. Kadın-erkek ilişkilerindeki uçurum belgelenmiş oluyor. Kadın, öykülerde çatışma anında bir yerde. Genelde kahramanlık rolü verilir. Okudu-

ğum *Gerilla Öyküleri* bu yüzden erkektir. “Erkek öyküler” olarak özetledim.

Daha başka ne söylemek lazım. Bilgi eksikliği önemli bir eksikliktir. Dünya klasiklerini okumalarını söylüyorum. Bu teorik darlığı aşmanın tek çözümü var, o da çok okumaktır. Bu da ciddi bir yoğunlaşma gerektiriyor. Bu konuda çok şanslı değiller. Günün büyük bölümü toplu çalışmayla geçiyor. Arkadaşların yazınsal yetenekleri gelişsin diye ayda bir kez zorunlu makale yazma şartı getirilmiş, 1-2 sahife de olabilir denilmiş. Ama yine de birçoğu makale yazmamak için direniyor. Hatta makale yazmamak için bir hafta mutfakta çalışmayı önerenler var.

Acılarımız, acılı mutfığımız. Günlük yaşamımız komün üzerinden yürüyor. İçerde en çok tartışılan sorunların başında bu gelir. Teorik olarak güzel şeyler söylenir. Derin teorik açıklamalar yapılıyor. 1871 Paris Komünü deneyimi tartışmalarımızdan eksik olmaz hiç. Ama nedense en çok sorun bu komün ilişkilerinde yaşanıyor. Belki de bu yüzden toplu ortamlarda en çok komüncüler eleştiriliyor. Hapishanede uzun süre komüncülük yapana az rastlanır. Şu an bile en çok çatıştığımız kişi komüncüdür. Geçen ayki komün toplantısında ağır eleştirilere maruz kalan komüncü, “Tüm arkadaşlara söz veriyorum, devrime kadar sizinleyim ama devrimden sonra sizinle kalamam, başka ülkeye gideceğim,” deyince herkesi bir gülme tuttu. Aslında dile getirdiği şey yapıda birçoğunun içinden geçendi. Yapıda birçok kişiyle görüştüm. Devrimden sonra bu ülkede kalamayacağını söyledi. Aslında garip bir durum, madem devrimden sonra kalamayacaksın neden bunca zorluklara, acılara katlanıyorsun! Kuracağı iktidarı kendi de beğenmiyor. Yaşamak istemediği bir geleceği kendi elleriyle kurma trajedisine ne ad vermek gerekir bilemiyorum doğrusu. Biz bu gerçekliğimizle devrim falan yapamayız. Bir gün 17 yıldır hapishanede örgüt sorum-

luluğu yapmış bir arkadaşa “Hiç kimse devrimden sonra bizimle kalmak istemiyor,” dediğimde gülmüş, “Gördüğün gibi bu işler böyle yürüyor!” demişti.

Komün yaşamı gelecekte kuracağımız toplumsal projemizin minyatürüdür. Fakat sorun, hapishaneler olunca daha da karmaşıklaşıyor. Bire bir ‘komün’ budur diyemiyoruz. Içerdeki komünler tutsak komnleridir. Her Şeyin yanlış hazırlandığı bir mekan içerisinde normal bir yaşam tarzı beklememek gerekir. Adorno’nun meşhur sözleriyle aktaracak olursak, “Yanlış bir hayat doğru yaşanamaz.” Her Şey sınırlı; imkansızlıklar, baskılar düşünüldüğünde çok sağlıklı bir komün yaşamının ortaya çıkmayacağı anlaşılır bir durumdur. Ama her Şeyi de bu baskı koşullarına bağlayamıyoruz. Kafalarımızdan, kendi anlayışlarımızdan kaynaklı yetersizlikler yaşanıyor. Ailesinden, çevresinden öğrendiği ilişkileri, yaşam tarzlarını komün yaşamında uygulayanlarımız var.

Kime yetki sorumluluk veriliyorsa devletin jandarmasına benzemeye başlıyor. Ettiğim ettik, çaldığım düdük misali. Bu tarz ilişki biçimi komün yaşamını yaşanmaz kılıyor. 50 kişi-lik yapıdan 25’i sorumlu kılınmış. Blok içerisinde hiçbir Şeye el atamıyoruz. Elimi neye uzatsam, “Heval, sorumlusundan izin alın,” deniyor. Bazen televizyonu açıp haber izlemek istiyorum sorumludan izin alınması lazım, mutfağa gidip bir parça ekmek alayım diyorum sorumlusu işaret ediliyor. ay ocağına sorumlu olmadan yaklaşamıyoruz. Kitaplığımız var kitap sorumlusu olmadan kitap alamıyoruz. şu karşiki bloka gidip arkadaşları göreyim diyorum kapı sorumlusundan izin alınması lazım. şöyle 15-20 dakika uzanıp dinleneyim diyorum uyku sorumlusundan izin alınması lazım. Evet duyun da inanmayın! Hapiste uyku sorumlumuz bile var. Habersiz uyuyanları uyandıran sorumlu! Bu kadar sorumlunun olduğu yerde yaşam çekilmez. ekilmez olmuş zaten. İnsanlar ne için devrimden sonra başka ülkeye gitmek istiyor, işte

bu sorumlu nüfusun yüzünden. Kaldığım blokta her iki kişiden biri bir şeyden sorumlu. Tabii bir de bu sorumluların bağlı oldukları üst komiteler var.

Geçen gün blok komüncüsüyle tartıştım: “Her gün patetes püre artık kabak tadı verdi. Bir değişiklik yapın şu yemeklerde.” Komüncü son derece sakın bir üslupla “Olur Heval, yaparız,” dedi. Ertesi akşam püre yerine patates salatası yapıldı, iki akşam sonra da pilavın yanına salçalı sulu patates yemeği yapıldı. Yine patates ama çeşitleri olan patates! Güldüm. “Bak biz solcular aynı senin yaptığın patates çeşitleri gibiyiz,” dedim. Tam anlamadı. “Neyse,” dedim “sonra konuşuruz.”

Bazen “Mutfakta bir şey yok, fare girse acından ölür,” diyorum, cevap hazır: “Dağdaki gerilla yemek bulabiliyor mu?” Ölçü olarak dağdaki gerilla alındığında söylenecek çok şey kalmıyor.

“Ayakkabım eskidi bir ayakkabı olursa iyi olur,” dediğimizde de, “Sanki karakol basmaya mı gideceksin Heval, idare edin,” deniliyor. Ayağımdaki ayakkabı beni tahliye eder herhalde. Nasıl olsa karakol basmaya gitmiyoruz.

...

Her şey bir yana da ciddi oranda beslenme sorunumuz var. Geçen gün bir arkadaş, “8 yıldır açlık grevindeyim,” dedi. Komün mutfağına eleştirisini bu sözlerle dile getirdi. En çok da hasta arkadaşlar etkileniyor bu durumdan.

Mutfağımız en hassas yanımız, eleştirinin en çok sağa sola çekildiği bir alan. Bizim gibi komünlerde önce mideler aynılaştırılır. Mutfakta pişen her şey eşit miktarda iner midelere. İdare karavanası malum, hep aynı yemekler.

Açlık grevleri de tuzu biberi oluyor bu imkansızlıkların. Açlık grevi sonrası yeterince beslenme olmayınca insanlar zayıf düşüyor. Hastalarımız hızla çoğalıyor. Revir doktoru bol bol vitamin hapları yazıyor. Her tutsağın yanı başında bir vitamin tableti bulunur mutlaka.

Arada bir Urfa'dan, Diyarbakır'dan gelen isot, acı ss biberi turşuları da olmazsa hepten açız. Acı biberleri ekmek arası yapanların keyfine diyecek yok. Acılı mutfağımızda her dönem acılı şeyler bulunur.

Idare yemekleri artık yenecek gibi değil, çok kötü pişiriyor. Ayrıca zamanlamalarına diyecek yok. Her açlık grevi sonrası midelerimize taş gibi otursun diye sürekli kuru fasulye verilir. Bu da farklı cezalandırma biçimi herhalde. Bu yüzden bazı idare yemeklerine isim takılmış. Mesela *kuru fasulye faşist bir yemektir*. Çünkü açlık grevinin ertesi günü mideye taş gibi oturur. Mide hazmetmede zorlanıyor. Bu yemek idarenin baskı aygıtlarından sayılır. *Kabak kapitalist yemektir*. Kapitalizmi çağrıştıran bir özelliği var. Kabak ilk çıktığı aylarda taze olduğundan yenmesi lezzetli oluyor. Bu kabagın ilerici rol oynadığı dönemdir. Fakat yaz aylarına doğru artık kartlaşma döneminde turş oluyor, kabak tadı vermeye başlıyor, şu meşhur “Kabak tadı verdi,” misali. Bu da kabagın gericileşmeye başladığı dönemdir.

Patates yemeği revizyonist bir yemektir. Patatesin revize etmeye uygunluğundan ileri geliyor. “Terbiye etme” deriz. Her türlü yemeğin içine konulabilir olmasından kaynaklı bir şey.

Bu kötü beslenme sonucu birçok kişi mecalsiz durumda. Halk arasında “Mecali kalmamış yürümeye,” derler. Havalandırmada volta atmaya bile üşeniyorlar. Köyde kışın soğuk yemiş bir danamız vardı. Kış boyu büzüldü, yaz sıcağında bile devam etti bu büzülme. Yine, koyunlara kış soğuşu vurunca yazın tüy dökerler. Bizde bu tüy döken koyuna “gurri” derler. Daha sonra da “gej” denilen gevşek hastalığına tutulurlar. “Gej” olmak bir hantallık halidir. Şimdi içeride “gej” olanlarımızın sayısı epey çoğaldı. “Gej” olmuş bir danayı ancak bütün yaz boyu yaylalarda otlatmak iyileştirirdi.

Galatasaray maçları. Televizyon başka sorunlarımızdan biri. Her akşam bir sorun yaşanır mutlaka. Bütün gün kapalı tutulan televizyon, akşamları 19:00'da açılıyor. Haberlerin dışında izlenecek her şey izne bağlı. Haber içerikli siyasi gündemi anlatan programlardan bazıları izleniyor. Haftada bir film izlemeye izin veriliyor. Bu film de siyasi içerikli olmalı. En çok sorun maç yayınlarında yaşanıyor. Lig maçlarını izlemek yasak. Avrupa'dan futbol maçları izleniyor ama Galatasaray'ın maçları olursa. Şu Galatasaray sempatisi de olmasaydı maç izleyemeyecektik.

Doyamadığımız uykularımız. Uyku yasaklanalı beri ulusal sorun haline geldi. Sorunların yaşandığı bir sorun. Uyku sorumlumuz gündüzleri yatırmıyor kimseyi. Her gün öğleden sonraları hücreleri tek tek gezerek uyuyanları tespit eder. Ertesi günkü toplantıda da eleştiri konusu yapar. Eleştiri sonrası ceza bile alabilir uyuyan kişi. Uyurken yakalanmak tarifî zor bir mesele. Uyku sorunu yaşayan arkadaşların zorlandığını görüyorum, "psikolojim bozuldu" diyenler var.

Çayı insaf! Bir tutsağın başka nesi var ki, şu çay ve sigara da olmazsa. Çayı insaf! Çay sevenler en sonunda çaya tutkunluklarını bu sözle dile getirdiler ve bir dergi çıkardılar. Mizah dergisi, adı "Çayı İnsaf!" Çaycılardan çay yaparken insafli olmaları isteniyor. Günlük yaşamda olup biten şamataları bu dergide dillendiriyorlar. Çay ve sigara bir mahpusun uzun yol arkadaşlarıdır. Günde beş kez toplu çay yapılıyor. Hemen hemen gün boyu çay ocağında çay bulunur. Çaydan yana çok sorun yok. Fakat sigara sorunlardan bir sorun. Kişi başına günde 10 sigara veriliyor. "Komün imkanları bu kadarına yetiyor" deniliyor. Ben de dahil içmeyenlerimiz azınlıkta, çoğunluk içiyor. Sigara sorumlusunun bir ilçe kaymakamı kadar forsu var. Bu yüzden ne yapıp edip sigara sorumlusuyla arayış iyi tutmak lazım. Her ay sigara sorumlusu değişiyor.

İki ay dayanana helal olsun. Sorun çünkü. Fazla dağıtsa örgüt eleştiriyor, az dağıtsa yapı ile karşı karşıya geliyor. Arada durmak mesleğin zorluklarından.

Duvar dibi voltalarımız. Git gel havalandırma boyu 50 adım. Ah bir tek başıma volta atabilsem. Değme keyfime. Tek başına volta sorun oluyor. “Arkadaşta bireyselleşme başlamış” diyorlar. Eğer ısrar ederseniz “psikolojik sorunları var” derler. Gel de çık işin içinden. Bu yüzden herkes tek başına volta atmaya göze alamaz. Kaldığım blokta bir tek ben atarım tek başına, bir de “uygulama” cezası alanlar. Tek başına attığım duvar dibi voltalarının ayrı bir tadı oluyor. Günlük voltamı aksatmam. Günde en az beş kez çıkarım. Bazen tek başıma bazen de üç beş kişiyle. Aynı kişilerle volta atmak da bir sorun, bir eleştiri konusu. Dar grupçuluk, ahbapçavuş ilişkisi olarak değerlendiriliyor.

Volta dedim de, voltanın en iyisi sabah erken saatlerde atılandır. Akşam voltaları hüzün verir insana. En çok da kapı kapanmak üzere atılan voltalar hüzünlendirir insanı. Hapishane kapısı kapanınca yalnızlık uzar. Şu sıralar biraz geç kapanıyor kapılar.

Arada bir sorun çıkıyor. Kapı sorunu. Hapishanede en çok yaşanan sorun budur. İdare kapıları daha erken nasıl kapatırım hesabı yaparken, tutsaklar ise kapıları daha geç kapatmanın mücadelesi içinde olur.

Kapıların yaşamımızdaki yeri nedir? Bir süre yoğunlaştım. Kapı hangi ihtiyaçtan, nasıl ortaya çıktı? Kapının tarihini araştırmak istiyorum. Bu konuda herhangi yazılı bir kaynak elimde yok. Ama şunu çok iyi biliyorum. Kapı kapatmak için yaratıldı. İçeri alındığım hapishanenin giriş kapısı ile her gece üzerimize kapatılan koğuş kapısı arasında 6 kapı var.

Bu kapıların tümü de kapatmak için kapatılıyor.

Labirentin Sonu

“Geçmiş geçmiş midir?”

Hapishanenin en renkli simaları paranoyak olanlarımızdır. Son yıllarda sayıları epeyce arttı. Bana “Hapishane ne üretir?” diye bir soru sorulsa, “Bol miktarda paranoyak,” derim. Eskiden içeride yoğun idare baskılarına maruz kalmış insanlarda görülürdü, 1990 sonrası hapishane içindeki hapishanelerde kalmış tutsaklarda daha trajik biçimlerde yaşandı. Örgüt tarafından tutuklanmış, “uygulama” cezasına maruz kalmış birçok insanda bunu görebildim, çok acı örneklerine tanık oldum. Birçoğunun paranoyası öldürülme korkusudur. Bazıları devlet tarafından, bazıları da örgüt tarafından öldürüleceği paranoyasına yakalanmıştı. Bazılarını yakından tanıma olanağım oldu. Bir süre aynı koğuşlarda kaldık. “Uygulama” denilen cezalandırma biçiminin nelere yol açtığını en iyi paranoyaklar öğretir bize. Bir süredir yazmayı düşünüyordum. Bana çok acı veren olaylar yaşandı. Öldürülme paranoyasına kapılmış birini ilk defa Bayrampaşa Cezaevi’nde tanıdım. Adı Haydar’dı. İstanbul’da (dışarıda) bir iki görüşmemiz olmuştu. Üniversite okumuş, bir süre dağda gerillalık yapmıştı. İstanbul şehir çalışmalarında aynı operasyonda birlikte ele geçiril-

dik. 14 günlük polis sorgusunun ardından DGM'ye çıkarıldık. Tutuklandık. Bayrampaşa Cezaevi'ne getirildik. Haydar sorguda çözülmüştü, örgüt "uygulama"ya aldı. "Uygulama" denilen cezalandırma biçimiyle ilk o zaman tanıştım. "Uygulama" örgüt literatüründe "kazanmaya çalışma" biçiminde geçer. Zaaflara, yetersizliklere düşmüş bir örgüt adamının yeniden örgüte kazandırılması biçiminde tarif edilir.

Haydar'la koğuşlarımız ayrıydı. Ayrıca "uygulama"da olduğu için kimseyle görüştürülmüyordu. Bana garip gelmişti. İlk tepkim "Bu nasıl kazanma?" şeklinde olmuştu. Örgüt sorumlusuyla zaman zaman bu konuda konuşmalarımız oldu. "Örgütün kazanıcı, sonuç alıcı bir politikasıdır," demişti. Ben Haydar'ı merak ederken meğer kaldığım koğuşta "uygulama"da olanlar varmış. İki gün sonra öğrendim. Sonraki günlerde her koğuşta sürekli en az 4-5 kişinin uygulamada olduğunu öğrenecektim. Tabii hepsinin durumu bir değil, 10 gün uygulama cezası alanlar var, 15 gün var, 30 gün var. Kişilerin durumuna göre değişiyor. Haydar'ınki süresizdi. Bu süre 9 ay sürdü. Kimseyle konuşurulmadı, dışlandı. "Uygulama" devam ederken Haydar zor anlar yaşıyor, öldürüleceğinden korkuyordu. 9 ay sonra görüştüğümüzde yaşadıklarını bana anlattı. "... Cezaevine geldiğimiz ilk gecesiydi. Gecenin geç bir saatinde koğuş yatakhanelerinden alt kata, yemekhane bölümüne çağırıldım. Örgüt sorumlusu iki polis sorgumuza dair bilgiler istedi. Yakalandığım andan cezaevine getirilene kadar her şeyi anlatmamı istediler. Ben de anlattım. Sanki poliste yeniden sorgulanmışım, çok zorlandım. Birden poliste sorgulanıyorum gibi bir psikolojiye kapıldım. O geceki sorgulanmam yaklaşık beş saat sürdü. Ama asıl sorgu ertesi gece başladı. Ellerindeki defterlere notlar almışlardı. Bizimle yakalanan diğer arkadaşları dinlemişler. O notlardan bana sorular sordular. Bir gece önce sordukları sorulardan bazılarını tekrarladılar. Anlattıklarım da bazı çelişkiler olduğunu, örgüte samimi davranmadığı-

mı söylediler. Aynı gecenin sabahı üst kata çıkarıldım, 'uygulama'ya alındığımı söylediler. Örgüte büyük zararlar verdiğimi, bu yüzden de soruşturmalık olduğumu söylediler.”

Haydar çözümlenin getirmiş olduğu eziklikle herhangi bir tepki göstermiyor. Daha önce böyle bir “uygulama”ya tanık olmadığı için zamanla gelip geçer düşüncesinde. Ama bu zaman uzadıkça uzuyor. Kaldığı koğuştta 50 kişi daha var. “Uygulama”da olan 3 kişiyi başka bir koğuşa götürüyorlar. Haydar'ın kaldığı 8. koğuştun dışında üç koğuşt daha var.

“Uygulama” başladığı günden itibaren koğuştta bulunan hiç kimse Haydar'la konuşmuyor, konuşturulmuyordu. Havalandırmaya çıktığında (günde iki kez çıkabiliyor) nöbetçi peşinde onu takip ediyor, dış kapı nöbetçileri artırılıyor. Haydar bunları görünce havalandırmaya çıkmak istemiyor. “... Zoruma gidiyordu. Dışarıdan tanıdığım, akciğer olduğum yoldaşım dediğim insan benimle konuşturulmuyordu.” Meselenin asıl ciddiyetini ziyaret günü anlıyor.

“Bana ‘Ziyaretçin gelmiş,’ dediler. Çıkacağım ilk ziyaretti, duyduğumda çok sevindim. Yalnız gideceğimi sanıyordum. Bir nöbetçi değil, üç kişinin arasında koridora çıkarıldım. Koridor boyu güvenlik önlemi alınmıştı. İdareye açılan her kapı tutulmuştu. Ziyareti kısa tutmam istenmişti. Görüş kabinine benimle birlikte örgüt sorumlusu da girdi. Kızdım. Görüşü erken bitirdim. Örgüt de böyle istiyordu zaten. Ziyarete götürülürken alınan güvenlik tedbirleri beni ürküt-müştü.” Bu güvenlik Haydar'ın kaçıp idareye sığınabileceği ihtimaline karşı alınmıştı. Haydar ilk kez o gün, içinde bulunduğu durumun ciddi olduğunu düşünmeye başlıyor. Tutuklandığını anlıyor. Paniğe kapılıyor. Öldürölme paranoyası bir ay sonra başlıyor.

Bir gece yarısı koğuşt yatakhanesindeki bazı tutsaklar aşağı indiriliyor. Haydar yukarıda tek başına kalıyor. Nöbetçi de indirilince epey bir panikliyor. Bir an koğuştta sessizlik olu-

yor. Haydar panikte. Sorumlularından üç kişi üst kata çıkıyor. Haydar'ın yanına kadar geliyorlar. Konuşacak gibi yapıyorlar ama konuşmadan aşağı iniyorlar. Haydar ilk o gece öldürüleceği paranoyasına kapılıyor. "... O sessizlik ölüm sessizliği gibi bir şeydi. Beni öldürmeye geldiler sandım. Bir an damarlarımda dolaşan kan çekildi. Her şey buraya kadar sanmıştım!" O geceden sonra öldürülme korkusuyla uyuyamıyor. Bu durum koğuş nöbetçilerinin dikkatini çekiyor. Ama hiç kimse bir şey sormuyor. Haydar ranzasında yatağına uzanıyor ama uyumuyor.

"Uyursam bir daha kalkamayacağımı düşünüyordum. Uykuda öldürüleceğim korkusu vardı içimde." Birkaç gece uyumuyor yorgun düşüyor, farkında olmadan kendini kaybediyor. Bazı geceler kabuslarla yatağından fırlıyor. İyice bunalıyor. Örgüte yazdığı raporunda ilk kez iyi olmadığını, doktora gitmek istediğini belirtiyor. Doktora çıkarılmayacağı, eğer isterse doktorun koğuşa çağrılacağı söyleniyor. Haydar vazgeçiyor doktora görünmekten. Haydar'la konuşuluyor, kitap okuması söyleniyor. "Parti kitapları oku, çözümlenmeler oku kişiliğini orada gör," diyorlar. Dünya klasikleri, roman, şiir ve öykü gibi kitaplar verilmiyor. "Uygulama"ya alınan birine sadece partinin ideolojik yayınları verilirdi.

Haydar için zor zamanlar başlar. O çokça sevdiği yaşamdan nefret ettiği zamanlardır. Hayatta tek istediği şey "hain" olarak öldürülmemektir.

Sıkıntılı günlerin devam ettiği günlerde istenmeyen mektup gelir. Haydar'a gelen bu mektup sevdiği kızdandır. Tutsaklara gelen her mektup önce idare tarafından okunur, sonra örgüt temsilcisine verilirdi.* Haydar'm mektubu MİK'i aşıyor ama MOK'a takılıyor. Mektup yoz bir mektup

(* İdarenin kısa adı MİK olan Mektup İnceleme Komisyonu vardır. Örgütün de vardır böyle bir komisyonu, kısa adı MOK'tur (Mektup Okuma Komisyonu). Tüm mektuplar bu komisyonlardan geçer. Dışarıdan ve içeriden yazılan mektuplar bazen MOK'a bazen MİK'e takılır.

olarak tutsak yapısına teşhir ediliyor. “Sevgili Haydar” diye hitap edilmiş mektup Haydar’a verilmiyor. Haydar yeniden sorgulanıyor. “Bu kadın kim?” diyorlar. Önce “Bir arkadaş” diyor, sonra mektuptaki yazılanlar okununca duygusal ilişkisi olduğunu kabul ediyor. Bir kez daha örgüte açık, samimi davranmadığı anlaşılıyor. “Uygulama”ya devam.

Son mektupla birlikte Haydar’ın polisin adamı olabileceği üzerinde dururlar. Koğuştaki ve dış koridorlarda güvenlik önlemleri artırılır.

Haydar hisseder bu daraltılmış kuşatmayı. Koğuş nöbetçileri iki kişiye çıkartılır, biri yukarıda biri de aşağıda. İki nöbetçi de her gün koridorda ve kapı altında nöbet tutar. “En iyi devrimci nöbetini iyi tutan devrimcidir” esprisiyle görev verilir. Nöbet tutanlar içinde Haydar’ın yakından tanıdığı, “yoldaşım”, “hevalım” dediği insanlar da vardır. Nöbetçiler arada bir değişir ama “uygulama”da bir değişme olmaz. Her nöbetçi aynı kuralları uygulamak zorundadır. Nöbet sırasında Haydar’la konuşmak yasaktır. Haydar da ancak ihtiyaçlarını bildirebilir. Bunun dışında herhangi yakın bir ilişki olmamalıdır.

Sevgiliden gelen mektup Haydar’ın durumunu iyice zorlaştırmıştır. Yazdığı raporlarda sevdiği kızla olan ilişkisini anlatmaya çalışır ama kimseler anlamaz. Örgüt anladığı gibi anlar. Haydar’ın içinde bulunduğu labirent iyice karmaşıklaşır. Örgüt sorumlusu tam o günlerde “Bir kurşun sana bir kurşun da o kadına sıkmak lazım,” der. Haydar iyice panikler. Yeni bir rapor yazar. Artık “uygulama”yı kaldıramadığını, durumunun kötüye gittiğini, örgüte layık biri olmadığını, sorguda çözüldüğünü bu konuda suçlu olduğunu, örgütün hakkında alacağı karara uyacağını bir kez daha tekrarlar. Yine olumlu bir cevap alamaz, “uygulama” devam eder.

Tam o günlerde Irak sınırında bir Türk karakolu basılır,

çok sayıda asker öldürülür. O akşam koğuşlarda tatlı dağıtılır, eylemi yapan gerillalar selamlanır. Ertesi gün cezaevi örgütü bir karar alır. “Uygulama”da bulunanlar bir defaya mahsus affedilir, örgüt ilişkilerine alınır. 4 koğuşta toplam 20 kişinin uygulamasına son verilir. Ama Haydar bunun dışında tutulur. Haydar’ın soruşturmasının devam ettiği söylenir. Ama o günden sonra Haydar’ın uygulamasında biraz gevşeme olur. Bu gevşeme “uygulama”nın yedinci ayına rastlar. Artık Haydar’ın başka bir Haydar olduğu zamanlardır. Kişilik başkalaşımına uğramıştır, uygulamanın son günlerine ilişkin gözlemleri var: “... Son aylara doğru alıştım artık. Arada bir öldürülme korkusu yaşasam da ‘uygulama’nın sürmesi ya da sürmemesi benim için bir anlam ifade etmiyordu. ‘Uygulama’ sona erse de bu yapıdan insanlarla ilişkim olmazdı. Koğuşta nöbet tutan herkesi polis gibi algılamaya başlamıştım. Eski düşüncelerim değişti. Hayata başka bakıyorum. Çok şey değil iki şey istiyorum: Buradan başka bir cezaevine gitmek ve dışarı çıkınca da yurtdışına çıkmak.”

Haydar’ın “uygulama” süreci dokuz aysürdü. Busüre içinde kimseyle konuşmadı, konuşturulmadı. “Uygulama”nın bittiği günlerde kaldığı koğuşa gittim. Haydar çok değişmişti. Hem fiziken hem de ruhen. O dikine yürüyen tıknaz insan gitmiş, içine büzülen sinik bir insan gelmişti. Zaman zaman konuşmalarımız oldu. “Uygulama”ya alınan devrimcinin bir daha iflah olmayacağını anlattı. “... Eğer bu ‘uygulama’ların önü alınmazsa, örgüt devrim ne varsa tasfiye olacak,” diyordu. “Uygulama” denilen şey vahşet diyebileceğimiz ilkel bir cezalandırma biçiminden başka bir şey değildi.

Tarih okurken rastlamıştım. İlkel kabileler öldürmek istedikleri insanları iki şekilde cezalandırırlarmış. Bunlardan birincisi dışlamadır. “Dışlanan birey hiçbir türden savunması olmaksızın vahşi hayvanların insafına kalacağı ya da ıssız bir

yere bırakılır. Daha önce ait olduğu halkın onunla artık hiçbir ilgisi olmayacaktır; ona yiyecek ya da barınacak yer verilmemez; dışlanan kişiyle her türlü iletişim bu insanları kirletir ve suçlu duruma düşürür. Burada en ağır ceza, mutlak yalnızlıktır; insanın grubundan ayrılması özellikle ilkel koşullar altında hemen hemen hiç kimsenin dayanamayacağı bir işkencedir.” Bu dışlamanın en ağır biçimini Haydar hapisshane gibi dar mekanda dokuz ay yaşadı. Uzun süre konuşmadığı için konuşmakta zorlanıyordu. O gür sesi kısılmıştı. Bazen konuşurken “... Konuşurken zorlanıyorum dilim tutukluk yapıyor,” diyordu.

Halen öldürülme korkusu vardı içinde. “Uygulama” bitmişti ama örgüt ilişkilerinin dışında içi çok rahat değildi. Her örgüt toplantısı olduğunda Haydar yine üst kata çıkartılıyordu. “Her toplantı da ölüm kararımı konuşuyorlar endişesi taşıyorum,” diyordu. Haydar’la her görüşmemizde örgütten birileri, aramıza katılıyordu. Birkaç kez tekrar edince Haydar’a “Koğuşta rahat mısınız? Başka koğuşlara bırakıyorlar mı?” diye sordum. Anlamakta zorlandığım şeyler söylüyor: “... Rahat değilim. Her adımımı izliyorlar. (Havalandırmada volta atıyor.) Şu an bile izleniyoruz.” “Kim izliyor?” diyorum. “Örgütün görevlendirdiği birileri,” diye cevaplıyor. Bana birini gösteriyor. Daha sonraki günlerde gösterdiği kişiyi takip ediyorum, beni izlediğini anlıyorum. Bir kez daha yıkılıyorum. Şu hapisshane denilen daracık yerde arkadaşlarım tarafından izleniyorum. Bazen bir başka koğuşa gzmeye giderdim, beni takip eden gözetimci benden önce oraya gider yerini alırdı. Görüştüğüm, konuştuğum her kimse kapsamlı biçimde örgüte rapor edildi. Sonraki günlerde bu gözetim raporları bana karşı kullanıldı. Bir gün örgüt sorumlusu iki kişi benimle konuştu. “Şu şu kişilerle görüşmeyeceksin!” dediler. Bunlardan biri de Haydar’dı. Örgütle tartıştık, tehdit edildim. Direndim. Bunun üzerine örgüt merkezi bir karar çıkardı. Bun-

dan böyle bir süreliğine koğuşlar arası gidiş-gelişler olmayacaktı. Hiç kimse bir başka koğuşa gezmeye gidemedi. O günden sonra Haydar'la bir daha görüşme şansım olmadı. Bir süre sonra da çok trajik bir biçimde Bayrampaşa Cezaevi'nden sürüldüm. Haydar'dan önce ayrıldığım için sonraki durumu hakkında bilgi sahibi olamadım. İki yıl sonra DGM'de mahkememiz sonuçlanıyor. 12 yıl 6 ay ceza alıyoruz. Cezayı alır almaz Bayrampaşa'dan sevk oluyor bir başka cezaevine. Haydar'ın ilk isteği iki yıl sonra ikinci isteği ise 10 yıl sonra gerçekleşiyor. Aynı günlerde dışarı çıkmıştık. Bir gün telefonla aradı beni. Yurtdışına çıkmak üzere olduğunu, ama bir gün benimle yeniden görüşmek istediğini söyledi. Daha sonraki günlerde yurtdışına çıktığını öğrendim.

Haydar'ın öldürülme paranoyası daha çok örgüt iken, Mücalip'in paranoyası hem örgüt hem de devletti. Mücalip'le Bayrampaşa'da tanıştık. Kırklareli'ne birlikte sürüldük. Türk sol kökenli bir arkadaştı. Mücalip'in paranoyası Kırklareli Cezaevi'nde başladı ama nedeni Bayrampaşa'dır. İlk geldiğimiz günlerde konuşmak istemiyordu. Bayrampaşa'da zor günler yaşamıştı. Kendisi söylemese de tahmin edebiliyordum. Birkaç gün sonra Bayrampaşa'dan bir kişinin daha geleceği söylendi. Beni idareye çağırdılar. Geleni tanıyordum. Mücalip'le konuştum. "Bizimle kalacak" dedim. Çok hoşnut olmadı ama itiraz da etmedi.

Kısa bir süre üç kişilik koğuş yaşamımız devam etti. Ama Mücalip rahat değildi. Geceleri ranzasında rahat uyuyamıyordu, gece hangi saatte "Mücalip!" diye seslensem anında cevap veriyordu. Birkaç gece tekrarladım her seslenişime cevap verdi, oturup konuştuk. "Bir sorun mu var?" dedim. Aile sorunları olduğunu, bir süre kendi içinde yoğunlaşacağını söyledi. Normal karşıladık, eğer sorun buysa mesele yok. Fazla üstelemedik, Bayrampaşa'da yaşadığı sorunlara bağladık.

Yaklaşık bir ay böyle geçti. O günlerde Bayrampaşa'dan bir kişinin daha geleceği söylendi. Mücalip tepki gösterdi. "O kim? Niçin geliyor? Hangi örgütten? Koğuşumuza alacak mıyız?" gibisinden bir çıkışı oldu. "Paniğe gerek yok, gelecek her kimse tanıdık biridir. Önce bir gelsin, bakarız," dedim. Mücalip huzursuz oldu. O gece yine uyumadı, yatağında döndü durdu.

O gecenin sabahı "İdareye çıkacam," dedi. Çıktı. Geri dönmedi. Gardiyanlar koğuşa geldi. "Mücalip'in eşyalarını verin," dediler. Şaşırmıştık. "Neden, bir şey mi oldu?" "Bu koğuştaki kalmak istemiyor," dediklerinde "Kendisi gelsin al-sın," dedim. Çağırdılar. Gardiyanlarla birlikte eşyalarını aldı. Hücrelerin bulunduğu bölüme geçti. Koğuştan çıkarken "Size yönelik bir şey değil," demişti.

Aynı gün müdüre çıktım. Mücalip'i sordum, o da "Sizinle ilgili değil," dedi. İdareye bir dilekçe yazmış, siyasi tutsaklarla birlikte kalamayacağını, hasta olduğunu, yalnız kalmak istediğini bildirmiş.

Bir hafta sonra kapı altında idarenin güvenliğinde Mücalip'le görüştüm. Bize karşı bir tavrı olmadığını ama Bayrampaşa'dan geleceklerle sorunu olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Bir ara "Beni öldürmeye gelecekler," dedi. Önce şaşırdım bir o kadar da üzüldüm. "Seni niçin öldürtmek istesinler? öyle bir niyetleri olsaydı Bayrampaşa'da bırakmazlardı," dediğimde bir sürü komplo teorisinden bahsetti.

Mücalip'le ilişkimiz devam etsin istiyorduk. Öldürülme korkusu vardı içinde. Sözü edilen sevk kısa bir süre sonra geldi. O da bizim gibi dışlanan bir ötekiydi. "Daha uzak bir yer bulsam oraya giderdim," diyen biri. Konuşup koğuşumuza aldık, Mücalip'i tanımyordu. Mücalip'e sordum o da tanımyordu. "O halde bu korkun niye?" dedim. "Gelecek olanlar var," dedi. Öldürülme paranoyasıyla yaşadığı için her saniye yeni bir korku üretmeye başlamıştı. Paranoyak

biri her davranıştan akla hayale gelmeyecek bin anlam çıkarır. Mücalip de bunlardan biriydi.

Tam o günlerde, bir gece hücre bölümünde bir kargaşa yaşandı. Gardiyan çağırdık, sorduk “Mücalip” dediler. Kaldığı hücrenin kapısına kablo bağlamış. Gardiyan hücre kapısına dokununca elektriğe yakalanmış. Gardiyanı hastaneye kaldırmışlar.

İki gün sonra kapı altı görüşmemizde “Can güvenliğim için gece uyurken barikatımı yapıyorum,” dedi. Kapı arkasına ranza dayıyor, elektrik kablosunu da kapıya bağlıymuş. “Askerlerin, gardiyanların bana karşı tavrı değişti,” diyordu. Mücalip sadece örgüt tarafından değil, devlet tarafından da öldürüleceği paranoyası içindeydi.

IHD'ye bir mektup yazmış. “Eğer bana bir şey olursa bunun sorumlusu örgüt ve devlettir,” demiş. Cezaevi idaresi mektubu göndermemiş. Başsavcı kendisiyle görüşmüş, yine de Mücalip'in öldürülme korkusu dinmemişti. Bu görüşmemizde çok tedirgin gördüm. Benzi solmuştu, rahat değildi. Gebze Cezaevi'ne sevk istemiş, orada bir tanıdığı varmış, o çağırmış. Mücalip bir ay sevk bekledi, Adalet Bakanlığı “can güvenliği olmadığı” gerekçesiyle sevk istemini reddetti. Sevkinin reddeden yazılı evrak eline ulaştığı gün süresiz açlık grevine başladı. Bu süre 30 gün sürdü. Açlık grevi yaptığı zaman içinde görüştürülmedik. Mücalip açlık grevinde erken düşüyor. Idareye bile çıkamaz duruma geliyor. Başsavcı Mücalip'le hücrede görüşüyor. Durumunun kötüleştiğini görünce Bakanlık'la diyaloga geçip sevki çıkarıyor. Aynı günlerde Gebze Cezaevi'ne sevk oldu. Mücalip paranoyasını da beraberinde götürdü. Gebze'de çok kalamayaçağını tahmin etmişim ama bu kadar kısa süreceğini beklememişim.

Daha sonraki günlerde Gebze'den yanımıza sevk olanlar anlattı. Mücalip Gebze'ye gidince örgütler koğuşlara

alıp almama konusunda sorun çıkarıyor.* Yoğun tartışmalar sonucu Mücalip bir koğuşa kabul ediliyor. Kaldığı koğuş “tanıdığım” dediği kişinin kaldığı bir örgüt koğuşudur. Mücalip toplantıların dışında tutulur. Hoşlanmaz bu durumdan. Yeni paranoyalar kurar, ince eler sık dokur. Kendisine yönelik bir şeyler çıkarır. Kendisine güvenilmediği şüphesine kapılır. Mücalip her koğuş toplantısında üst kata çıkarılır. Aşağıda herkes toplantıda, Mücalip yukarıda yatakhane. Bir kez daha öldürüleceği korkusuna kapılır. Toplantıda birtakım kararlar alınır, bu kararlardan biri Mücalip’e ilişkindir. Karar kendisine aktarılır: Bundan böyle bir süre koğuştan dışarı çıkmayacaktır. Mücalip panikler. Korktuğu şeyin başına geldiğini anlar. O gece uyuyamaz. Sanki bir daha sabah olmayacak, gece o kadar uzamıştır ki.

Ertesi gün bir fırsatını bulur koridora atar kendini, “Yetişin öldürüyorlar,” der. Gardiyanlar idare kısmına alırlar onu. Mücalip’in Gebze maceraları kısa sürer. Yıldırım hızıyla sevki çıkar. Bu kez örgütlerin ve hiçbir siyasi tutsağın olmadığı Afyon Cezaevi’ne gider. Bir süre hücrede tek başına kalır. Yeni paranoyalar kurgular, açlık grevine başlar. Yaşam koşullarının düzeltilmesini ister, idare sert tepki gösterir. Mücalip uyarılır, eğer açlık grevini bırakmazsa kör hücreye alınacağı söylenir. Mücalip fazla umursamaz. İdare dediğini yapar, Mücalip gardiyanlar tarafından kör hücreye kapatılır. Kör hücrede zor anlar yaşar, bir kez daha öldürüleceği korkusuna kapılır. Açlık grevini bırakır, çıkar kör hücreden. Bu kez adlilerin kaldığı bir koğuşa verilir, daha önce hiç tanımadığı insanlarla karşılaşır. Birçoğu sağ görüşlüdür. Adliler her sayım vaktinde sıraya geçerler. Mücalip katılmaz sayımlara. Hem adliler hem idare hoş karşılamaz bu durumu. Mücalip idareye çağrılır. Koğuştaki herkesle birlikte sayıma kalk-

(*) Kırklareli Cezaevi sürgün yeri olduğu için burada kalan tutsaklara iyi bakılmaz.

ması söylenir. Mücalip “Ben siyasi davadan yatıyorum siyasilere sayımda ayağa kalkmazlar,” deyince müdür de, “Git siyasi cezaevinde kal o zaman, buraya niye geldin?” der. Mücalip bir kez daha sıkıntılı günler yaşar. Ama o yine de sayıma kalkmaz. İdare adlileri kıskırtır, Mücalip’i linç edercesine dövdükten sonra koğuştan dışarı atarlar. Artık Afyon Cezaevi’nde kalmasının olanakları da ortadan kalkmış olur. Bakanlığa yeni sevk dilekçeleri yazar. Çok uzakları, Türkiye’nin öbür ucu, Zonguldak’ı, Sinop’u yazar. Yazdığı her dilekçeye olumsuz yanıt verilir. Eğer isterse Kırklareli Cezaevi’ne sevkinin hemen yapılacağı söylenir. Mücalip düşünür, oturur kalkar Kırklareli Cezaevi’ne razı olur.

Bursa Cezaevi’ne sevk olduğum zamanlardı, Kırklareli’nden bana mektup yazan arkadaş Mücalip’in Kırklareli’ne geldiğini belirtmişti. Bir süre sonra da mektuplaştığım arkadaş Bursa’ya geldi. Mücalip’in Gebze ve Afyon maceralarını uzun uzadıya ondan dinlemiştim.

Kırklareli Cezaevi’nde tanıdığım bir paranoyak da Deza Bahri’dir. Deza’nın paranoyası daha çok devlet kökenlidir. Deza Siverek Zazalarındandı. İnatçı olduğu için kendisine “Deza xızır kena” derdim. Her haliyle bir köylüyü hatırlatırdı bana. Kırklareli’ne geldiği gün kapı altına çağırıldım. İlk orda görüştük. Gelen her tutsağı koğuşumuza almazdık. Önce görüşür, tanışırdım. Bizimle kalabilmenin koşullarını sayardım. Şartlarımız her devrimci tutsağın kabul edebileceği şeylerdi. Her koşulda devrimci kimliği korumak, koğuş yaşamında bir devrimci gibi yaşamak. Komün yaşamına katılmak, kitap okumak gibi ölçülerimiz vardı.*

Koğuş ölçülerimizi Deza’ya anlattım, kabul etti. Konuşmamız sürdükçe Deza’nın yalan söylediğini anladım. “Bu-

---

(*) Koğuş Bayrampaşa’da örgütlerin dışladığı ‘bağımsızlar’dan oluşuyordu. Ama birçok “bağımsız” hatta bir zamanlar örgütün “en iyi” adamı olanlar koğuş ölçülerimizi kaldıramadığından adlilerle kalmayı tercih etti.

raya nasıl geldin?” soruma, “Devlet getirdi,” demişti. Anlattıklarına bakılırsa hastaneye çıkmış, hastane dönüşü alıp Kırklareli’ne getirmişler. Bu bir yalan! Neden yalan? O koşullarda Bayrampaşa’dan örgütlerden habersiz siyasi bir tutsağı alıp bir başka cezaevine kaçırmak devletin yapabileceği işlerden değildi. Cezaevlerinde yer yerinden oynardı ve şu ana kadar böyle bir örnek yaşanmamıştı. En azından son iki yıl için böyle. Deza’ya yalan söylüyorsun demedim. Ama ilk başlarda koğuşumuza da almadık. “Bir süre hücrede kal sonra görüşürüz.” O bir şey demedi. Bu süre bir ay sürdü. Baş gardiyan bir gün koğuşa geldi. Bahri’nin hasta olduğunu söyledi. “Her geçen gün kötüye gidiyor, ölecek,” dedi.

Gidip gördüm. Çok kötü durumdaydı. Sanki o ilk gördüğüm insan değildi. Benzi solmuş zayıf düşmüştü. Buna rağmen “Beni koğuşunuza alın,” dememişti. Koğuşa geldim, diğer iki arkadaşına “Koğuşa alalım durumu kötü,” dedim. Koğuşumuza aldık. Deza’yı ne zaman hatırlasam o günkü çaresiz hali gelir gözlerimin önüne. Koğuş yaşamı Deza’ya iyi geldi. Hücrede beslenememişti, biraz beslendi. Kısa zamanda toparlandı. Zamanla tanıştık, koğuşumuzun tuzu biberi oldu. Acılı yemekler yaptı bize. Birçok şeyine alıştık ama yalanlarına alışamadık. Yakalanmasına ve Bayrampaşa’da yaşadıklarına ilişkin hiçbir şey anlatmadı. Yurtsever olduğunu, partiyle herhangi bir ilişkisi olmadığını söylüyordu. Urfa’da otobüse binmiş, Topkapı’da indiğinde polisler yakalamış. Hepsi bu. Doğru söylemediğini bildiğim halde üzerine varmadım. Keşke her şey bu kadar basit olsaydı.

Aynı günlerde Bayrampaşa’dan bir sürgün daha geldi. Gidip görüştüm. Deza’yı sordum. Tanıyordu. İki ay aynı koğuşta kalmışlar. Anlatımlarına göre Deza yakalandığında çözülmüş. Bayrampaşa’ya geldiğinde “uygulama”ya alınmış. Bu “uygulama” devam ederken Deza hastaneye çıkıyor. Dönüşte idareye sığınıyor. “Can güvenliğim yoktur” dilekçe-

si yazınca idare de buraya sevk ediyor. Deza'nın durumunu diğer iki arkadaşına da anlattım. Herhangi bir tepkimiz olmadı. Deza'yı zaman zaman konuşturmak istedim. Hayatın birçok alanına ilişkin konuştu ama Bayrampaşa'da yaşadıklarına dair konuşmadı.

15 günde bir koğuş araması yapılırdı. 30 civarında asker-gardiyan arama yapıp gidiyordu. Bu aramalar esnasında Deza'nın paniklediğini, korkuya kapıldığını gözlemledim. Daha aramanın yapılmasına 4-5 gün kala Deza'da bir telaş başlıyordu. "Ne zaman gelecekler? Kaç jandarma geliyor?" gibisinden sorular sorardı. Ne zaman asker-gardiyan görse içine bir korku düşerdi.

Deza ile aramız İstanbul'a mahkemeye gidip geldikten sonra bozuldu, hatta koptu. Tüm cezaevinde bulunan siyasi tutsaklar DGM'leri protesto etme kararı almıştı. Biz üç arkadaş da mahkemeye çıktığımızda protesto ettik. Nasıl yapılacağını Deza'ya da anlattım. İstanbul'a gitti, mahkemeyi protesto etmeden geldi. Oysa bize söz vermişti. Fırsat bulamadığını, heyecanlandığını, mahkemede asker-polisin bulunduğunu bu yüzden de çekindiğini söyledi. Deza'ya çok öfkelenedik. Üç arkadaş oturup konuştuk. Kararımız Deza'yı koğuştan göndermektir. Kararımızı Deza'ya açıkladığımda bir şey söylemedi. Ama içten yıkıldığını gözlemledim. Bir an benzi soldu "Seninle böyle kalamayız," dedim. Açıkça "Koğuştan git" demek bana ağır geldi. Bunu söylerken bile zorlanmıştım. Bayrampaşa örgütünün bize yaptığını biz de Deza'ya mı yapıyorduk? İkileme düştüm. Bir yandan da devrimci gururumuz incinmişti. Mahkemeler her gün haksız yere onlarca yıl hapis cezası veriyordu. DGM'lere öfkeliydik. Bu ikilem zorladı beni. Deza bu konuları tartışmadı benimle, isteksiz ve üzgün ruh haliyle aldı iki parça eşyasını koğuş kapısına çıktı. Kapıda "Yine de bir diyalogumuz olsun, bir ihtiyacımız olursa mutlaka söy-

le bize,” dedim. Deza kırılmıştı, dinlemek istemiyordu beni. Ben de kısa kestim.

Deza tekrar hücreli günlerine geri döndü. Orada çok zorlanacağını biliyordum. Bir defasında “Yalnız kalamıyorum,” demişti. Yalnız kalamadı Deza. Bir hafta sonra 4. koğuşa gittiğini duyduk. Gittiği günün gecesi yaralı bir halde tekrar hücreye alınmış. 4. koğuştaki kalanlar durumundan şüphe ettiğimiz insanlardı, “İtirafçı olma ihtimalleri olabilir,” demiştik. Deza hücre de kalmak istemeyince idare de 4. koğuşa veriyor. Deza koğuşa girer girmez koğuştakiler tutukluyor Deza’yı. Bir ranzaya bağlayıp sorguluyorlar. “Söyle!” diyorlar. “Seni kim gönderdi? Hangimizi öldürmeye geldin?” gibisinden sorular. Deza neye uğradığını şaşırıyor. İlk başlarda şaka yapıyorlar sanıyor. Tekme tokat, demir çubukla vurmaya başladıklarında işin ciddi olduğunu anlıyor.

Ellerini, ayaklarını bağıyorlar. Deza panikliyor, bağırarak istiyor bağırıyor. Tehdit ediyorlar. “Sesini çıkarırsan öldürürüz,” diyorlar. Deza iyice korkuya kapılıyor. İtirafçılar polis sorgusundan daha ağır bir sorgu süreci yaşıyorlar Deza’ya. Soruları daha çok 19. koğuştaki (bizim koğuştaki) hakkında oluyor. “O koğuştaki kalanları örgüt mü göndermiş, söyle bakalım?” Deza bildiği kadar anlatıyor. Verdiği bilgileri yeterli bulmuyorlar. Deza’nın sorgusu bir gün sürüyor. Yüzü gözü kanlar içinde koğuştaki kapısının önüne bırakıyorlar. Deza yıkılmış bir halde hücreye alınıyor.

Deza ile kapı altında görüşmek istiyorum, idare görüştürmüyor.

Aradan iki ay sonra Deza ile aynı ring arabasında Bursa’ya sevk oluyoruz. Daha önce anlatmadığı birçok şeyi yolda anlatıyor. Tek başına hücrede kalamadığını söylüyor. Bir gece öldürüleceğinden korkuyor. Deza’nın öldürülme paranoyası hücrede kaldığı zamanlarda başlıyor. Asker ve gardiyanlardan korkmuş. Bursa Cezaevi’nde bir süre aynı blokta kal-

dık. Kendisini koğuşa göndermemize çok içerlemişti. Deza ile Bursa'da 4 yıl birlikte kaldık. Her görüşümde bana yanı-
lışımı hatırlattı. Her şeye rağmen koğuştan göndermemeliy-
dik. Solcu militan yanım ağır basmıştı. Deza'yı her hatırlayı-
şımnda içim burkulur.

Kara kaplı deftere şöyle başlamıştım: "Bir mahpus hiçlen-
diği için içlenir." İçlenen tutsağın içi açılmadıkça hapishane-
nelerin içi de kapalı kalacaktır. Ben biraz olsun açmaya ça-
lışıyorum. Sorun Deza'nın, Mücalip'in paranoyak olmasında
yatmıyor. Paranoyak üreten bir örgüt ve devlet mekanizma-
sı var. Eğer Deza'ya sorarsanız suçlu kim? O "Kırklareli'nde-
ki 4. koğuş" der, Mücalip'e sorarsanız "Bayrampaşa örgütü"
der. Yarası olan her tutsak bir yerleri sorumlu, suçlu görür.
Bu bakış açıları asıl suçluyu bize göstermez. Hapishane için-
de hazırlanmış labirent çok karmaşık gibi gelebilir bize, oysa
çok basit hazırlanmıştır her şey. Ağzı bağlı torba içindeki ke-
dilerin haline çok benzer içeride yaşanan trajedi. Kediler ele
geçirildikten sonra bir torba içine atılır. Torbanın ağzı bağla-
nır. Kediler çırpınmaya başlar, kaçacak bir delik ararlar. Bu-
lamadıkları zaman birbirlerine saldırırlar, birbirlerini bu ha-
le getirilişlerinin nedeni olarak görürler. Hapishane içindeki
hapishanelerde yaşanan bu didişmeler aynı torba içine atıl-
mış kedilerin çırpınışını anımsatır bana.

Bayrampaşa Cezaevi'nde örgüt sorumlularıyla çok tartış-
tım bu gibi konuları. Örgüt sorumlularından biri bana şöy-
le demişti: "Biz örgüt olarak % 95 kendi içimizde savaşıyo-
ruz, enerjimizin % 5'ini de düşmana harcıyoruz." Bence her
şey bu sözde saklı. % 95 kendi yapısı ile savaşan bir örgütün
düşmanı alt edemeyeceğini savaşların tarihinden biliyoruz.

Hapishanelerde yaşanan trajediyi ele geçirilmek, polis sor-
gusu ve hapishanenin kapısına bağlamak bizleri tatmin eder
mi? Yaşanan trajedinin nedeni bunlar mı? Eğer böyle dersek
eksik olur. On yıllık hapishane yaşamımda bazı araştırma-

ların oldu. Bu arařtırmalar sonucunda bazı gerçeklerle karřılařtıđım. 1990 sonrası hapishaneye dűřen her 10 örgüt adamından 8'i "uygulama"ya alınmıř. Bazılarından çok samimi řeyler dinledim. Birçođu polis sorgusunda deđil, örgütün "uygulama"ları sonucu kırıldıđını sűyledi. Yine Bayrampařa'da yapılan bir arařtırmada her yakalanan yűz kiřiden doksan beřinin polis sorgusunda özűldűđü anlařıldı. Polis sorgusunda özűlenlerin řu ya da bu biçimde "uygulama"ya alındıđı dűřünüldűđünde dehřet verici bir tablo çıkar karřımıza.

Suçlular topluluğu üzerine kurulan bir cezaevi örgütünden ne çıkar?

Bayrampařa örgütű çıkar! Bir gerçeđi daha belirtmekte yarar var, o da řu: "Uygulama" sadece polis sorgusunda özűlenler için uygulanmadı. Sorguda direnenler de "uygulama"ya alındı. Bunlardan biri de benim.

1992'de ele geirildim. 14 gűn İstanbul Gayrettepe'de Siyasi řube'de sorgulandım. Poliste ifade vermedim. Direnmem sonucu ađır iřkencelere maruz kaldım. İki kaburga kemiđim kırıldı, altı ay parmaklarımı kullanamadım. Ama yine de Bayrampařa Örgütű'nűn "uygulama"sından kurtulamadım. Örgütűn "uygulama"larına direndiđim için "uygulama"ya alındım.

Bu yűzden poliste özűlmek veya direnmek sorun deđil. Bayrampařa'da "uygulama" denilen řey paranoyak örgüt adamlarının kaybolan otoritelerini, iktidarlarını yařatma operasyonudur. "Uygulama" bir devrimciye hazırlanmıř operasyondur ve son derece sistemli hazırlanmıřtır. Tanıdđım birçok insan Bayrampařa'daki "uygulama"nın polis sorgusundan daha kırıcı sonuçlar dođurduđunu sűyledi. Bunun bűyle olduđundan en ufak tereddűttűm yok. eken bilir o duvarın ardını...

Bu "uygulama"ları örgütűn kazanıcı politikası olarak ta-

rif eden iki örgüt sorumlusunu da Bayrampaşa'da tanıdım. Bunlar Kürt yapısı üzerine tasarruf kurmuş iki sefil insandı. Hayatımın en büyük direncini bu paranoyak örgüt temsilcilerine karşı gösterdim. Çok trajik bir sonla Bayrampaşa'dan sürdürdüler beni. Cezaevi idaresiyle işbirliği yaptılar. Hiçbir siyasi tutsağın olmadığı bir cezaevine, Kırklareli'ne gönderildim. Adalet Bakanlığı özel bir genelge çıkardı, Kırklareli siyasilere açıldı. Cezaevi idaresi ve Bayrampaşa Örgütü'nün işbirliğiyle açılan bir cezaevidir Kırklareli Cezaevi. Kırklareli'ne sürülen ilk tutsak da benim. Daha sonraki süreçte Bayrampaşa'nın dışladığı insanlarla dolup taşı. En son itirafçıların kaldığı bir cezaevi oldu.

1990 sonrası Bayrampaşa bir değirmen gibi çalıştı "uygulama" denilen bu değirmende devrimciler öğütüldü.

Hayat devam etti, yıllar yılların üzerine geçti. 10 yıl sonra parti merkezi Bayrampaşa Örgütü'nün işbirlikçi olduğuna karar verdi. Örgüt sorumlusu iki paranoyak devletin işbirlikçileri oldukları gerekçesiyle dışlandılar. Hayatın tecellisi mi? Devrimin diyalektiği mi? Bu kez dışlayanlar dışlandı.

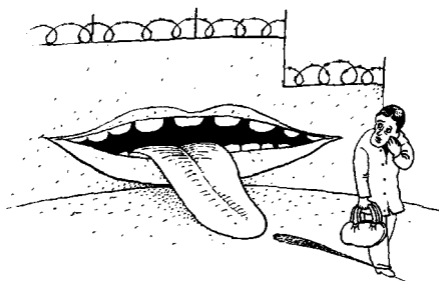
Hapishane labirenti trajedilerle dolu bir labirenttir. Labirentin sonu bu kadar kısa değil. Hayat devam etti "iyi" kötü oldu, "kötü" iyi oldu. Zıtlar aynı kazanda kaynarmış. O içeride "uygulama" bekçileri dışarı çıkınca başka (mı) oldular. İstanbul'da karşılaşıyoruz. Taksim'de, İstiklal'de yürüyorum, bir tanıdık çıkıyor önüme. Bursa Cezaevi'nden tanışıyoruz. (Hani önceki sayfalarda bahsettiğim bir Mehmet vardı, öldürülüp koridora atılan, işte o örgütün temsilciliğini yapmış biri.) O şimdi Taksim'de duvar boyacılığı yapıyor. Yüzüne tükürmek geliyor içimden. Cezaevinde resim, karikatür yapan insanları boş işle, devrimin tali sorunlarıyla uğraştıkları için dışlamıştı. Bir gün iş elbisesi giymiş işe gidiyordu yine, rastlaştık, önünü kestim. "Şu boya işleri devrimin kaçınıcı dereceden işidir?" dedim. Yüzü bile kızarma-

di. İstenmeyen şey erken unutulmuş. Bazılarına sorduğum soruyu ona da sordum: "Geçmiş geçmiş midir?" dedim. İçerde asıp kesenler, her gün karşı-devrimler yıkıp devrimler yapanlar şimdi boyacılık yapıyor. İçerde yaptığın mı, dışarıda yaptığın mı? Sizi tanıyamıyoruz canım kardeşim. Kaç yüzünüz, kaç maskeniz var? Sekiz yüzlü suratları görmek istemiyorum. Mehmet'in ölüm kararını çıkaranların sonradan itirafçı olduklarını dışarıda öğreniyorum. Burnumun direği sızlıyor. Bunu ben duydum ama öldürülen Mehmet duymuyor. Taksim'de daha kimlerle karşılaşmadım. Her gün bir hapisten çıkana rastlıyorum, sanki herkes Taksim'de. Bursa Cezaevi'nde Gündüz'ün saçını kesenlerden biriyle karşılaşıyorum, önce tanıyamıyorum. Bana "Tanımadın mı?" diyor. Anlatınca hatırlıyorum, sevinemiyorum. Bir an öfkeleniyorum, bir şeyler söylemek istiyorum. Yanımda birileri olduğundan vazgeçiyorum. Bazı şeyleri yazmak bile acı veriyor bana. Labirentin sonunu gördükçe ürperiyorum.

1998 Bursa - 2002 İstanbul

Kapishanenin Kapısı

*“Hapse girmek bir şey değil,
oradan dışarı çıkmak asıl korkunç olan.”*

CESARE PAVESE

Yaşadığım şehirde her hafta sonu, ilk ada vapuruyla gezintiye çıkardım. Kendime yeten bir işim, beni çok seven bir sevgilim vardı. Onunla kaçamak aşkların en güzelini, en heyecanlısını bu şehirde yaşadım. Beni çeken o kadar çok şeyi vardı ki...

Her randevu öncesi bazen bir demet çiçek, bazen de sade bir gül alırdım. Uzaklardaki sonuçlara gönül vermiş iki candık. Herkesle paylaşmak istediğimiz; bizi diri tutan, her şeyi daha bir güzel kılan bir ütopyamız vardı. İnsan sevince, her nereye baksa onu görür derler ya, bizimkisi de böyle bir aşktı.

Hayat bize rağmen devam ediyordu. Şiddet yoğun zamanlarda yaşamak bize düşmüştü. Yaşadığımız bu şehirde olup biten her şey, bizi de etkiliyordu. Adı konulmasa da yaşananın bir iç savaş olduğunu biliyordum. Belki nedeni biz değildik. Ama bizden önce olanlar olmuştu... İlk zamanlar, biz de gelip geçer dedik. Zamanla düzeler sandık. Her geçen gün daha kötüye gitti... Zamanla şiddet her tarafı kuşattı. Şiddet şiddeti doğurdu, karanlık karanlığın üzerine çöktü. Şiddetin

iki gözünün de kör olduğunu, vurana da vurduğunu savaşların tarihinden biliyordum.

Ben insandım; karmaşık duygularım vardı. Bazen güler, bazen ağlardım. Yaşadığım şehirde her gün insanlar ele geçiriliyordu. Ne zaman radyoyu açsam, birilerinin ele geçirildiğini, birkaçının da çıkan çatışmada öldürüldüğünü dinliyordum. Her gün değişik rakamlarla bu şehirde insanlar ele geçiriliyordu.

Zamanla olaylar olayların üzerine büyüdü. Artık olayların içinde bir yerdeydim. Ve günlerden bir gündü. Sevgili mi de ikna etmişim. Birlikte katıldık, tutsaklarla dayanışma yürüyüşüne. Bir ara nasıl olduysa kalabalıkta kaybettik birbirimizi.

Sokağı tam dönmek üzereyken, ensemde bir el hissettim. El dediysem de, bir insan elinden çok, vahşi bir yaratığın pençesi!.. İlk hamlede boynumu tam kavrayamadı. Bir çırpıda sıyrılmayı başardım. Fakat ikinci hamlesinde o kocaman eller, ensemden sıkıca yakaladı beni.

Bir iki salladı sağa-sola. Direncimi kaybettim. Ele geçirilmişim. Çırpınışlarım fayda etmedi. Bundan sonrası bir avın yakalanması gibi gelişti. Avcı çoğu kere avını sağ yakalamak ister. Bir de avı onu yormuşsa, öfkeli onadır. Bazen sağ, bazen ölü, bazen de yaralı ele geçirilir. Ele geçirilen her canlının yaralanacağı gibi ben de yaralandım. Tıpkı bir av gibi ele geçirildim. Beni ele geçirenin uzun bir süre peşimden iz sürdüğünü sonradan öğrendim. Bu yüzden de bana çok öfkeliydi. Her elini kaldırıp indirirken vücudumun çeşitli yerleri darbeleniyordu.

Birkaç kez, "Insanım, ellerin acıtıyor, dokunma bana," dedimse de, dinlemedi. Ben acılar içinde bağırdıkça, onun hoşuna gidiyordu. İşte o an anladım, beni ele geçirenin bir insan değil de, canavar olduğunu. Her şey birazdan biter diye düşünürken, meğer asıl zorlu anlar yeni başlıyormuş.

“Birazdan içeri alınacaksın,” dediğinde, gözlerim kapalıydı. “Kapıdan içeri girdiğinde işin bitmiş olacak,” dedi. O ara birkaç saniyeliğine de olsa, beni içeri alacak kapıyı görmüştüm. Hapishane kapısını hayatımda ilk kez görüyordum. Beni ele geçiren kapının ağzında öylece bekliyordu. Ağzını açmış dişlerini gösteriyordu. Kapıya doğru sürüklenen ayaklarım sanki kapıya değil de, açık ağzın içine yürüyordu. Beni içe almak isteyen dişlerini gösteriyordu. Hapishanenin kapısı, gardiyanın tehdit savuran dişleri! Birbirini tamamlayan iğrenç linç mekanizması pürüzsüz hazırlanmıştı. Bir kitapta okumuştum; ağız hapishaneye, dişler silahlı gardiyanlara benzetiliyordu. O an, yıllar önce anlatılan acı bir gerçekle karşı karşıya kaldığımı anlamıştım. Yenebilecek her şeyin elden ağza doğru uzanan yolu takip edeceğini biliyordum. Ağzı andıran kapıdan içeri alınacağım an geldiğinde, tüm direncimle çırpınmaya başladım. Yaralanmıştım, acıyan yerlerim vardı. Ben çırpındıkça, ağız içindeki dişleri gıcırtilı sesler çıkartıyordu. Bu direncim karşısında hoşnut olmadığını açıkça söylemekten çekinmedi. “Çırpınan av daha fazla ezilir, aksi halde mideye taş gibi oturacağını biliyorum,” dedi. Bu yüzden olsa gerek, beni içeri alan bu ağız, dişleri arasında bir süre ezdi. Böylece içe alınmanın rahatlığı içinde kapı kapandı. O andan sonra beni içe alan kapıyı görmedim. Ağzı andıran kapıdan içeri alındığımda her şey bitmişti. Bir ağaç gibi köklerimden koparılmıştım. Kökleri topraktan koparılmış bir ağaç, nasıl ki yeşermez, solar. Ben de öylece gün gün solmaya başladım. Oysa hayat ağacının yeşil olduğunu en çok da ben biliyordum.

İçeride her şey kısır, hiçbir şey kök salmıyordu. İçeride benzerlerim vardı; onlar da benim gibi önce ele geçirilmiş, sonra da aynı kapıdan içeri alınmışlardı. Bazen on, bazen yüz can oluyorduk. Ama kalabalık sayının hiçbir önemi yoktu. Zamanla hepimiz birbirimize benzedik. Her ki-

me baksam kendimi görür gibi oluyordum. Bazılarının suratında maske vardı. Uşakların maske taşıdıklarını biliyordum. Tutsakların da maske taktıklarını içeride öğrendim. Kalabalıktık, ama kimsenin kimseden farkı yoktu. Renklerimiz gri renkte, solgundu. Duvarlar kendi rengini vermişti suratlarımıza.

Yıllar, yılların üzerine gelip geçti. İçeride hiçbir şey olamadığım için hiçbir şey de yapmadım. Bütün numaraların “bir” numara olduğu bir yerde kendime ait bir numaram olmadı. Numaralı bir topluluktan bir numara çıkmayacağını da içeride öğrendim.

Sürekli hasta düştüm. İlk ele geçirildiğimde aldığım yaralar iyileşmedi. Zamanla daha da büyüdü.

İçeriye alındığım kapıdan yıllar sonra dışarı çıktığımda, yaşam heyecanımı kaybetmiştim. Hiçbir şey cazip gelmiyordu artık. Sevgilim beni terk edeli çok olmuştu. İçeri alındığımda ilk onu kaybettim. İlk yazdığı mektupta hapis hane kapısının kendisini ürküttüğünü söylemişti. En son mektubunda ise, “GÖZDEN UZAK OLAN GÖNÜLDEN DE UZAK OLUR” sözünü büyük harflerle yazmıştı. Zamanasını denediği şeyi de içeride öğrendim. Sevgilimi alıp götürdüğü gün...

Bıraktığım hiçbir şeyi eskisi gibi bulamadım. İlk kapıdan içeri alındığımda hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını tahmin edebiliyordum, ama bu kadarını beklemiyordum. Eskiden beni tanıyanlar son halimi garip buldular. “Bir insan bu kadar değişemez,” dediler. Yaşadıklarımı anlatmaya çalışıyordum. Kimse anlamak istemiyordu. Bu duruma çok içerleniyordum. Düşünün, diyordum, dalından kopan yaprak da olsa, önce sararmaz mı? Sonra da kurur. Ağza giren bir elma olduğu gibi çıkabilir mi?

Kısa zamanda, çevreyle uyum sorunlarım başladı. Çok geçmeden de yakınlarımın yardımıyla bir hastanenin psi-

kiyatri bölümüne yatırıldım. Tedavi sonrası, “sosyal uyumsuzluk” teşhisi konuldu. “Hayat kırğını” olduğum söylendi. Evet, hayata kırğındım, bana adil davranmadığı için...

Denedimse de hayatla yeniden barışamadım. Öyle ki, bana doğru uzanan her elden ürküyordum. Yeniden ele geçirilme korkusu içime sinmişti. Bir zamanlar doludizgin dolduğım sokaklara tek başıma çıkamaz olmuştum. Bazen geceleri ansızın yatağımdan uyanıp ellerimle kavga ederdim. Hiçbir elin masum olmadığını düşünmeye başlamıştım. Kabullemiyordum. “Olamaz” diyordum; beni ele geçiren ellerle bu eller birbirine benzememeli. Beni ele geçiren el de ellerim gibiydi. Eğer o eller beni ele geçirdiyse, ellerime dehşet içinde bakıp, “bu eller de başka şeyleri ele geçiriyordur” dediğim oluyordu.

Ellerimle sürekli kavga ediyordum. Bir şeye dokunmadan önce düşünüyordum. Bu halim kısa zamanda başkalarının dikkatini çekmişti. Ellerle niçin bu kadar uğraştığımı soranlara, “Bu gördüğünüz eller, ele geçirmek için yaratıldı,” diyordum. Sonra da beni ele geçiren ellerin macerasını anlatıyordum. Her anlatımdan sonra yüksek sesle iki defa bağıryordum! ELE GEÇİRME! ELE GEÇİRME!

Mayıs 2000, Bursa

Öteki Yaşamdan Yansımalar

*“Paramparça olmuş hayatın hikâyesi
ancak ufak tefek parçalar halinde anlatılabilir.”*

RILKE

Benim felaket arkadaşlarım. Gördüğünüz gibi aradan geçen yıllar sonra dışarıdan yazmak da varmış. “Az daha geç kalacaktım.” Hatırlar mısınız, son operasyondan sonra bu sözü sık sık kullanırdım. Bu defa da geç kalmadım ama zamanında da çıkmadım. Aradan geçen on yıl sonrasının zamanı olmaz. Artık bundan sonrası gecikmiş zamanlardır. Geç kalmış zamanın insanlarıyız. Oysa ne de çok söyledim. “Bazı şeyler zamanında güzeldir,” diye. Bu söze çok inandım, halen öyle olduğunu düşünüyorum.

19 Aralık operasyonu öncesi bir arkadaşına yazdığım mektupta Ozan Kul Hüseyin'den bir dize yazmıştım.

Naçar ah etme naçar
Bir kapı örterse birini açar

demıştim. Aradan kısa bir zaman sonra operasyon oldu. F tipi hücrelere geçildi. Bana cevap yazdı. “Hani bir kapı örterse birini açacaktı. Kapılar daha da daraltıldı,” diyordu. Bazı sözler anlamlı da olsa zamansız yazılınca o an için anlamsızlaşıyor. Bu defa da öyle oldu galiba. Bir tutsak son sözünü

söylemeden önce kapı aralığı genişliğinde yanılma payı bırakmalı her zaman. Dışarıya ilişkin yazarken buna daha çok dikkat etmeli, çok rahatça kesin belirlemelerde bulunulmalı. Dışarı çıktığımda bu gerçeği daha iyi anladığımı düşünüyorum.

Dışarıdan yazacaklarım sizleri rahatsız edebilir ama yine de yazacağım. Bir gün dışarı çıktığınızda benzer şeyleri sizler de yaşayacaksınız. Çıkalı çok olmadı ama bazı gözlemlerim yerine oturdu sanırım. “Dışarıyı az çok tahmin edebiliyoruz,” diyorduk ya hani. Meğer hiç de öyle değilmiş. Bu dışarı başka dışarı. Biz başka dışarıları tahmin ediyormuşuz. Geçmişte kalmış, hayatta olmayan dışarıyı!

Ben sizlere canlı, her gün yaşadığım dışarıyı anlatacağım. Gerçi sizleri tanıyorum siz yine kafanızda tasarladığınız dışarıyı yaşamaya devam edeceksiniz. Yine de olsun, bir gün çıktığınızda ön bilgi olur hiç olmazsa. Bilmiyorum ki nasıl başlasam? Şair Edip Cansever bir şiirinde, “Memleket bozulmuş pazar yerine benziyor,” demişti. Bu cümle biraz anlatır herhalde. Bozulmuş bir pazar yerini hatırlamaya çalışın; pazar yerinin dağılmış anıdır. Her şey yerlere saçılmış ayaklar altında çiğnenmeye terk edilmiştir. Pazar yerinin o anını görmedikçe anlatmak eksik kalır. En iyisi, çıktığınızda İstanbul’da bir pazar yerine gidip görürsünüz. Geçenlerde Fındıkzade’deki cuma pazarına gidip gördüm.

Hiçbir şeyi eskisi gibi bulamadım. Bazı şeylerin on yıl gibi bir zamanda değişeceğine inanıyordum da bu kadarını beklemiyordum. Mekanlar bile aynı mekan olmaktan çıkmış, birçoğunun yerine başka binalar yapılmış. Önce mekanlar mı değişmiş yoksa insanlar mı? Her ikisi de değiştiği için hangisinin önce değiştiğini bilemiyorum.

Yıllar sonra ilk kez memlekete gittim. Yani Amed’e köye gittim. Köy bana garip geldi. Evler küçülmüş, dereleri dar,

yolları kısalmış buldum. O zaman anladım ki insan büyürse mekan küçülür.

Bu aralar İstanbul'dayım. İçerden çıkan tanıdıklarla karşılaşıyorum. Şimdiki mekanlarımız Taksim'de. Daha çok buralar tercih ediliyor. Sol basın buraya taşındı. Belki de bu yüzden bu mekanlar tercih ediliyor. Haftada en az iki tanıdık yüzle karşılaşıyorum. Geçmişe dair nostalji yapıyoruz. Ama birçoğu kırgın dışarıya. "Bu dışarı bizim dışarı değil" diyenler var.

Artık kafada nasıl bir dışarı düşünülmüşse şimdiki dışarıyı kabullenemiyor. En çok yakındığımız şey ilgisizlik! Yıllarca mahpushanelerde direnmenin karşılığı bu olmamalı diyenlerimizin sayısı az değil. Bu yüzden hiçbir şey yapmak istemeyenler var. Evde oturanların, bir an evvel yurtdışına çıkmak isteyenlerin sayısı az değil. Bunlar insanı üzen şeyler. Ama gerçek! İçerde ölüm orucuna girmiş, örgüt sorumluluğu yapmış ama şimdi siyasetten uzak duruyor. Bir yerde okumuştum; "Tutsaklar ve köleler maske takar," devamında da "maskenin arkasından neyin patlayacağını hiç kimse bilemez," diyordu. İçerden çıkan bazılarının durumları böyle. Maskeler düşünce her şey çıplak orta yere serildi. O içeride asıp kesen kişilik meğer kof insanmış. Şimdi maskeli yaşamlar hızla parçalanıyor. Ne kadar maskesiz yaşarsak o kadar iyi. Bunlar derin meseleler ama artık yaşanan şeyler.

İçerden çıkan birçok kişinin ciddi sağlık sorunları var. Ama daha çok dışarıya uyum sorunları var. Dışarıda olup biten birçok şey cazip gelmiyor. Hayatın giderek anlamsızlaştığı bilinci hemen hemen birçok kişide içten içe yaşanıyor.

İçeri ile dışarının ilgi alanları o kadar çok farklı ki, mesela dışarıda her şey konuşuluyor, sadece içeride bizim konuştuklarımız konuşulmuyor. Hani siyasi eğitim çalışmalarında her gün karşı-devrimleri yıkıp devrimler yapıyorduk ya, bu tür konuşmalar dışarıda bir anlam ifade etmiyor. İçerden

çıkanla dışarıdakinin ilgi alanları çakışmıyor. Dediğim gibi her şey konuşuluyor ama sola dair, sosyalizme dair konuşulmuyor. Solun iki güzel argümanının zedelendiğini gördüm. Eşitlik ve dayanışma insanların gündeminde yok. Oysa toplumların yaşamından eşitlik ve dayanışmayı kaldırırsak geriye ne kalır? Hiçbir şey! Belki bu yüzden şu an bizleri o hayata bağlayacak çok şey yok aslında. Umutsuzluk ve iyimserlik ikileminde gidip geliyorum. Mevcut durumun kabul edilir bir yanı kalmamış, “zamanla düzeler” sözünü dışarıda da bu aralar çok kullanıyorum. Özellikle gençlerle konuştuğumda. Gençler ama çok heyecansızlar, gözlerinin ferisi sönmüş. Bakıyor, ama boş bakıyor, gelecekte hiçbir beklentileri kalmamış. Oysa on yıl önce gençler dağlar aşıyordu.

Arada bir kültür kurumlarına uğruyorum. Burada da ilgisizlik had safhada.

Tanıdık yüzler bile tanımamazlıktan geliyor. Dışarıdakini anladık da, içeriden çıkmış kurumlarda çalışanı da böyle. Meğer şair ne de doğru söylemiş: “İnsan yaşadığı yere benzer.” Kısa zamanda nasıl da benzetiyor kendini. İşte büyüklük şurada aslında, yaşadığın her yere benzemeyeceksin. Bozuk yaşamın, çarpık ilişkilerin nesine benzeyeceksin? Eğer benzeyecekti, niçin bu kadar eziyet çektin? Şu an dışarıda en büyük çabam reel duruma benzememek! Ne kadar direniriz bunu zaman gösterecek. Belki de bu yüzden zor zamanlar beni bekliyor. Montaigne'nin *Denemeler*'inde okumuştum, şöyle diyordu: “Sanatların en yücesi ayakta kalma sanatıdır.” İçerde ilk okuduğumda es geçmişim. Geçenlerde notlarımı karıştırdığımda yeniden gözüme çarptı ve anlamlı buldum. Gerçekten dışarıda bu koşullarda ayakta kalmak sanat inceliği istiyor. Şimdiki zamanlarda dışarıda en zor şey ayakta kalmak! Şimdilik ayaktayım ama şunu belirtmeliyim ki bizi ayakta tutan moral değerler yara-

lanmış. Oysa biliyoruz ki insanı ayakta tutan şey belkemiği değil, ilgidir. İnsanın moral değerleri ilgi alanından çıkarsa geriye ne kalır. Sadece belkemiği üzerinde ayakta gidip gelenler, boş gider boş gelir.

Bilemiyorum, yoksa bana mı öyle geliyor! İnsanlar güzel olan ne varsa ondan uzaklaşıyor gibiler. Her şey mekanik olmuş. Aşklar bile eski cazibesini kaybetmiş. Beraberlikler ve ayrılıklar çok erken gerçekleşiyor. O eski romantizm yok artık. Klasik romanlarda kalmış.

İstanbul şehri eskisi gibi yine öyle kalabalık. Ama kiminle konuşuyorsam yalnızlıktan yakınıyor. Yalnızlıktan herkesin şikâyeti var bu şehirde, şu sıralar en yalnız olan da benim. Eskiden bu şehirde günde yirmi-otuz insanla görüşür, randevudan randevuya koşardım. Günler su gibi akardı, zaman yetiştiremezdim. Artık o tanıdık yüzlerden kimseler kalmamış, kalanlar da kalmamış. Bıraktığım gibi bulmadım hiçbirini. İnsanların bu kadar değişebileceğine inanamazdım.

İlk çıktığım günlerde bazılarının önüne çıkıp sürpriz yaparcasına sarılmak istedim. O da beni kucaklar diye düşünmüştüm. Ama öyle olmadı. Bazıları bakan iki gözü olduğu için bir bakıp geçti öylesine. Bazıları tanıyamadığını söyledi. Bazıları da, “değer miydi, gençliğin gitti” dedi. Bakılacak surat sayısı çok değil sizin anlayacağınız. Artık ilk günlerimde olduğu gibi heyecanlanıp kimseleri sormuyorum. Sorduklarımın çoğu elimde kaldı. Eskiden bize yakın olanlar şimdi çok uzaklar.

Eskiden gezmekle doymadığım bu kadim şehirden sıkılmaya başladım. Bazen daralıyorum İstanbul’dan Diyarbakır’a yer değiştiriyorum. Belki değişiklik rahatlatır beni. Ama her yer o kadar çok benzemiş ki birbirine. En çok da yoksulluğumuz benziyor. Diyarbakır’da nüfusun yarısı dilenci olmuş. Değerli hemşerilerim hoş görsün beni ama bozulmadan en çok nasibini alan bir şehir. Kahvehanelerin-

de oturamadım. Dilencilerden ikisi gidip beşi geliyor. Yol-
da yürürken önümüzü kesiyorlar. Avucunu açanlar (çoluk-
çocuk-yaşlı) yürek yakıyor. Yüreği olanlar bu aralar Amed
sokaklarında yürüyemez. Hangi yürek dayanır ki bu yok-
sulluğun utancına. Yoğun göç perişan etti Doğu'nun bu ka-
dim şehrini.

Diyarbakır'a her gelişimde en çok uğradığım yer Xançe-
pek Sur İç'i'dir. Hâlâ bir yanı Qırık olanların sayısı az değil.
Xançepek'in dar çıkmaz sokakları eski cazibesini yitirme-
miş. Geçtiğimiz sonbaharda her akşam bir düğün vardı. En
çok düğünler beni çekti. Folkloru güçlü insanlarımız ancak
düğünlerde heyecanlanabiliyor. Mendilini alan çocuk-ka-
dın-yaşlı ortaya çıkıyor birbirinden güzel figürler, gösteriş-
ler. İnsan istiyor ki bu düğünler hiç bitmesin. Çocuklar hep
davulun sazın etrafında dönsün dursun. İnsanların bir ara-
ya geldikleri en güzel etkinliklerden biridir bu mahalle ara-
larında yapılan yaz düğünleri. Normalde saz ve söz insanı
çeker. Bizim Kürtleri daha çok çekiyor galiba. Yeter ki da-
vul vurmaya, saz çalmaya başlasın gelenleri çok oluyor. Dü-
ğün Amed'de acıların unutulduğu bir şölen gibi... Keşke hiç
bitmese de o acılı insan yeniden kötü kaderiyle baş başa kal-
masa.

İçerde özlediğim, hayalini kurduğum gibi bulmadım
memleketi. Savaş durduruldu, insanlar daha rahat, şehir da-
ha sakindir diyordum. Eskisi gibi şiddet yok ama yüzlerden
düşen karamsarlık bin parça. Eskisi gibi evler basılmıyor,
yargısız infazlar yapılmıyor. İlk bakışta sanırsınız ki sanki
bu şehirde on beş yıl boyunca çatışmalar yaşanmamış, çok
erken unutulmuş o çatışmalı günler. Dışarıdan bakıldığında
her şey normalinde bir seyir izliyor gibi. Ama gözlemlerimi
derinleştirdiğimde şiddet yoğun zamanların kalıcı izlerini
görüyorum. OHAL kalksa bile insanların içine sinmiş korku
hali de kalkacak mı? Olağanüstü Hal'lerde büyüyen çocuk-

lar olağan hallerde normal davranabilecekler mi? Sokaktaki o hal kalksa bile içimizdeki o haller yaşayacak. Bu şehirde kimse kimliğinden, davasından vazgeçmemiş ama yeni süreçle beraber bir kırılmanın olduğu göze çarpıyor. “Kürtler yeni süreçle birlikte sonucu bir kez daha acıya bağladılar,” diyenler var. Şark’ta genelde son final sahneleri trajik olur, bu defa da öyle oldu. Savaşın çatışmalı zamanlarında yıkımlar göze görünmez. Şiddetin iki gözü de kördür bu yüzden. Çatışma anında aldığınız darbeler henüz sıcak olduğundan acı duymazsınız. Asıl acı daha sonraları başlar. Kürtlerde de acı daha yeni başlıyor.

Amed sokaklarında yürürken on beş yıl önceki tanıdık yüzlere rastladım. Yaşıtlarım erken çökmüş. Birçoğunun saçları ağarmış, belleri bükülmüş. İnsanlar ne de erken çöküyor bu şehirde. Sekizinde işe başlıyor, ondördünde belleği bükülüyor. Bir an yaşlılıklarında yaşlandığımı görür gibi oluyorum. İçerde yirmi yaşlarında genç hissedirdim kendimi, şimdi bu coşkumun zayıfladığını hissediyorum. Zaman zaman dışarının heyecansız karamsar havasına kapılır gibi oluyorum. Bazen içeride ülkenin geleceği üzerine büyük laflar ederdik. Geldim gördüm. Bu ülke yarınsız ülke. Artık çok büyük laflara, büyük anlatılara gerek yok. Büyük anlatıları genelde sevmem. Aşırı abartı felaket getirir insana. Bu ülkede artık her an için her şey olabilir formülüyle açıklanacak bir hayat var. Kimse geleceğe dair bir şeyler söylemiyor, herkes bugünü kurtarmanın telaşında.

Sizler yine de her dediğimi dikkate almayın. İçerideki rengim siyahtı. Öteki bir siyahlığımı yorumlayın. Negatif diyalettikten hayata bakan birinden çok güzel şeyler duymaya çağınızı tahmin etmelisiniz. Hayatın o kadar çok farklı rengi varki onlardan da bahsetmek isterdim.

Mardinli arkadaşların istediğini yerine getirdim. Bir ara fırsat bulup Mardin’e gittim. Her insanın memleketi kendi-

sine hoş gelir. Eski bir Şark şehri Mardin. Mardin'i el Arabi. Aynı bir Arap şehri gibi. Dışa kapalı ruhani bir şehir. Hayat çok ağır akıyor bu şehirde. Doğunun durağanlığının tüm izlerini görmek mümkün. Şehir içi ana cadde tek gidiş üzerine yapılmış gider gelmez yol. Batı'da sadece ara sokaklarda olur bu tek yön. Şehrin tepesinde tarihî Mardin Kalesi var. Çıkamadık o kaleye. Yasak. Askerî bölge ilan edilmiş. Şehir evleri aşağıdan bakınca üst üste yapılmış gibi. Dağın eteğinde peşi sıra dizilmiş yapı görünümünde çok eski zamanlardan kalma tarihî evler var. O evlerin birçoğunda yaşayan insanlar var. Kiliseler zar zor bugünlere taşınmış. Mardin yavaş bir şehir. Yavaş Doğu'nun simgesidir. Kendi içinde bütünlüğü olan bir kitle. İstanbul hızlı, akışkan bir şehir. Bütünlüklü değil, parçalanmış bir kitle.

Mardin'in içe kapanık yavaşlığı mı, yoksa İstanbul'un parçalanmış akışkanlığı mı? Sizleri yine Doğu-Batı meselesine çektim. İçerde ne hararetli uzun süren tartışmalar yapardık. Dışarıda tartışacak kimseler bulamıyorsunuz. İnsanlar zamanın güdümüne girmiş. Eskiden zamana insan hükmederdi. Şimdi en büyük buyrukçu hükümdar zaman! Kime sorsan zamansızlıktan yakınıyor. O geniş zamanlar bile çalınmış. Postmodern zamanlar ya. Postmodern zamanlar aslında parçalanmış, çalınmış zamanlardır. Bütünlüğün paramparça olduğu zamanlar tam da bu zamanlardır. Dışarıda hayat paramparça olmuş, ben sizlere bu parçalı hayatı parçalar halinde anlatmaya çalışıyorum.

Gezi notları tutuyorum. En uzun süre, köyde kaldım. Köyün nadasa bırakılmış topraklarında yalınayak dolaşmak içerdeki hayalimdi. On yıl aradan sonra beton yığınından sıcak topraklara dalmak ilaç gibi geldi. Meğer daha önceleri çok haşin bakmışım doğaya. Yeşili çiğnemiş, börtü böceği ayaklarımla ezmişim. Artık özenerek basıyorum toprağa. Bu tarlalarda çocukken çok kaplumbağa taşlamıştım, hem de sırtları

kanayana dek. Çocukluğumun vahşet yılları dersem anlarsınız herhalde. Pamuk tarlasında kaplumbağayla yan yana bir fotoğraf çektirdik, barış hatırası olsun diye. Toprakta o kadar çok can yaşıyormuş ki tüm bunları incelemek hekimlik işi.

Köylülerin anlatımlarına bakılırsa topraklar eski ürünü vermiyor. “Toprak da yoruldu” diyorlar. İnsanın yorulduğuna inanırdım da toprağın yorgunluğu neyin nesi? Şaşırdım doğrusu.

Gördüğünüz gibi dışarıyı anlatırken daldan dala atlıyorum. Hayat dışarıda yekpare değil, parçalardan oluşuyor. Her parçasında o kadar çok ayrıntı var ki insan neresinden başlayacağını bilemiyor. İçerde tekdüze bütünlük yerine farklı çoğul parçalılığı savunurdum. Halen de öyle düşünüyorum. Ama dışarıdaki parçalanmışlıktan öte bir şey, karmaşık kaos içinde paramparça olmuş bir hayat var. Yanlış beraberliklerin parçalanmasında fayda olduğunu söyledim. “Yanlış hayat doğru yaşanmaz” derdim. ●nce ayrılışım sonra çaresizliğin değil, gönüllülüğün beraberliklerini kuralım derdim. Hatta “parçalan ki yenilenesin” sözünü çok sık tekrar ederdim. Yoksa ahım mı tuttu da her şey hızla paramparça oluyor. Dışarının parçalanmış hali anlatmakla bitmez. Sizleri merak ediyorum. Operasyon sonrası koşullarınız değişmiştir. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildir. Kapılar daha erken kapanıyormuş. Yalnızlıklarınız daha da uzayacak. Nereden nereye. Her şey nasıl da değişti öyle. Birçok şey tersine döndü. Eskisi gibi havalandırmanın beton zemininde minyatür kale top oynayamayacaksınız. Tutsak yaşamınızdan bu da çıkarsa geriye ne kalır ki? Geçen gün Kumkapı’da bir halı sahada futbol oynadık. Ama içeride o beton zeminde oynadığımız tadı alamadım. Rakiplerimiz burada da Mardinlilerdi. “Bizim takım” (Amed takımı) bayağı fark attık. Mardinliler içeride de bizi yenemezdi. Şu an düşünüyorum da havalandırmalar küçülünce bazı arkadaş-

lar topsuz, masız nasıl durabilirler? Günde iki ma oynayan arkadaşlar vardı. Eskisi gibi kitaplar da verilmiyor. Ayda üç kitap şartı konmuş. Oysa günde bir kitap okuyup bitiren arkadaşlar vardı. Anlatılanlara bakılırsa hücrelere geçildikten sonra içeride yaşam yaşanmıyor artık! Çeken bilir o duvarların ardını! Önünüze aşılması güç, dağ gibi dağlar dikildi. Eskiden elli günlük açlık grevinde bazı haklar alınırdı. Şimdi ölüm oruçları bile yetmiyor. Her gün ölüm haberleri var içeriden. Her taraf sağır olmuş, kimseler duymuyor. Ölümlerin sıradanlaştığı bir ülkenin geleceği olamaz. İşte bu yüzden yarınsız bir ülkedir bu ülke.

Operasyonlarda vahşete maruz kaldınız. Dışarıya dair anlattıklarımı en iyi sizler anlarsınız. İçerisi vahşet olan bir ülkenin dışarısı pak, temiz olamaz. Mahpushanelerde yaşananlar dışarıda yaşananların en yoğunlaşmış halidir. Her mahpus biraz bu gerçeği anlar sanıyorum. Eskiden içeride kan akarken dışarıda bahar olmaz derdik. Konuştuklarımız, yazdıklarımız yanlış değildi.

Sol gruplar bu alanı fazla abarttı. Dogmatizm ve aşırı ütopyiklikleri ağır sonuçlara yol açtı. Ölüm oruçları üzerine konuşmak bile zor geliyor insana, sonu vahşet oldu. Acının uzun süreceği bir yol tercih edildi.

Yaralarınızı depreştirmek istemiyorum. Üzgün olduğumu bilmenizi isterim. Belki burada yazmak yeri değil ama değinmeden geçemeyeceğim. Artık mahpushane içinde tutsaklar kendi arkadaşları tarafından tutuklanmayacak, mahpushanelerde yeni ötekiler yaratılmayacak. Ele geçirilenlerin ele geçirdiği bir iktidar alanı olmayacak. Neler anlatmak istediğimi anlamışsınızdır sanıyorum. İçerideki o korkunç vahşet zamanları bir gün anlatılır ya da yazılırsa insanlık bir kez daha çökecek. İnsanın çöküş tarihi, içeride kurulan mahpushane içindeki mahpushanelerde gizlidir.

Biz solcular hep sakındık yaşadıklarımızı anlatmaktan. Bi-

ze uygulanan yasaklara, sansürlere karşı amansız mücadele yürüttük. Aynı mücadeleyi kendi sansürlerimize karşı da veremedik, verenler dışlandı. En kötü bir öteki ilan edildi. Kimi sağcı kimi solcu, kimi oportünist kimi revizyonist kimi de karşı devrimci olarak suçlandı. En iyi devrimci hep biz olduk. Sonuçta tek tekler üzerine kurduğumuz tek kolonlu bina çöktü. Halbuki içimizde mimarlıkta okumuşlar vardı. Yoksa fiziken doğru olan bir şey mantıken yanlış mıydı?

O büyük soyutlama yeteneğinde olanlar bu konuda bir şey söylemediler.

Ve dışarıyı çöktü. Bizim dışarıyı en iyi bu üç sözcük açıklar. Oysa biz yıllarca içeriden dışarıyı kurtarmaya çalıştık. İçerinin dışarıyı kurtarması formülü abartılı bir yanıştı. Dışarı çökerse içerisi yıkılır, bizimkisi böylesi bir yıkıntı işte.

Çıktığımda dışarının adı konmuştu bile. Yarı açık cezaevi! İçerdeki kapalı halin daha geniş hali. Ayakta kalan her insan soruyor: Yarın ne olacağım? Dünü yaşayamadı, bugünü, de yarından dolayı yaşayamıyor. Yarını olmayan ülke derken bunu anlatmak istiyorum.

Zamanla düzelir mi? Bu zaman uzun sürecek. Tarih felsefi üzerine bir yazı yazmıştım, “uygarlık yanıştır” demiştim. Hiçbir şey yerinde durmuyor. Bir yöne doğru gidiş var ama bu gidişin yönünün özgürlük olmadığını söylemeliyim. Bu gibi sorunlar insanlığın büyük yaşamsal sorunları. Geleceğe dair bir şeyler söylerken kesinlik ifade eden belirlemelerde bulunmanın çok doğru olmadığını tarihten biliyorum. Tarih bilinci olanlar bu gerçeği anlar. Hayatın bir diyalektiği var. Ama bunun oldukça karmaşık işlediği gözüküyor. Yoksa nasıl oluyor da “iyi” kötü oluyor, “kötü” iyi oluyor? Belli bir zaman ve mekan içinde bu böyle devam ediyor. Burada ölçü ne? Bir yerde okumuştum, “İnsan ölçü olmaktan çıkınca ölçü kalmadı artık,” diyordu. İçerde de “iyi” olan biri sonra “kötü” oluyordu. Bazen de tersi, “kötü” olan “iyi” olu-

yordu. “İyi” ve “kötü” ölçülerin olduğu yerde olabilir ancak, hayatın sırrı buradaki ölçülerimizde.

Dışarıda ölçülü yaşamlar hızla parçalanıyor, bir anlamsızlığa doğru gidiş var. Hayatın kendisi de ölçülerimizdeki anlamlar değil mi? Bir şeye nasıl anlam yüklersek öyle bakarız, öyle yaşarız. İnsanın yıkıldığı zaman ölçülerindeki anlamın anlamsızlaştığı zamandır. İşte bu yüzden biz daha çok yıkılacağız. Hayatımızda anlamı olan birçok şey parçalanmaya devam ediyor. Bundan iki bin yıl önce Yunan filozof Ekleitos, “Geldim, gördüm. Güneşin altında yeni bir şey yok, var olan ruhun sıkıntıları, insanın kendini beğenmişliğidir,” diyordu. Güneşin altında yeni bir şey var mı, yok mu? Hem var hem yok gibi geliyor bana. Var gibi geliyor. Çünkü zaman ve mekan içinde hayat devam ediyor. Bu geçen zaman sürecinde insanların uğraşları ilgi alanları değişiyor. Yok gibi geliyor sonuçta insan hangi zaman diliminde yaşarsa yaşasın hayata yüklediği anlam üzerinden yaşıyordu. Belki burada değişen şey hayatı anlamlandırmada gizli. Ama insan ruhsal bir varlık. Her zaman sorunlarla yaşamak zorunda kalmış. İki bin yıllık bir süreçte insanların sıkıntıları azalmasına doğru değil, çoğalmasına doğru olmuştur. Bunun nedeni “uygarlık yanlış” belirlemede saklıdır. Sizleri teorik sorunlara çekmek istemiyorum. Geçmişte sizinle benzer sorunları çok tartıştık. Bir de dışarıdan görünen taraflarından değinmek istedim. Kendime dair bir şeyler söylemek isterdim.

Az çok tahmin ediyorsunuzdur içeriden çıkanın halini. Halimiz bu koşullarda hayatta kalanın halidir. On yıl mahpus yatan bir insanın iyi olması beklenmemeli. Ele geçirilen her insan önceki insan değildir. Her şeye rağmen hâlâ ayaktaım. Sanatların en zorunu yapmaya çalışıyorum. Savaş sonrası dönemler kırılma dönemleridir. Bir kırılma dönemi insanı olduğumuz unutulmamalı. Çıtası yüksek olanların düşüşü her zaman sancılı olur. Dışarıda bu sancıyı yaşıyoruz.

Hayatın anlamsızlaştığı zamanlarda bile hayata yeni anlamlar yükleyecek kadar yeteneğiniz ve yaşam coşkumuz var. Kafdağı'nın ardında bizi bekleyen bir şeylerin olmadığını biliyorum. Uzaklarda bir yerlerde bir şeyler yoktu aslında. Bu insanın kendi kuruntusudur. Hani, insan uzaklara özgü bir varlıktır diyoruz ya. İşte bununla ilgili bir şey.

Aradan yıllar sonra yakınının farkına vardım. Ellerimle dokunduğum, ayaklarımla bastığım yakını. Uzak yerleri görmeyi de çok istiyorum. Her gördüğüm yeni yer bana cazip geliyor. O eskiden bakıp da göremediğim yerler bile. Gözün akli bakılan yerdeki anlamları vermeye yetmiyor. Bazen aklın gözüyle bakmak lazım. Aklın göze rehberlik edeceği zamanlar vardır. Yoksa hayatta olup biten birçok şey karanlıkta kalacaktı. Baksanıza bu kadar şeyi gözler tek başına anlatabilir miydi? Akıl bildiğini, göz gördüğünü söyledi.

Nisan 2002, İstanbul

Sözün Bitmemesi İçin

*“Yürek deniz, dil dalgadır.
Deniz çırpınmaya başladı mı,
o denizde ne varsa dalga getirip kıyıya bırakır.”*

ŞEYH BEDRETTİN

Bana gelen mektuplarda şu sıralar neler okuyup yazdığım soruluyor. Bu gibi sorulara verdiğim cevap “biriktiriyorum” oluyor. Çok kısa, kestirme bir cevap, ama şu anki durumumu böyle özetliyorum. Toplu yaşam, dar mekan, bireysel yoğunlaşmayı sınırlıyor. Yazmak ise yoğunlaşmak istiyor. Hem duygu hem de bilgi yoğunluğu anlamında bunu yapmak gerekiyor. Aksi durumda yoğunlaşma olmadan derli toplu bir çalışma yapmak, pek mümkün olmuyor. Bunu, mahpus yaşamımda çok iyi anladım. Günde en az sekiz-on saat yoğunlaşmadan nitelikli bir çalışma ortaya çıkarmak mümkün olmuyor. Bu gerçeğin farkında biri olarak, yazmaktan daha çok okuyarak, notlar alarak “biriktiriyorum”, bol bol okumaya çalışıyorum, insanları tanımaya, anlamaya çalışıyorum. En kapsamlı kitap, insandır misali, insanları okuyorum. Fırsat buldukça da duvar dibi voltalarımı aksatmıyorum. Bir alışkanlık oldu, yazılarıma en son biçimi masa başında düşünerek değil de, voltada yürürken karar veriyorum.

Mahpus yıllarında en güzel arkadaşlarım kitaplarımdı. Kitap okumak ve yazmak, bir aşk haline geldi. Okuma aşkı kü-

çük yaşlarda başlasa da zindanda daha iyi gelişti. Çok okuduğundan dolayı birlikte kaldığım insanlar eleştiriyor. Sosyal ilişkiden uzak kaldığımı söylüyorlar. Okumanın da bir sosyal ilişki olduğunu söyleyerek kendimi savunuyorum.

Kim ne derse desin insan, hiçbir zaman çok okumamıştır. İnsanlık tarihinde çok şey yazılmış, çizilmiş, bilmem kaç insan ömrü lazım bu yazılanları okumaya. İnsan ne kadar çok okursa okusun, yine de az okumuştur. Okuyan insan bunu anlar. Tabii ki her şey sevmekle başlar. İlk önce yapmak istediğin şeyi seveceksin. Bizim gibi toplumlarda okuyanı pek sevmezler, bu nedenle zor bir işe başladığının bilincinde olacaksınız. Okumak neye yarar demeyeceksin. Söz bitti de demeyeceksin. Yüz kitap okursun, pek bir şey anlamamış olabilirsin. Ama bir gün bir kitap okursun, hayatın değişebilir. Yıllar önce Tolstoy'un romanları üzerine bir yazı okumuştum. Yazar, Tolstoy'u okuyan bir insanın başkalarına kötülük yapamayacağını söylüyordu. Sonraki yıllarda Tolstoy okuduğumda, bu değerlendirmenin ezbere yapılmadığını anladım. Mesela *Diriliş* romanını okuyan insanlarda bir dönüşüm yaşandığını gözlemledim.

Yine insan yıllarca arayıp da bulamadığı bir sorunun cevabını kitaplarda bulabilir. Küçük yaşlardan beri kendime hep sormuşumdur: Neden bunca acılar; insan niçin acı çeker? Acılarla büyüdük, acılarla yaşıyoruz, diyordum. Yıllar sonra felsefe tarihinde "Buda" düşüncelerini okurken, bu sorunun cevabını buldum. Hintli Buda şöyle diyor: "Bizi kendilerine bağlayan bütün nesnelere acı vericidir. Acının kaynağı istektir, hiçbir şey istemezsek acı duymayız." Devamında "Acının yok edilmesi ancak her türlü istekten vazgeçilmekle sağlanır," diyor. Peki, insan isteksiz nasıl yaşar? Buda'nın düşüncelerini kabul ettiğimizde moral değerlerimizi, aşklarımızı her türlü isteklerimizi kaybediyoruz. Ama Buda'yı reddettiğimizde ise, acı çekiyoruz. Peki yok mu bunun bir çı-

kar yolu? Ben, hem aşklarımı yaşamak istiyorum, hem de acı çekmek istemiyorum. İşte Buda gibi bilgelere göre üçüncü bir yol yok. Yaşarken isteklerimiz var olduğu sürece, biz acı çekmeye mahkûmuz. Aşksız yaşamaktansa, acılı bir yaşamı tercih edenler safında yerini almış bulunmaktayım. İnsanın mutluluğu da zaten acıların içinde bir yerde saklıdır. Mesele acılar olmadan mutluluğun bilincine varabilir miyiz? Çin bilgisi Konfüçyüs, mutluluk denilen şeyin abartılmamasından yana. “İnsanın mutluluğu ne çok yukarıdadır, ne de aşağıda. İnsanın boynu hizasındadır,” diyor. Böylesi bir mütevazı tanımla bizleri alçakgönüllülüğe davet ediyor. Çoğu defa yedi kat göğün üzerinde aradığımız kutsal sığınaklarımız günün birinde yere düşebilir.

Söz okumaktan, biriktirmekten açılınca, konu konunun üzerine geldi. Kendimi tekrar etmemek için “biriktiriyorum”, hele bir de mahpussanız, daha fazla yüklenmelisiniz. Zindanlar dar mekanlardır. İnsanın ulaşabileceği nesnelere oldukça sınırlı, kişi başına üç metre karelik bir alan düşüyor. Sınırlandırılmış bir alanda insan kendini istediği biçimde gerçekleştiremiyor. Yazdığım her şey eksik, bitmemiş geliyor. Yazıp bitirdiğimi sandığım konunun bitmediğini anlıyorum. Ne kadar çok şey yazsam, yine de bir şeyler eksik kalıyor. Yazdığım her çalışmayı eksik sayıyorum. Bunu bildiğimden teorik konulara ilişkin yazdıklarımın son noktayı koymuyorum. Hayata duvarlarla çevrili bir avuç gökyüzü aydınlığından bakabiliyoruz. Tabiri caizse kuyudaki kurbağa misali. Bir kuyunun içindeki kurbağa kuyu ağzının genişliği kadar bakabilir gökyüzüne...

Zindan koşullarında üretilen teorik çalışmalar, yaşamın güncelliğini birebir veremez. Günlük hayattan kopuk yalıtılmış hayatlardır. Hayat dışarıda, bizim dışımızda devam ediyor. Bir mahpus, sözünü söylemeden önce kapı aralığı genişliğinde yanılma payı bırakmalı her zaman...

kiyor. En önemlisi de özgür kafa gerekiyor. Özgür olmayanlar yeni düşünceler geliştiremezler.

Bu yazıyı yazdığım sırada birlikte kaldığımız arkadaş, ne yazdığımı sorunca ben de “Sözün bitmemesi için biriktiriyorum,” dedim.

Haziran 1998, Bursa

Gül ve Aşk

*“Uçurumda açan çiçek ne demiş
Yurdumsun ey uçurum.”*

C. SÜREYYA

Havalandırma kapımızın önünde, saksıda yetiştirdiğimiz geçen yıldan kalma çiçeklerimiz var. Kimisi kurumuş, kimisinin halen yeşil yaprakları var. Duvar sarmaşığı bunlardan sayılır. Başka çiçeklerimiz de var; arapsaçı, güneşçiçeği, petunya, keditırnağı, begonya gibi.

Keditırnağı; ilginç geldi bana. Her tarafı soldu ama tırnakları dipdiri duruyor. En çok petunyalara üzuldüm. Yaz boyunca renk renk açan petunyalaram soğuklara dayanmadı.

Değme gitsin; içerideki sarmaşığın adı. Trakya’da öğrendim. Günde bir karış uzayan bir sarmaşık türü. İçerideki duvarı dolandı, baktım bir tur daha atacak pencereden dışarı saldım, duvarları tırmanıp çatı katına çıktı. Çatı katından firar edince ben içeride kaldım. Saksıya ilk diktiğimde adını bilmiyordum. Şehirdeki çiçekçiye haber gönderdim, günde bir karış uzayan çiçeğin adı nedir dedim, o da değme gitsin demişti, ben de karışmadım zaten, çatı katını aştı gitti.

Begonya; kendi halinde yavaş bir çiçek. Ne edip yaptımsa saksısından öteye dal budak salmadı. Kendi halinde masum

bir çiçek. Petunyalardan aksi bir çiçek. Petunya hızlı büyür, çok açar, erken solarken, begonya yavaş büyür ama geç solar.

Hercai menekşe; genelde sevilmeyen bir çiçektir. Hani hercai ya, dönek demek. Tamamen önyargı. Ben seni sevdim hercai menekşe. En çok hayata sen tutkunsun. Senin her dönüşün güneşe doğruydu. Her dönüşünde güneşe büküldün.

Japongülü'm de var. Diğer adı özgürlük çiçeği. Ama bir kusuru var; sabah erken açar, akşam dalından kırılarak düşer. Buna üzüldüm. Kendi dalından kırılan çiçek. Her sabah bir tane açar. Kıpkırmızı rengi var. Çok güzel bir kırmızı. Bu bir günlük gülün anlamlı bir öyküsü var. Derler ki, fiziksel fırtınası çok haşin, acımasız bir fırtınadır. Bu fırtınaya maruz kalan topraktaki tüm bitkiler dalından kırılır yerinde yeller esermiş. İşte bu fırtına sonrası toprakta ilk açan çiçek, bu özgürlük çiçeğiymiş. O, bir günde açılıp dalından kırılarak düşmesi insandaki özgürlük süresinin sembolü aslında. Özgürlük de tadımlık bir şey. Hem kim kaybetmiş ki biz bulalım.

Uçurumda açan bir çiçeğimiz daha var. Çiçekler içinde "öteki çiçek." Havalandırma duvarımızın üstünde, dikenli tellerin altında, koğuş duvarımızın yapışığında, çatı katının altında, uçurum bir yerde. Papatya biçimli sarı renkte öylece dimdik duruyor. Şu şiir dizesinde olduğu gibi yurt eylemiş uçurumu:

Uçurumda açan çiçek ne demiş
Yurdumsun ey uçurum

O uçurum çiçeği bana şunu yazdırdı günlüğüme;

İnsanın yurdu uçurumun eşiğinde bile olsa,
tıpkı bu çiçek gibi,
dimdik durabilir ayakta.

Çiçeğin adı tespit edilemedi. O zaman anladım ki doğamızı henüz tanıyamamışız. Çiçekler de yaşamımızın bir parçası. Her mahpusun teselli ikramiyesi, içeride bir avuç saksıda yetiştirdiği çiçekleridir. Çiçekler ne de çok benziyor bizlere... Petunyaların hızlı açıp erken solması, begonyaların yaş büyümesi, geç solması birşeyleri çağrıştırır bize... Her çiçek bir aşkı anlatır.

Gül ve aşk. Güzelin diyalektiğini özetleyen iki kadim şey. Belki de edebiyat bunun için yaratıldı. Bazen dil bile yetersiz kalıyor. Kalbin şikâyeti vardır bu yüzden. Dil ne kadar anlattırsa anlatsın, yine de birşeyler eksik kalıyor hep.

Gülistan bahçesinde mest olan şark bülbülleri bu yüzden erenler ülkesi Baharistan'a göç etmişlerdir. Gülün elinden göçebe olan bülbüller, gülün kahrını olmasaydı bülbül sükut kalacaktı.

Hafız, divanında bülbülün feryadını anlatır. Der ki:

Âşık bülbülün beyti hazenden duyulan feryad figani hep
gülün vuslatına erişmek içindir.

Âşık Fuzuli ise, aşkın dışında boş lakırdı görür her şeyi:

Aşk imiş her ne var alemde
İlm bir kıyl ü kal imiş ancak.

Şair Eşrefoğlu cefasına katlanmak gerektiğini söyler:

Kişi bu aşk içinde gerçek olamaz
vefa koyup cefakar olmayınca.

Şark bülbülleri aşkta sebat etmek gerektiği konusunda ısrar etmişlerdir. Şirazlı Sadi bunlardan sayılır:

Aşk cenginde elinden geldiği kadar sebat et.
Sadi de aşk uğruna öldüğü için diri sayılır.

Aşk ve zaman. Kûçûk yaşlarda “zaman” üzerine şiirler okurdum. Çoğu zaman anlamazdım. Yaş yolun yarısına dayanınca insan daha iyi anlıyor zamanelerin trajik vurgusunu. Zamanaşımı denilen şeyi de içeride öğrendim. Aşkları alıp götürdüğü gün. Bu yüzden zamanaşımı denilen şeye müthiş inanırım.

Bütûn iradelerden daha etkileyici sonuçlar doğurmuştur. İnsan Ferhat olur şu dağları deler ama zamana direnemez. Alır götürür en güzel aşklarınızı...

Mayıs 2001, Gemlik

Gözün Akli:
"Anne Bak Kral Çıplak"

*“Kimi yaya kimi atlı
Kimi uçar çift kanatlı
Dünya şirin baldan tatlı
Eyvah! Bala tuz katmışlar.”*

ÂŞIK VEYSEL

Makalemin karalamasını masa üzerinde gören arkadaş soruyor: “Gözün aklı nasıl oluyor? Aklın gözü olması gerekmez mi?” Ben de onu anlatıyorum işte. Gözün aklı olur mu olmaz mı? “Garip Kürt”ün öyküsünü İranlı filozof Molla Cami'nin bir kitabında okumuştum. Aynısını arkadaşına da anlattım. “Garip Kürt” öyküsü kısaca şöyle: Köyden şehre inen Kürt, şehrin kalabalığını görünce şaşkına uğrar. İnsanlar cadde ve sokaklarda kalabalıklar halinde bir o yana bir bu yana durmaksızın gidip geliyorlar. Sağdan sola gidenler var, soldan sağa gidenler var. Kimisi de içeriden dışarıya çıkıyor, aynı biçimde dışarıdan içeriye girenler var. Garip Kürt bu hareketli kalabalığı görünce kafası karışır bir kenara çekilir ve kendi kendine “Eğer ben bu kalabalığa karışırsam kendimi kaybetme ihtimalim var. Kendime bir işaret koymazsam sonra nasıl bulabilirim?” Tesadüf bu ya, elinde bir kabak varmış. Bir kenara çekilip ayağına bağlamış, şehrin bu kalabalığında kendini kaybederse kabağı görüp tekrar bulacağını düşünmüştü. Şehirli kurnazın biri de garip Kürt'ün bu farklı halini görmüş ve peşine takılmış. Ge-

ce olunca Kürt bir تنها köşede uykuya dalmış. Şehirli gidip gece uykusundaki Kürt'ün ayağına bağlanmış kabağı çıkarıp kendi ayağına bağlamış ve öylece yanı başında uyuklar gibi beklemiştir. Kürt sabah uyanınca, kabağı yanında yatan şehirlinin ayağına bağlanmış görüp bağırır: “Kalk be imansız, senin yüzünden şaşırıp kaldım! Bu sen misin, ben miyim? Bense, kabağın senin ayağında ne işi var? Eğer sensen ben neredeyim, ben kimim? Eğer ben hesapta yoksam, ben neyim?”

Gözün akli ile düşünen Kürt, ayağındaki kabağı kaybedince kendini de kaybolmuş sanıyor. Şu kabağın ettiği işler! Gözün akli nasıl olur demeyin, oluyor işte.

Halk arasında çokça söylenir, “Kürt'ün akli gözündedir” diye. Aklin söylediğine değil de gördüğüne inanır. Bazen de “görmedikçe inanma” diye büyüklerimiz nasihat ederlerdi. Halbuki görünen şeyi nasıl algıladığımızı bağlı. Belki de bu yüzden koyun postuna bürünmüş kurtları çıkaramıyorlar. Gözün akli yanıltıcıdır, bu hayatın binbir çelişkisinden ileri geliyor. Hele bir de yanıltma kriz merkezleri kurulduktan sonra!

Yunan filozof Sokrates, “Sorgulanmayan hayat yaşamaya değmez,” der. Gözün akli ile hareket edenler, gördüğü şeyi pek sorgulamaz. Gördüğünü esas almak ve onunla yetinmek yaşam felsefesi haline gelmiştir. Görünen dağın öte yüzünde ne var, neler oluyor, orası çok ırgalamaz kendisini. Aklin gözü, gözün akline nazaran biraz daha sorgulayıcıdır. Aklin gözü dediysek de bu resmî aklin gözü ile karıştırılmamalıdır. Resmî akıl bazen göze “görme!” der, “görüneni görmeyeceksin.” Kral çıplak ama resmî akıl sana buyruk veriyor. Kralın çıplak olduğunu görenlerin ileri derecede aptal olduğu söyleniyor. Eğer aptal olmak istemiyorsanız, kralın ülkesinde, kralın çıplak olduğunu görmeyeceksin. Aklin gözü resmî akilla ilişkilendiği noktada görüneni bile görmez. Tam

da bu noktada gözün akli, aklın gözü ile düşünmediği için gördüğünü uluorta söyler. Kralın halkın huzuruna çıkıp konuşma yaptığı esnada sokak arasından annesinin kucağındaki çocuk, gözün akli ile hareket edip gördüğünü söyler ve der ki; “Anne bak kral çıplak.” Ve o andan itibaren kral halkın huzurunda teşhir olmuş bir çıplaktır. (“Anne bak kral çıplak”, Anderson’un bir masalıdır.)

Çok değil, arada bir akılsız göz gördüğünü söyleyince akıllı gözler zor duruma düşüyor. Bu nedenle gözün akli deyip de geçmeyin. Aklın gözünün görmek istemediğini işte böyle sokak arasından çıkıp bir bakışta görünce, kral çıplak haliyle teşhir olur.

“Aklın yolu birdir” diyenler gözleriyle bile düşünmezler. Çünkü onlar görmediklerine bile inanıyorlar çoğu zaman.

“Görmedikçe inanmam” diyen bir Müslüman, Tanrısının görünmemesi karşısında “haşa!” deyiverir.

“Doğulular gözleriyle düşünürler” görüşü yakın zamana kadar Batılı oryantalist düşünürlerin çoğunda egemen bir anlayıştı. Fransız düşünür Ernest Renan’a göre, Sami ırkından olan Doğuluların kafası felsefe yapmaya uygun değildir. Bu tarz bir yaklaşım ırkçılıkla, Batı şovenizmiyle açıklanabilir ancak. Oysa gözün akli ile düşünen, hareket eden insanın sorunu genetik bir olgudan kaynaklı değildir. Toplumsal, sosyolojik bir olgudur. Bilgi birikimi az olan bir insan, ister Doğu’da olsun ister Batı’da, görünen bir olguya, o olgu hakkındaki bilgi birikimi kadar değerlendirme yapar. Genelde gözün akli ile düşünüp davrananlarda bilgi birikimi az olduğundan sorgulama yeteneği de kapsamlı, derinlemesine olmaz. Pozitif bilimlerle tanışmış, belli bir birikim edinmiş insanla, bu birikime sahip olmayan bir insanın aynı olguya yaklaşımı da farklı olur. Birinciler aklın gözü ile düşünürken, ikinciler gözün akli ile düşünür. Gözün akli insanı yanılttığı gibi bazen de aklın gözü insanı yanıltır. “Kral Çıp-

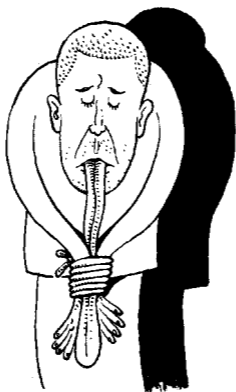
lak” meselesi bu duruma iyi bir örnektir. Kral çıplak ama aklın gözü kralın çıplak olduğunu gördüğü halde görmüyor, çünkü görmemekte menfaati var. Resmî akıl ona diyor ki; Kralın çıplak olduğunu görenler aptaldır. Diğer taraftan annesinin kucağındaki çocuk henüz resmî akıldan habersiz. Gözün akli ile düşünüp daha ilk görüşte kralın çıplak olduğunu görüyor ve gördüğünü söylüyor. “Anne bak kral çıplak!” diyor.

Gözün akli ile düşünen insanların “bilmediğini bilmeme” sorunu var. Bilmiyor ama neyi bilmediğini de bilmez. Ama Sokrates herkesten daha alçakgönüllü, “Bildiğim tek şey var, o da hiçbir şey bilmediğimdir,” diyor. Bizde ise iki kitap okuyanlar her şeyi bildiğini sanıyor, çünkü bilmediğini bilmiyor, bunun bilincine varmamış. Gözün akli ile düşünüyor ama çoğu zaman gördüğünü bile söylemiyor. Bazen de her şeyi görebilirsiniz, tıpkı Emerson gibi. Emerson olup bitenleri görmemekten değil, çok fazla görmekten yakınıyor: “Saydam bir göz yuvarlağına dönüştüm, hiçbir şeyim ben, ama her şeyi görebiliyorum!”

Her şeyi görüp de hiçbir şey yapamamak! Bütün mesele bu!

Eylül 1999, Bursa

Öteki ile Diyalog

*“İçeride kan akarken
dışarıda bahar olmaz.”*

Tarihte filozoflar, insanın tanımı hakkında binbir görüş öne sürmüşler. Birçok tarifi yapılmış insanın. Yunan Aristo “İnsan siyasal bir hayvandır,” diyordu. Ortaçağda Şarklı İbni Haldun “İnsan tabiaten medenidir,” diyordu. Kimisi “İnsan toplumsal bir varlıktır,” kimi de “İnsan duygusal ve moral-değer bir yaratıktır,” diyordu. Daha birçok tanım yazabiliriz. Bu tanımları burada sıralamak çok gerekli değil. Bu yazıda insanın çoğu defa gözden kaçırılan bir yanı üzerinde durmak istiyorum. Bence insanı insan yapan, diğer varlıklardan ayıran çok önemli bir özelliği daha var. İnsan özü gereği, diyalogcudur. Zaten “insan toplumsal bir varlıktır” derken, bu diyalogcu yanı da vurgulanmış olur. Tabii sorun bir tanımla sınırlı değil. İnsanın diyalogcu bir özü vardır diyoruz. Peki yaşam içerisinde hep böyle diyalogcu mudur? Kanımca değil. Bunu öteki ile diyalogsuzluğundan anlıyoruz. İnsanın her zaman diyalogdan yana olmadığını günlük ilişkilerimizden anlamak zor değil. Cezaevi koşullarında insanlararası ilişkilerde bazı gözlemlerim oldu. Diyalog sorunu da bunlardan birisidir. Bilinir, cezaevi dar ortamdır.

Böylesi dar ortamlarda insan insana daha çok ihtiyaç duyar. İlişki geliştirmek ve her şeyi paylaşmak ister. Bunun için de önce diyalogun olması gerekir. Tüm mesele de bu; diyalog ama nasıl kurulacak? Sübjektif niyetlerle oluşmuş önyargılar öteki ile bir diyalog geliştirmeye müsaade etmiyor. Önce kafalarda oluşmuş önyargıların kırılması gerekir. Einstein, “Bir önyargıyı kırmak atomu parçalamaktan daha zordur,” der.

Söze cezaevinden başladığıysam da öteki ile diyalog sorunu hem içeride hem dışarıda genel karmaşık bir sorundur.

İnsanlararası diyalogun ve diyalogsuzluğun çok eskilere dayanan bir tarihi var.

Tarih içinde insanın insanla ilk diyalogu ne zaman, nasıl başlıyor? Yine nerede, ne zaman, nasıl kopuyor? Bu soruların cevabını bulmak ayrı bir yazı konusu. Örneğin barbarlarda diyalog kültürü yoktur. Bir barbar kendi kabilesinden olmayana “yabancı” der, onu dışlar. “Yabancı”nın tarihte ötekileşmesi barbarlık döneminin ürünüdür. Buna topluluklar arası diyalogun koptuğu dönem de diyebiliriz.

Diyalog deyip geçmemek gerekir. İnsanlığın bugünkü karmaşık sorunlarına bazı yazarlar, “uygarlıklar arası diyalog sorunu” diyor. Çözümü uygarlıklar arası diyalogta görüyorlar. Birçok savaşın nedenini bu diyalogsuzlukta arayanlar var. Ülkemizdeki 15 yıllık savaşın nedeni de önemli oranda bu diyalogsuzluktan kaynaklanıyor. Türk devleti hiçbir koşulda Kürtlerle diyalog kabul etmiyor. Yaşanan bu savaşın nedenini bile tartışmak istemiyor. Tartışmak isteyenler cezai yaptırımlara maruz kalmaktadır. Oysa normalde bir sorunun, –bu sorun ne olursa olsun– çözümü diyalogla mümkün olabilir ancak!

Peki ne anlamak lazım diyalog kültüründen! Her şeyden önce diyalog kültürü demek, öteki olanla, “biz”den olmayanla diyalog içerisinde olmaktır. Öteki olanı olduğu gibi ken-

di gerçekliği ve farklılıklarıyla kabul etmektir. Hiçbir baskıya maruz bırakmadan birlikte yaşayabilme olanağı yaratmaktır. “Öteki” ile birlikte yaşama olanağı yakalanabilir. Yaşadıklarımızdan biliyoruz, şiddeti ortadan kaldıracak en etkili şey söze dayalı diyalogtur. Birçok savaş, diyalogun koptuğu yerde başlamıştır. Kendi dar ortamımızın diyalogundan bahsederken, söz nerelere uzandı. Hayatın en küçük sorunu da, en karmaşık sorunu da diyalogla çözülebilir ancak.

Bazen mahallemize yeni taşınan bir komşumuzla diyalog kurmakta zorlanırsınız. Bunu beceremeyenler kaşına-gözüne, yürüyüşüne, giyinişine bakarak çeşitli önyargılar geliştirir. Kendimize benzetemediğimiz için de beğenmeyiz. Onu öteki kimliğiyle kabullenmek istemeyiz. “Biz”e benzer olmanınca da kin besleriz. Sonra bir gün tesadüfen diyalog kurup ilişki geliştirdiğimizde daha önceden kafalardaki önyargılar kırılır, darmadağın olur. Meğer kötü bildiğimiz komşumuz, ne iyi bir insanmış! İşte diyalogtur bu iyi komşuyu bize kazandıran, kötü olan, sübjektif önyargılarımızdır.

Cezaevinde çok karşılaştım böylesi durumlarla. Koğuşlarımıza yeni tutsaklar gelirdi, zorlanırdık diyalog kurmakta. Genelde “biz”e benzeyen en yakın bulduğumuz kişilerle ilişki geliştirdik. Daha sonraları yeni diyaloglar da kurduğumuzda önyargılarımızın yersiz olduğunu anlamışızdır. Bu yüzden diyalog kültürü deyip de geçmemek lazım. İnsanın kültürel etkinliğinin temelini oluşturur. Rus yazar Dostoyevski “Her birimiz herkese karşı, herkesten sorumluyuz,” diyordu. Diyalogcu insan, en güzel böyle tarif edilebilir ancak. Hayat canlı ve akışkandır, en değme ilkeleri bile ezer geçer. Kendimizi katı, değişmez, mutlak ilkelerin esiri etmeyelim. “Herkese karşı herkesten sorumlu” olmak yaşamımıza anlam katar. Şiddet yoğunluklu zamanların önünü alır. Bir mahpus sözü bilirim. “İçeride kan akarken, dışarıda bahar olmaz” der. Öyle tabii. Çevresinden sorumlu insan, yanı ba-

şında insanlar boğazlanıyorsa, orada rahat olmamalı. Alman düşünür, Heidegger “İnsan durmaksızın artan bir varlıktır,” der. Çevresiyle diyalogudur insanı artıran, kalabalıklara katan. Eskiler hep söyler, “gönülden gönüle giden yol, kalpten geçer” diye. Hayat her zaman böyle mi? Ak gül ile kırmızı gül bir bahçede yan yana açar ama, beyaz ile siyah insan bir mahallede yan yana kalamaz. Irkçı-egemen paradigmaların yarattığı önyargılar buna izin vermez. “İnsan her zaman kendisine kalbi olan bir yol seçmeli,” diyordu Don Juan. Kalbi olan yollar diyalogtan geçer. Yarı yolda kalanlarımız olsa bile yine de bir diyalogumuz olsun.

Mart 2000, Bursa

Qırıqlar

*“40 yaşında belleri bükülür
45’inde günahlarına ağlar
50’inde insanlara bel bağlar
Dağ başına çökmüş dumana benzer.”*

Bir film düşünün.

Yer: Yitik ülkenin güzel şehri Amed.

Oyuncular: Qırıxlar, nam-ı diğer “Pexas”lar.

Müzik: Şark avazı Dilşad’in yanık kemani.

İlk görüntü: 12 Eylül karanlığında Amed’in sessiz, korku yüklü sokakları. Amed halkı sinesine çekilmiş, tüm sokaklar kuşatılmıştır. Gürültülü Dağkapı bile sus pus olmuştur.

12 Eylül karanlığında siyasi abileri yeraltına çekilip, firara çıkınca tüm meydanlar, Qırıxlara kalır. O yıllarda bunların en tanınanlarından biri de Yenişehir Sineması önünde simsarlık yapan Diyarbakırlı Qırıx Hano’dur. Dolmuş simsarı Hano yolcusunu gözünden tanır. Daha siz yanına yaklaşmadan o, “Geş bin Ergani, geş bin!” ya da “Ergani kalmasın!” der. O andaki duruşu, el hareketleri bir Qırıx’ın tüm özelliklerini özetler. Ayağındaki siyah uçlu kunduranın topuğu kırkıdır. Elindeki tespîh taneleri hızlı biçimde, sürekli döner, “geş bin Ergani!” dediğinde bile tespîh taneleri şakır şakır döner. Parmak arasında şaklatarak takla attırır. Ne zaman söz Amed’den, Qırıxlardan açılrsa aklıma simsar Qırıx Hano gelir.

Onu Amed'de tanımayan yok gibidir. Kulağı delik, nerede çalını, orada buluntu. Kuştan önce haber alır, aynı hızda ulaştırılması gereken adrese ulaştırır. 12 Eylül yıllarında yararını çok gördük. Qırıxça bir dil oluşturmuşlardı, kendilerinin şifreleri vardı. Tehlikeli bir durum olunca yanına yaklaştığımızda eli ve Qırıx üslubu ile "Qeybol" derdi. Simsar Hano'nun birçok Qırıx'tan farklı yanı yerleşik bir işyeri olmasıydı. Qırıxların kaşarlanmış olanlarını Beden'in çocukları olarak tanıtırdı. Bunlar Dağkapı ve Xançepek'te kendi deyimleriyle "bilet keserlerdi". Xançepek'in dar sokaklarına yolunuz düştü mü ilk önce karşınızda bu Qırıxları bulurdunuz. Bellerinde özel yapılmış bıçakları (kendileri buna sator der), sizin ne amaçla Xançepek'te dolaştığınızı, nereye gitmek istediğinizi hemen anlarlar. "Harbi konuşax hemşerim" der. "Biz adamı gözünden tanıırğ." Bu nedenle Xançepek sokaklarına yolu düşen (Qırıx dilinde o muhite "aşağı" derler) Dağkapı sur içindeki faytonları kullanmak zorunda kalır.

Xançepek Qırıxları Amed'deki Qırıx kültürünün doruğunu temsil eder. Amed'de Qırıxlar birbirlerine çok bağlıydılar. Ta ki 1990'lara kadar. Ulusal mücadelenin gelişmesi bu kuşağı da etkiledi. Bir süre sonra da kendi içlerinde ayrışmalar yaşadılar. Amed'de ulusal mücadeleye ilk göz kırpan, ilk etkilenen kesimlerden biri de bu Qırıxlardır. 1990'lar Amed Qırıxları için bir yol ayrımıdır. Bu yıllar Amed'de Qırıx döneminin sonudur. Ulusal mücadele geliştikçe Qırıxlarda bir dönüşüm başladı. Serhıldanlara katılıp ön saflarda yürüdüler. Amed esnafına ilk önce onlar "kepenk kapa" dedi. Satorlarını bellerine takıp bu kuralı bozmak isteyenlere "kapa hemşerim, kapa" dediler. Devlet güçleri Amed Qırıxlarının bu durumundan rahatsız oldu. Birçoğunu sorgularda düşürüp halka karşı kullanmak istedi, birçoğunu da düşürdü. Düne kadar hain için kendilerinin üslubu ile "yanlış yapana" kullandıkları satorlarını yurtseverlere karşı kullandı-

lar. Tüm zamanların Amed delikanlısı Qırıklar böyle bozuldu. İlk önce birbirlerine düşürüldü. Birçoğu en yakın can arkadaşlarınınca hain pusularda arkalarından vuruldular. Her zaman namus bekçisi delikanlı aleti satorları bile kendilerini koruyamadı. Artık zaman değişmişti. Qırık yasaları geçmiyordu artık. Vurulmadan önce Hizb-i Kontralar delikanlıca Hewsel'e, Yıldız arkasına ve Xançepek küçelerine randevu vermiyordu. Meydan kavgasında değil, hain pusularda vurkaç taktiklerinde yenildiler. Qırık kültüründe "Qahpece" vurkaç yoktu. Harbi delikanlıca bir meydan kavgasını her zaman tercih ettiler. Zayifa, masum olana kıymadılar hiçbir zaman. Qırıkların davası, varsa yoksa delikanlılık kurallarını hiçe sayıp da "yanlış yapana"ydı. Kendi kurallarında can alma da yoktu. 1990'lı yıllar Qırıklar için bir yol ayırımıydı dedik. Birçoğu ulusal saflara katıldı. Dağa çıkanlar oldu. Birkaç tanıdık yüzle mücadelenin farklı alanlarında karşılaştık. Bir yanları hâlâ Qırık'tı. "Simsar Hano", "Tolas Hamé", "Sarı Bayro", "Hacı Rızgo" ve "Bucur Hako" bunlardandı. Hacı Rızgo'yu küçüklüğünden tanırım. Gündüz ayakkabı boyacılığı, gece de Dört Yol'da yabancı marka açık-kapalı sigara satardı. Aradan yıllar geçtikten sonra İstanbul'da rastladım kendisine. Yıllar önce "boyasın abim, parlasın abim" diyen Amed'in mahzun çocuğu o görüşmemizde bana gerilla cephesindeki son gelişmeleri aktardı. Amed'den tanıdığım, İstanbul'da karşılaştığım bir Qırık da Simsar Hano'ydu. 12 Eylül yıllarında Dağkapı-Yenişehir sineması önünde "geş bin Ergani, geş bin" diyen Hano yıllar sonra İstanbul'da Taksim dolmuş durağında bu defa "Ergani" yerine aynı üslubuyla "geş bin Aksaray, geş bin!" diyordu. Simsar Honu'yu sesinden tanıdım. Yanına yaklaştım, baktım yine eskisi gibi, beni görünce hemen tanıdı. "Vula hemşerim, ne arisin burada," dedi. Elimle yıllar önceki şifreyi yapınca unutmamış hemen "Qeybol!" dedi. Qırık Hano da baskılara maruz kalınca çe-

kip İstanbul'a gelmiş. "Az kalsın beni de Qeybedeceklerdi," dedi. Çok sevdiği simsarlığı İstanbul'da sürdürmek istemiş. Yine her zamanki gibi siyah uçlu kundurasının topukları kırıldı. Elinde tespihi şaklatıp duruyordu. "Geş bin Aksaray, geş bin" diyordu. Ama ardından yanık üslubuyla "Ax Diyarbekir ax!"ı da seslice söyleyerek...

Her Amed delikanlısında bir miktar bulunur Qırıklık. Qırık kültürü Amed'in ve yitik ülkenin kendine özgü toplumsal şartlarının ürünüdür. 12 Eylül karanlığında siyasi abilere epey yardımcı oldular. Her Qırık doğal bir kuryedir o yıllarda. Kulakları delik olduğundan, sağdan soldan haber yetiştirirlerdi. Kendilerince siyasi işlere yardımcı oluyorlardı. Bir şeyler yaptıklarını, bir işe yaradıklarını gördükçe mutlu olurlardı. Normalde toplum içinde pek sevilmezler. En ufak bir gelecek beklentileri yoktur. Umutsuzdurlar geleceğe dair. Qırık için hayat her zaman "umutsuzlar"ın son sahnesi gibidir. Bellerinde satorları oldukça yaşarlar. Nerede bir kavgaya, nerede faili meçhul bir olay olsun ilk önce Qırıklar gözaltına alınır. Karakola en fazla onlar düşer. Karakollarla çok yüz göz olduklarından çoğu defa ikili oynarlar. Polisin yanında eli kolu bağlı bir zavallıdır. Adeta kolu kanadı kırılır. En can arkadaşından bile vazgeçer. Qırık için delikanlılığın geçmediği yerdir, küçülür burada, çaresiz kalır. Çok zorda kalsa arada bir iş verir, günü kurtarmaya çalışır. Qırık ne yapar eder, karakola düşen arkadaşını kurtarmaya çalışır. Arkadaşı karakolda olduğu müddetçe rahat etmez. Borç harç eder, işi bağlar. Bunu başardığında dünyanın en mutlu kişisidir. Baş göklere yükselir.

Qırık'ın aşkı da Qırıkça'dır. Platonik aşkların en büyüğünü onlar yaşar. Bir kız sever, gece gündüz arkasından koşturur. Tabii kızın haberi bile yoktur bu durumdan. Sevdiği kız sokağa çıkınca Qırık elli metreden gözler onu. Peşine takılır, belinde sator bıçağı, kıza yan bakmanı gözetir. Bir yan

bakan görse vuracak. Bazen kafasına koyduğu birini dar sokakta sıkıştırır. “Vula Qahpe, demeg dawama yan bakmışsın!” der ve kafasını gözünü kırar. Ertesi gün kimse sormadan o icraatını söyler. Kendisince eylem koymuştur. “Qahpe yan bakmış!” der. Kızın haberi olup olmadığı konusunda ise cevabı hazırdır. “Ben ahmağ mıyam, çaktırır mıyam heç!” Qırık aşkları böyledir. Bir kız sever, kızın haberi bile olmaz. Kendilerini şaraba vururlar. Normalde her Qırık iyi bir şarapçıdır zaten. Şarap onlar için bir teselli ikramiyesidir. Qırıklar çoğu zaman sevdiği kızın ismini bile umursamazlar. O kendince bir isim koyar. Qırıklar için en güzel sevgili ismi “dawa”dır. Qırık aşklarında sevgili bir “dawa” haline gelmiştir. Sonunda kavuşmasa da “dawa”sı için yapmayacağı şey yoktur. Çoğu defa vurur, vurulur; hapsilere girer ama o yine de ısrar eder. “Qahpe dawama yan baktı!” der. Dawa-sına çok bağlı olmanın pratiği onlar için içkide çıtayı yükseltmektir. Önce şarap, sonra kolonya, en son ispiroya kadar yükselir bu çıta. Hatta aşklarını ispatlamak için dört yola çıkar, önce bir yudum çeker kafaya, sonra asfalta döker, çakmağı çakar, asfalttaki ispiro yanmaya başlar, engel olmak isteyen olursa “içim yanır” der.

Qırıklar düğünlerden hiç eksik olmazlar. Kırnata ekibini tanırlar. Amed’de düğünler yazları genelde evin bahçesinde ya da mahalle aralarında yapılır.

Qırık haberi alır almaz kafayı çekip damlar düğüne. Kıyafeti tam takımdır. Oyuncu ekibinin başına geçer, hele bir de “dawam” dediği sevdiği kız kenarda, kapıdan, bacadan onu izliyorsa Qırık kendini kaybeder. O an folklorun her türlü figürünü sergiler. Mendil almış başı çeker. Amed’in yerel oyunu “delilo delilo destane” dedikçe, Qırık siyah uçlu kırık kundurasının topuğunu yere vurur. Düğün devam ederken az sonra bir başka Qırık daha gelir, oyuncu ekibinin arasına katılır. Bir ekipte iki Qırık oynamaya başladı mı diğer oyun-

cular yerlerine çekilir. Meydan Qırıklara kalır. Kim ne kadar figür sergilerse izleyicilerin alkışını o toplar. Bunu bilen Qırıklar yarış içinde yorgun düşene kadar oyunlarına devam ederler. Qırıklar düğünlerde “avare”yi oynarlar.

Qırıkların çeşitleri vardır. Kimi kahveci, kimi simsar, kimi de hiçbir işe bakmaz, zuladan yaşar. Bu kesim Qırıklığı yaşam biçimi haline getirmiştir. Qırıkların en çok uğradığı mekanlar kahvelerdir. Hatta ev ile kahve arasında tercih yapmaya zorlanırlarsa kahveyi tercih ederler. Qırıklar arasında isim/nam yapanlar da vardır. Kendi aralarında semtleri, köşe/bucakları paylaşırlar. Herkes kendi muhitinden sorumludur. Kimse kimsenin bölgesine giremez. Hiçbir Qırık, toplumun kendilerine taktığı “Qırık” namı diğer “Peşas”lığı kabul etmez. Her Qırık kendi kodu ile tanınır. “Pişo Mehmed”, “Kopo Sezo”, “Dağkapılı Çeko” gibi... kendilerine sorarsanız “Bedenin çocuğu” derler. Her Qırık kendisini en hakiki Diyarbakırlı olarak görür. Hatta normal, “Diyarbakırlıyız” demezler, “Diyaaarbakırlıyız” deyip vurgulu biçimde uzatırlar kelimeyi. Diyarbakırlı her delikanlı “Pişo Mehmed”i tanır. En azından ismini namını duymuştur. Gurbette Amedli birine rastladığında eğer Amed’de de kalmışsanız diyalog kurmak için ilk sorularından biri “Pişo Mehmed’i tani misin?” olur. Birkaç anısını mutlaka anlatır size.

Gurbete de çıkan en çok Qırıklardır. Genelde İstanbul ya da İzmir Amed’den sonra ikinci adresleridir. Üç ay İstanbul’da kalıp memlekete dönen Qırık, üç ay gurbette yaşadıklarını bütün kış boyu kahve ve sokak köşelerinde anlatır durur. O bir yapmışsa elli de üzerine katar. Qırık’ın en hızlı dönemi askerlik öncesi dönemidir.

19’unda terk eylemiş arını
20’sinde götürür işini kârını
Zincirleri de kopmuş aslana benzer.

Bu dönemde zaptolmaz, dizginlenemez bir yaşamı vardır. Her şeye karşı çıkan Qırık'ın askerlik günü kapıya dayandı mı kolu kanadı kırılır. Askerlik dönüşü iyice yıkılmıştır. Umutsuz, çaresiz düşmüştür. Mahallesinde, semtinde kazandığı mevzileri kaybetmiştir. Yeni Qırıklar çoğalmıştır. Askerlik dönüşü sıkıştırma aileden başlar. Babası önce söz alır, "Bırak o pis işleri" der. Pis iş dediği Qırıklıktır. Qırık'a dayatılan ilk teslimiyet budur. Artık Qırık bir tercih yapmak zorundadır.

Birçoğu hayatın zorluklarına yenik düşer. Bazı Qırıklar sınıf atlar. Ama Qırıklık hep kalır Amed küçelerinde. Yitik ülkenin umutsuz, acılı bir kuşağıdır Qırıklar. Filmin son sahnesi gelip çatmıştır artık. Çok uzaklardan bir türkü yükselir. Şark bülbülü Diyarbekirli Celal Güzelses'in sesinden:

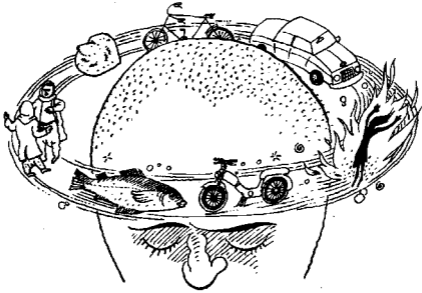
40 yaşında belleri bükülür
45'inde günahlarına ağlar
50'sinde insanlara bel bağlar.
Dağbaşına çökmüş dumana benzer

Dağkapı sur içinden kalkan bir fayton, Xançepek'e doğru yol alır. "Geş bin Qırık Hano, geş bin." O günler de geldi geçti yalana benzer.

Ocak 1998, Bursa

Qırıx Kent'e Dair

*“Camdan kalplerin oluşturduğu bir ayaktakımı
Diyarbakır’ın en bilinen ve nam salan lümpen
tragedyası:
Kırık cam,
Kırık kundura topuğu,
Vesikalık şehrin insanları
Qırırş şehrin Kırıklığı
Öyle bir bitmişlik var ki, gel de anlat!
Öyle bir Qırırş namussuzluğu var ki, gel de anlat!
Hele bu Qırırş sevdasına bürünen insanlara!
'80- 90 sonrası ağırlıklı olarak çarpıklaşan,
Taklidin taklidinin taklidi olan sahte kabadayı
taslaklarının taslağının taslağına gel de anlat.
Bu dil bende yok.
Kimde varsa çıksın piyasaya!
Dinleyeni az olur belki, ama kaliteli olacağı
şüphesiz.
Kundura topuğundan başka nedir kırık olan?
Kundura topuğundan başka nedir Qırırş?”*

...

Diyarbakır. Qırırş kent. Kentin kentleri. Diyarbakır mahalleleri: Alipaşa, Alıpınar, Kaynartepe, Fiskaya, Xançepek, İskenderpaşa, Fatihpaşa... Araf duvarı gibi. İçeriden ve dışarıdan düşlenen, düşlerle yükselen Araf duvarı: Diyarbakır surları! Şehri öremeyen kale. Göbek taşı. Güne bakan, günle şarkı söyleyen çatlak: Diyarbakır surları; kocayan yüksek yarık: Göğe dönen kırık: Harabe! Savaş yıkıntısı, doğum sancısı – bugüne düşen gözyaşlarının oluşturduğu taş. Geçmişimizin

tüm birikintilerinin aktığı, akarken hatırlattığı, hatırlatırken güldürdüğü, güldürürken ağlatmayan isteyen taş.

İşte o taş, hâlâ o uzak kente, tüm süslemeleri, örüklü düğümüleriyle bize yansıyan taşın oluşturduğu duvarın gölgesi üzerinde gölgelerimiz yükseliyor. Yürüyen ve yükselen gölgelerimiz halen o Qırık kentte dolanıyor, halen o yaralı kentte ağıtlaşıyor; gölgelerimiz sabitleniyor; sabitlenen çivi misali dikleniyor, batık ve yan yatmış. Rüzgârın telaşla çarptığı dut ağacının silkelenen yapraklarının korkacağı bir şey yok. Rüzgârdan korkan insandır. Rüzgâr kendince eser; insan ise saklı yerlerinin açılmasından korkar, kendini sıkır, gözlerini sıkır, kaşlarını gerer. Bu gerginlikte gevşeyen sadece giysilerdir.

Çağrışım!

Saklı yerlerinin açılmasından korkmayan kırık kalpler vardır. İlk adımı bisikletlerle atan, daha sonra motorsiklet sevdasıyla titreyen ve vücutlarını rüzgâra bırakan yaralı yüzler. Sırf rüzgâra meydan okumak için, saklı yerlerini rüzgâra bırakan, fabrika yolundan motor üzerinde denge kuran rüzgâr düşmanları!

Çağrışım!

Memo bir Jawa sahibi. Motosiklet tamircisinde geçen günlerin yorgun argın savaştığı mahalle çocuğu. Mavi köşedeki tamirciden çıkıp karalar içinde mahalleye dönüp akşama artist olan Memo. Motor artisti, motora hasta, motora düşkün, motora ölen anti-rüzgâr savaşçısı.

Az sabahlamamıştık birlikte. Belki keyiften, belki aile içi huzursuzluktan, babanın evden kovuşundan, gurbete açılma isteminden, boyun eğmeyiştten. Ne olursa olsun, yine de pişmanlık yoktur sabahlamaktan. Gecenin bekçisi olmak, ayaz zamanında merdiven başlarında, sokak aralarında uyu-

mak ayrı bir zevktir. Konyak ya da votka da ısıttı mı, gel key-fim geldir. Gecenin veya sabaha yakınlığın alacasında, kim-sesiz caddelerin, sahipsiz kaldırımların, meydanların sana kalması, sarhoşluğun seni böyle sessizliğin bahçesine fırlatması sabahlayanın erdemidir!

Memo ve Haso'yla sabahladığımız yoksul, parasız-pulsuz ayaz gecelerde en ünlü şey Ofis'in fırınlarında sıcak ekmek-lerin hırsızlanması ya da kapanmayan büfelerin önünden bi-ra çalmaktır. Sonra sıra sıcak bir köşe bulmaktadır.

Memo Jawa sahibi olduktan sonra geceleri boş yollarda sa-atte iki yüze varan hızıyla motorda başlayan fırtınalı, korku-suz artistikler hücum eder, kaplardı caddeleri.

“Ula oğlum yavaş git, ma bizi öldürecexsan?” diye dür-tüklemeler, motorun arkasında yapılan uyarılar. Ya da, “Dur oğlum ben iniyem; ya yavaş sür, ya dur ula” biçimindeki tepkilenmeler, benim gibi hız korkaklarının ilkesiydi.

“Ya yavaş sür, ya dur!”

Genellikle Müslüm Babalı Jawa yolculukları sakın geçer-di. Ama hızlı bir araba ya da başka bir motor görüldü mü kendiliğinden bir hız yarışı başlardı. Kim kimi sollayacak? Fabrika yolunun en hızlısı kim olacak? Ya da en artist mo-tor kullanıcısı, en çok rüzgâra meydan okuyup delen han-gi piçtir?

Hangisiyse ödülü onun unvanıdır. Memo unvan sahibi bir motorcudur, Bebi unvansız bir motor piçidir, Ehmi de un-vansız bir motor fırlamasıdır.

Çağrışım!

Dava'nın ya da manitanın evinin önünde dolanıp motora gaz vermek, kendini rüzgâra zıt koşmak, yapılması muhak-kak gerekli bir hava biçimidir. Hava alınacaksa böyle alınır, hem alarak hem atarak!

Bazen bunun takla atarak olması da mümkündür. Kiralanan motorun parçalanışı ve hastane günleri böyle başlar. Ama ar etmek yok, kitap böyle yazmaz:

Ar yok! Çağrışım!

Deli Aydo gibi olacaksın!

Çağrışım! Çağrışım!! Çağrışım!!!

1980'lerin yasaklı günleri. En büyük, en yasak olmayan yasak; sokağa çıkma yasağı!

“Kim takar?”

“Hangi çocuk, hangi Diyarbakır lümpeni, hangi yasak tanımaz bu yasağı dinler de, sokağa çıkmadan dayanabilir?”

“Kimse!”

İşte o kimselerin bir mangası mahalle başında toplanmış. Beyaz bir rönno taksiyle gelen sivil polislerin görülmesiyle taşlamalar başlar.

“Vurkaç”, “Tekrar toplan.”

Slogan: “Hop bi PeTeTe, polis düştü sepete...”

Bir çocuk oyunu, Aydo da katılınca tam şamata. Mahalle mahalle gez, polisleri ardında koştur, tekrar toplan... İşte yine mahallemizin başında toplandık. Dört yol, dört mahalle göbeği. Tam orta yerinde. Yine aynı polis otosu gelince sloganlarımızı patlata, patlata kaçıştık. Aydo, durduğu yerde zıplayarak öyle kalakalmış, “hop bi PeTeTe, polis düştü sepete...” diyordu. Uzaktan uzaktan onu seyrediyorduk. Alıp götürdüler mahallemizin delisini. Döve döve arabaya bindirip götürdüler. Işık, slogan, alkış, bağrışmalarımız arasında. Ben öyle bir duvar arkasında bakakalmıştım. Aydo gitmişti, Aydo'yu götürmüşlerdi. Mahalle Aydo'suz sessizliğe bürünmüştü. Ertesi gün yine aynı otoyla, hırpalanmış haliyle Aydo'yu mahalleye bıraktıklarında, yine aynı Aydo dişlerini gösterip ışıldayan gözleriyle sırtarak, “hop bi PeTeTe, polis düştü sepete...” Zıplayışıyla onu getiren otoyu uğurluyordu.

Çağrışım! Çağrışım!! Çağrışım!!! Çağrışım!!!!

Bağlar dört yolu. Genelde köyden gelenlerin köy arabasını beklediği ya da sabah amelelerinin biriktiği kaldırım. Sadece geçiyordum. İki şalvar giymiş adam birbirleriyle konuşuyorlar. Yanlarından geçtiğim an iki üç sivil giyimli tekme tokat bunlara vurmaya başladı.

“Siz nece konuşuyorsunuz lan? Oruspu çocukları Türkçe bilmiyorsunuz mu? Kürtçe konuşmanın yasak olduğunu bilmiyor musunuz sıpalar? ..” deyip arabaya atıp götürdüler, Aydo’yu götürdükleri gibi. Eve döndüğümde anlattım. “Kürtçe konuşmak mı yasaktır?” Kimseden cevap alamadım.

(Çağrışımın kafamda doldu taşı, birbirine karıştı, kuru otlar gibi. Toplayabilir miyim? Çağrışım biriken bu beynin kilidi açılacak mı? Çağrışın şeyler: kuşlar, otlar, baharın yaprakları ve de taş!)

Çağrışım!

Oso’yla balık tutmaya gideceğiz. Nereye? Dicle’ye mi? Bizi çağıran ve boğan Dicle, yılda mutlaka bir Diyarbakır çocuğunu yutan Dicle değil mi? Dicle kan ister, kurban ister. Tanrıdır, insan yer. Hükümrancılık ondadır. Dicle’ye gitmem bundan. Ya nereye? Beşnisan’ın gecekondularından, bostan ve bağlarından vurup Beşnolu’nun arkasındaki dereye gideceğiz. Usul akan, güneşe bakan küçük bahar deresi, kurbağaların ve küçük balıkların çayı.

Yolumuz uzun. Dinlenmek için Oso’nun teyzesinin, Beşnisan’daki eski harabe hanın yakınında bulunan evine gidiyor ve soluklanıyoruz. O zamanlar kentin kıyısındaki bir köyü andıran bu mahallede bir şeyler atıştırıp, domates, peynir ve ekmekten biraz yanımıza alıyoruz, yakındaki cezaevinin duvarlarına gözlerimiz takılıyor. Oso’nun teyzesi anlatıyor:

“Her gece bağrışmalar, çılgınlıklar geli içeriden. Bi çox gece

yatamıyğ. İşkence yapilar. Talebeleri doldirmişler içeriye. Kendilerini cayır cayır yakanlar var, iyle ataşa veriler canlarını. Etlerrinin yanık koxisi ta buraya geli...(...).”

Çağrışım!

Taş üstüne dizilen taşlar, çile anıtı gibi yükselen... Diyarbakır surları. Gözlerim takılı kalıyor. Üzerimdeki ürpertinin bedenimi tepeden tırnağa sarmalamasını engelleyemiyorum. Kaç saat önce işittiğim sözler yine kulağımnda:

“Bir hafta önce bir kız kendini beden üzerinde ateşe vermiş.”

“Niye?”

“Kürtçülük davasından.”

Dolmuşun içinde Çiftkapı'ya yaklaşıldığında, ön camı delen gözlerim o bedenın üzerinde öyle sabit kaldı. Belki artakalan bir şeyler görürüm diye bakınadurdum yükselen çile anıtının üstüne. Ama bir şey göremedim. Beni saran o ürpertiden hiç kurtulamadım.

(O ürperti hâlâ vücudumda dolaşır vaziyette ve üzerine yeni ürpertiler ekleyerek kendini çoğaltıp acıtıyor, biriktiriyor, devinimini artırıyor. Çağrışımaların üretim merkezine o ürperti oturuyor ve hep bir çağrışım oluyor. Beni çağırın şeyler, hem kendi, hem öteki olan, başkası olan şeyler...)

(Ürpertinin doğurganlığı, lütuf eller, sadece kendi olmayı var etmez. Ötekini de doğurur. Öteki, kendıyla beraber doğar, büyür ve ölür. Zıtlar aynı kazanda kaynar.)

Ürpertiyle kırık kundura topuğuna vurulan kerata.

Bir tek kırık olan kundura topuğu değil anlaşılan.

Bir tek kundura topuğu değil Qırık olan.

Çekeceğın yukarı çektiği kundura topuğu düzen nedeni değil çünkü.

Bu lümpen tragedyada, bir de camdan kalpler var.
Her şeye itirazı olan, çilekeş dünyanın isyanı.
Ama her şeye; hiçbir şeyin şeyine...

Özgür, Şubat 2000

Ötekilerin Ötekileri

“Qırux Diyarbakır’da bir uzun hava...”

Bir arkadaşım yazışmalarımızın birinde bana, Meksikalı yazar Octavio Paz’ın *Yalnızlık Dolambacı* adlı kitabını okumamı önerdi. Meksika’nın Paçukolarını keşfetmem bu kitap sayesinde oldu. Meksika’nın tarihiyle Kürtlerin tarihi ne de çok benziyordu birbirine. Ulusal, tarihsel geçmiş yüzünden olabilir miydi bu Paçukolarla Qıruxların benzerliği? Belki evet, belki değil.

Yazar Octavio Paz, Meksika’nın tarihsel yalnızlığından bahsediyordu. Koyu bir yalnızlık. Meksika’nın tarihsel bir kaderi miydi? Yoksa yabancı devletlerin ve kendi zorba ege-men güçlerinin sonucu mu? Kitapta bunu tartışıyordu. Ulusal anlamdaki bu yalnızlık, Paz’a “yalnızlığın diyalektiği”ni yazdırmıştı. Octavio Paz kitabın bir yerinde Meksika insanının geçmişini şöyle özetliyor:

Meksika tarihi, yitirdiği ana-babasını, soyunu sopunu arayan insan’ın öyküsüdür. Serüveninin ayrı dönemlerinde Fransa’nın, İspanya’nın, Birleşik Devletler’in ve kendi zorba liderlerinin etkisi altında kalan bu insan, tarih sahnesin-

de, zaman zaman göz kamaştırıcı şimşekler çakan bir kuyruklu yıldız gibi dolaşır. Neyin ardındadır, o belirsiz yörüngede? Sanırım ki, çok eskiden geçirdiği öldürücü bir yıkım olayına dönmek ister. Zorla kapı dışarı edildiği yaşamın koynunda, güneş gibi yeniden doğmak ister.

Paz'ın bu belirlemede adı geçen Fransa, İspanya ve Birleşik Devletler'in yerine Kürtleri yüzyıllarca egemenlikleri altında tutmuş olan Türkiye, İran ve Irak'ı yazmış olursak alıntının diğer ayrıntıları Kürtleri de anlatır. Çok geç olsa da Meksika halkı bugün ulusal anlamda demokratik devrimini yapmış, bir dünya devletidir. Kürtler için durum daha farklıdır, onlar bir devlet kuramadıkları gibi bu coğrafyada resmî anlamda "azınlık" bile sayılmamaktadır. Octavio Paz, Meksika'nın yalnızlığını çok haklı gerekçelerden dolayı dillendirmiş olabilir. Pek haklı olarak da dünya edebiyatında saygın bir yeri vardır. Meksikalıların tarihsel olarak çok zorlu aşamalardan geçtiği de doğrudur. Her insan kendi yalnızlığının sükunetini taşır. Yine de tüm bunlar Kürt insanını anlatmaya yetmez. Kürtler yalnız bile kalamamış bir halktır. İnsanın diyalektiğinden biliyoruz, en yalın insan kendi yalnızlığında kavrulmuş insandır. Oysa Kürtler tarihlerinde hiçbir dönem kendi başlarına ulusal kültürlerini geliştiremediler, doya doya yaşayamadılar. İran coğrafyasında kalan Kürtler Farsların, Arapların, Türkiye'de ise Türk kültürünün asimile edici etkilerine maruz kaldılar. Buna benzer nedenlerden ötürü Kürtler tarihlerinde yalnız bile kalamamışlardır. Egemen devletler Kürtlere bu şansı vermemişlerdir.

Tarihçi Arnold Toynbee yalnızlığın diyalektiğini, "kişinin önce içine kapanmasından, sonra da hayata yeniden katılmasından oluşan ikili hareket" olarak değerlendiriyor. Octavio Paz ise yalnızlık duygusunun iki anlamı olduğunu belirtiyor: "Bir anlamda yalnızlık 'kendini bil'mektir; öteki anlamda ise,

kendimizden kaçıp (yalnızlığımızdan) kurtulma özlemidir. Yaşamın temel koşulu olan yalnızlık, kaygıdan ve kararsızlıktan kurtulacağımız bir sınav ve arınmadır. Bu yüzden, yalnızlık labirentinin çıkış kapısında, mutluluğa, tüm dünyayla yeniden birlik durumuna erişeceğimizi umarız.”

Başka devletlerin güdümünde yaşayan bir halkın “kendisi olması” mümkün değildir. Hele bir de bu egemen güçler Doğu'nun barbar egemen güçleriye durum daha da karmaşık bir hal alır. Bu barbar gelenekli egemen devletler yüzünden Mezopotamya'nın en eski halklarından biri olan Kürtler “kendi olma” bilincinden yoksun yaşadı. Octavio Paz, “yalnızlık kendini bilmektir” derken Kürt'ün yalnız kalamamasının nedenlerini düşündüm. Kürt tarihi üzerine yazan birçok yazar, Kürtlerin tarih boyunca yalnız bırakıldıklarını, hiçbir devletin ya da gücün Kürtlere yardımcı olmadıklarını ileri sürüyor. Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Kürtlerin sorunu, geçen yüzyıllarda ya da bu yüzyılda, hatta son yıllarda yalnız bırakılmasından kaynaklanan bir sorun değildir; tam aksine, egemen devletler tarafından yalnız bırakılmadığından dolayı yaşanan sorunları vardır. Kesinlikle katılıyorum kendi olabilmenin yolu, yalnızlığında kendini tarif etmekten geçiyor. Kendilerini özgürce tarif edemeyenler, çevresiyle eşit temellerde ilişkilenebilir. Kürtler tarihi boyunca şu ya da bu egemen gücün etkisinde siyaset yaptı. Böylesi bir ilişkilenebilir kişiliksiz, bağımlı bir ilişkilenebilir olduğundan Kürtler kendileri olamadılar.

Söz yalnızlıktan, kimlikten açılınca ayrıntılara girme gereğini duydum. Normalde egemen sistemlere baktığımızda birçoğunda benzerlik görürüz. Özellikle, “biz”ci egemen merkezci sistemler genelde birbirlerini taklit eder. Doğu'daki despotizm olgusu, Doğu tarihinde despotik sistemlerin kurumlaşmasını getirdi. Batı'da 20. yüzyıla kadar pek de Doğu despotizmini aratmayacak monarşik ve cumhuriyetçi sis-

temler ortaya çıktı. Tüm bu egemen sistemler kendi kurumlaşmalarını, dışladıkları “öteki”ler üzerinden gerçekleştirdiler ve bu sistemler kendilerini, “en iyi” üzerinden tarif edince, dışlananlar “en kötü” biçimde “öteki” olarak tanımlandı.

Anlatmak istediğim “biz” ve “öteki” değil, bu yazıda “ötekilerin ötekileri”ni anlatacağım, en azından denemeye çalışacağım. Kimlerdir bu “ötekilerin ötekileri”? Meksika’da Paçukolar, Diyarbakır’da Qırıklar.

Meksikalılarla Kürtlerin ulusal anlamda sömürge geleneğinden olmaları nedeniyle toplumsal yaşamlarında bazı benzerliklerin olduğunu başlarda belirtmiştim. Farklı kıtalarda yaşamış olsalar da bir sömürge geleneğinin eseri olmaları benzer sorunlar yaşamalarına yol açmış. Her iki halk da birer “öteki” geleneğinden olmalarına rağmen kendi içlerinde de “ötekileri” vardır. Önce Meksika’nın Paçukolarını bir tanıyalım, bunu yaparken Diyarbakır’ın “öteki”si Qırıklarla karşılaştıralım. İşte benzerlikleriyle benzemezlikleriyle Meksika’da Paçukolar, Diyarbakır’da Qırıklar.

Octavio Paz’ın kaleminden Paçukolar:

Paçukolar, delikanlı gençlerdir. Güney kentlerindeki çetelerin çoğu ve Meksika kökenli tayfalar, onların arasından çıkar. Onları dillerinden, davranışlarından ve giysilerinden tanıyabilirsiniz. Kuzey Amerika ırkçılığının öfkesini çektikleri için içgüdüleriyle kurulu düzene karşıdırlar; ne var ki, Paçukolar atalarının ulusuna, ırkına da sahip çıkımazlar; onlarınki, eğilmeyen, neredeyse bağınaz diyebileceğimiz bir yaşam gücüdür. Bu güç, belli bir hedefe yönelmek yerine, oluştaki karşıdır, çevresindekilere uymamaya çabalar.

Diyarbakır Qırık’ı Paçuko’nun aksine ulusal değerlerini inkâr etmez. Belki ulusal anlamda kültürünün gelişmesi için çabalamaz. Fakat toprağına, ülkesine bağlıdır.

Paçuko, yeniden Meksikalı olmak istemez ama, Kuzey Amerikalı ile kaynaşmaz da. Bütün varlığıyla karşı bir güç ya da başkaldırmacıdır, bir karşıtlıklar çıkmazı, bir bilmece, gibi kökeni belli olmayan bir bilmece.

Qırıklar ise ulusal kimliklerini hor görmezler, çoğu defa “nerelisin” diye sorulduğunda, kelimeyi vurgulu biçimde uzatarak, “Diyaaarbakırlıyız” derler. Qırık için Diyarbakırlı olmak bir övünç, bir onur kaynağıdır.

Paçukolar “kökeni belli olmayan bir bilmece” olurlarken, Qırıklar kökeni muğlak insanlar değildir. Diyarbakır’da Qırıkların en yoğun yaşadığı semt Xançepek’tir. Diğer adı Gâvur Mahallesi’dir. Bu mahalleye “Gavur Mahallesi” denilmesinin nedeni gayrimüslim halklardan da insanların yaşıyor olmasıdır. Ermeni, Süryani gibi Hıristiyan gruplar da yaşar bu mahallede. Qırık da bu gruplardan birinin mensubu olabilir ve Qırık bunu söylemekten çekinmez. Qırık için önemli olan etnik-dinsel kimliği değil, Diyarbakırlı olmaktır, hele bir de Xançepekli ise bu ona yeter. Qırık’ın kimlik sorunu yoktur. Kimliksizlik onun için bir utanç, bir onursuzluk değildir, o her şartta kendisi olmak ister. Kişinin bir türlü kendisi olamadığı, sürekli egemen merkezcilere çağrıldığı bir coğrafyada Qırık kendi yolunu bulmuş bir insandır. Kendisine dayatılan, dışarıdan verilmek istenen hiçbir etnik kimliği kabul etmez. O, tüm zamanlarda kendi namıyla ortaya çıkar. Qırık için de en değerli olan, çevresinin de kabul ettiği nam, şöhretidir.

Peki kim bu Qırık? Nereden alıyor bu adı? Qırık önce sistem tarafından dışlanan bir garip “öteki”dir. “Kökeni belli olmayan bir bilmece” hiç değildir. Tarihsel ve toplumsal olarak yaşadığı coğrafyanın özgün karakter insanıdır. Çevresinden sorarsanız, “o, bir Qırık.” Bununla anlatmak istediği, sağlam olmayan, bozuk olandır. “Qırık”lığı ise, ayağı-

na giydiği ucu sivri siyah kunduranın arka kısmını kırarak giydiği içinmiş. Oysa Qırık ne odur, ne öbürü: Qırık Diyarbakır'da sistemin kırıldığı insandır. Qırık için yapılan tanımlar bunun dışında eksik kalır. Evet, sistemin kırıldığı insandır Qırık. Çünkü egemen sistemle uzaktan yakından bir ilişkisi kalmamıştır. Bu yönüyle Qırık bir red insanıdır; düzeni red'dir. Düzen kurumlarının hiçbirisi Qırık'a cazip gelmez, hep kaçar ondan. Qırık bir düzensizlik insanıdır ve bu yüzden hiçbir sistem sevmez Qırık'ı. Sadece sistem değil, birlikte yaşadığı toplum da sevmez. Tıpkı Paçukolar gibi Qırık da, "... yıkılması, ortadan kaldırılması gereken kişilik. Onunla ilişki kurulduğunu kimse görmemeli, bilmemelidir." İşte tam da bu noktadan itibaren Qırık da "ötekinin ötekisi" olur artık. Önce sistem dışlar onu, sonra da birlikte yaşadığı toplum ve yakın çevresi. En yakın çevresi bile Qırık'a tepkilidir. En başta da aile efradı. Babası çoğu zaman kovar evden. O yine de bir açık kapı bırakır yakınlarına...

Qırık genelde hiçbir işe bakmaz, zuladan yaşar. Düzenli bir işi yoktur; hazır bir işi, imkan sunulsa bile pek yanaşmaz. Disipline, düzene gelemmez. Boşta gezer oluşu çevresinin tepkisine yol açar. Geleceğe dair hiçbir projesi yoktur. Daha gençliğinde kendisine sunulan birçok imkanı reddetmiştir. Önce başladığı okulu yarın bırakır, bazen yoksulluktan, bazen de aşırı kışla disiplininden okulu bitiremez. Sekiz yaşında başladığı küçelerden on dördünde mezun olur. Görünürde Qırık'ın hiçbir yeteneği yoktur, uzaktan böyledir ama kendine özgü yanları birçok insanı çeker. Bir yanı "Qırık" olanları daha çok çeker. Yaşadığı toplumun aykırı bir insanı olması, insanlarda ilgi uyandırır. Octavio Paz da Paçuko'nun bu yanına vurgu yapar:

Paçuko, davranışlarıyla toplumu tedirgin ettiğini görür ve uyumcu çoğunluktan ayrılmanın sakıncalarını bile bile çın-

gar çıkarmaktan sakınmaz, ayrıcalık güdenlerin kendini cezalandıracak durumda olanların üstüne üstüne gider. Temelden karşı çıktığı toplumla daha anlamlı ve geçerli ilişki kurmanın tek yolu budur. Toplumun öfkesini bir öksüz olarak kendisini tanımayan çevrede bir yer edinir ve o dünyanın ahlak dışı kesiminde ünlü bir kahramanı olur.

Paçukoların kahramanlık seviyelerini bilemiyoruz. Qırır'ın kahramanlığı zaman içerisinde yapabildiği namı kaddır. Ayrıca Qırır dağlarda yel olup estiği için kahraman olmaz ya da bir kurşunla üç kişiyi birden vurduğu için de değil. Qırır yaşadığı toplumda bir denge insanıdır. Kavgalarda, dövüşlerde karakoldan önce mahallede Qırır'a gidilir. Qırır mahallesinde, muhitinde bir adalet insanıdır. Bu konuma gelmesi öyle kolay olmamıştır. En az beş-on yaralaması, yine bir o kadar mahpushanelere girip çıkmışlığı vardır. O bir vurmuşsa insanlar on abartmıştır. Qırır korkulması gereken bir insan imajı yaratmış olsa da toplumda gizliden gizliye, içten içe bir saygı vardır. Bu saygınlık "delikanlı" diyebileceğimiz, kimseye yanlış yapmayan, her şart altında mazlumun yanında, kötünün karşısında olmasından ileri gelir. Bazen Qırır denilince "harbi delikanlı" diye tarif edenler olur. Qırır genelde kimsenin işine karışmaz ama bir sorun kendisine intikal ettirildi mi hemen müdahale eder, hatta gurur meselesi yapar, "git hemşerim sen evinde rahat et, o işi oldi bil." Qırır, "o işi oldi bil" dedikten sonra o iş olur. "İş"ten kastettiği mahallede yanlış yapan birinden hesap sorulmasıdır. Aynı öyle olur, aradan birkaç gün geçmez, yanlış yapan kişi gider muhatabından özür diler.

Bu gibi olaylarda Qırır itibar kazanır. Bir iş başardığını görünce de iyice havalara girer, bu tavrından dolayı övgü dizene, "bu işler ufağ tefeg işler" diyerek başlar geçmişte hallettiği meseleleri anlatmaya, "bir kerem heç unutmam

Dağkapili kahpe Uso vardı, bir gün geldiler dediler, 'Huso Kado'yu vurmuş satori yariye Qeder soxmiş' nasıl bile demediler gözlerim döndü. Abenem senin. Sator belde doğru Dağkapi'ye, baxtım Huso turlidi, dedim ula Huso, dedi, ne diysen Haydo. Dedim axşamleyin Hewsel'e gel seninle bi görüşax. Akşam oldi satori iyicene bile dim düştüm yola. Ama bi göresen o axşam fitil gibi olmuşam. Baxtım Huso da erkenden gitmiş orda turlu. Abenim senin, çektim satori bir iki sallama üçüncide sağ elini verdim sol eline geldim." Qırax'ın kahramanlığı buna benzer olaylarla doludur, eğer kahramanlık denilirse. Qırax usta bir satırcıdır. Tüm eylemlerini belinden hiç eksik etmediği satorla gerçekleştirir. "Emanet" dediği sator bıçağı onun her şeyidir. Satır belinde oldukça bileği bükülmez bir delikanlıdır. Qırax'ın çevresi de en çok bu sator denilen aletinden korkar. Qırax'ın satoru mahalle aralarında abartılarak anlatılır. "Kıldan ince kılıçtan keskin bir ağız varmış" derler. Bir de esprisi vardır Qırax'ın. Qırax mahalle sokağında yürürken çocuklar etrafını kuşatır, Qırax'ı yakından görmek isterler. Qırax da elini belindeki satora götürür gibi yapar, bu el hareketini gören çocuklar dört bir yana dağılır. Çocukların gözünde Qırax bir masal kahramanı gibidir. Bu masalda Qırax ve satırı vardır. Qırax bu durumdan hoşnuttur. Arada bir satırını çıkarıp "xışt xışt" diye duvara sürter. Bazen de beton zemine sürter. Bunu gece yaptığında satorundan ateş kıvılcımları atar. Ateş kıvılcımlarını gören vıraxlar ertesi gün mahalle küçelerinde abartarak anlatırlar, "bir görecaxtın satori duvara vurur vırmaz ateş almaya başladı. Bile sator görmedim, adami Qıtır Qıtır eder."

Vırax Diyarbakır'da Qıraxlığa henüz aday bir gençtir. Geleceğin Qırax'ıdır. Qırax her zaman eyvallah ettiği büyük ağbısidir. Qırax'ın her hareketini yakından izler, her vıraxın hayalinde nam yapmış bir Qırax gibi olmak yatar.

Yazar Paz'a göre, "Paçuko'nun kendine özgüllüğü Amerikalıyı çileden çıkarır." Paçuko bu noktada Qırıxla benzer. Qırıx'a karşı da toplum sürekli kuşkulu yaklaşır. Qırıx'la benzeşmeyen bir özelliği ise şöyle anlatılır:

Paçuko, içinde yaşadığı topluma hem aldırılmaz hem de aşagılayıcı bir tutum içindedir. Bu türden çelişik izlenimlerin yığılıp birikmesine ve sonunda sancılı bir doğumla patlamasına izin veren Paçuko, kendini bir kavganın ya da çatışmanın ortasında bulur, soluğu gözaltında alır. Cezasını çekerken aklını başına toplar ve kendine gelir; yapayalnız bir "parya" olduğunun bilincine varır. Kışkırtma ile başlayan olaylar zinciri şimdi kapanmak üzeredir ve Paçuko, kendisini toplum dışı saymak isteyen topluma giriş ücretini ödemeye hazırdır.

Qırıx yaşadığı toplumu aşagılamaz, belki topluma yararlı biri olamamıştır ama zararlı da değildir. O kendi dünyasında yaşayan bir yalnız çoğunluktur. Hem ruhsal hem de nicel bakımdan bir yalnız insandır. Buna rağmen çevresiy-le ilişkilerinde duyarlıdır. Toplumla ilişkileri çok sıkı değildir. Qırıx için bir "uzaklar" toplamıdır dersek abartmış olmayız. Önce ailesine, sonra topluma ve en çok da sisteme uzaktır.

Qırıx, Paçuko gibi cezasını çekerken aklını başına toplama gibi bir pişmanlık duymaz, tam aksine o mahpushaneyeye her düştüğünde namını daha da büyüterek çıkmanın yollarını arar. Paçuko gibi topluma giriş ücreti de ödemez. Her mahpus çıkışında namı büyüdüğünden "bilet" ücretlerini daha çok ve peşin ister.

Qırıx sabikalı olduğundan çoğu kere gözaltına alınır. Gözaltılar, Qırıx'ın en zayıf ve çaresiz düştüğü yerdir. Başkalarının gözünde korkuluk olan Qırıx, polis karşısında küçülür, Qırıx'ın küçüldüğü yerdir karakollar. Çok zorda kaldı

mı bazen iş verir, polisi bağlamaya çalışır. Kurtulunca da kapidan çıkar çıkmaz sövmeye başlar. Kendince taktik yapıp polisi aldatmıştır, “enayiler davayı çakmadiler” deyip kendi deymiyle toz olur. Mahpushaneler Qırıx’ın pişman olduğu yerler değildir:

Mahpushane evimiz
demir kelepçe kol saatimiz

der ve mahpus yatmışlığıyla övünür.

Kimileri Paçuko’yu olağanüstü aşk yapma tekniğine sahip olmakla över; onu (cinsel yönden) sapık, ama taşkın ve saldırgan bulanlar da vardır. Bir aşk ve zevk simgesi olduğu kadar, bir korku ve nefret kaynağı, köleliğin düzensizliğin ve yasadışlığın ta kendisidir.

Qırıx da aşklarına ve zevklerine düşkündür. Fakat aşkı platonik bir aşktır. Aşkların en büyüğünü Qırıxlar yaşar. Öyle ki, “dawam” dediği kız uğruna yapmayacağı şey yoktur, çoğu kere vurur, vurulur. O yine de vazgeçmez “dawam” dediği aşktan. O sevdi mi sanat inceliğinde sever, sevdiğine şiirler yazar, türküler yakar. “Ben sevmişam bir defa” der. Ama bir defa olsun sevdiği kıza teklif etme cesaretini gösteremez. Gece gündüz yolunu bekler, izini sürer, bir türlü cesaret edip dili varmaz söylemeye, “alınırım, utanırım” der. Bu yüzden de aşkta kaybeder hep. Yıllarca peşinde koştuğu, uğruna vurup vurulduğu “dawam” dediği kıızı, gün gelir başkasına verirler. Bunu duyan Qırıx hayata isyan eder, yıkılır. Bunu kaderden bilir ve kendini şaraba verir. Artık bu andan itibaren Qırıx Diyarbakır Yıldız arkalarında şarap sohbetlerinde hiç susmayan, türkü tadında bir uzun havadır. Her gece kendi yalnızlığında mest olan bir uzun hava...

Yine Qırıxlar yemek zevklerine düşkündürler. Yiyeceklerini seçerler, çiğ köfte ve ciğer kebabını hiçbir yiyeceğe de-

gişmezler. Dağkapı Suriçi'nin ciğer kebabçıları meşhurdur. Qırık önce mangalda birkaç şiş acılı ciğer kebabını götürür, bunun arkasından demli bir bardak kaçak çay, daha sonra da hemen yan caddedeki meşhur Saim ustanın kadayını.

Gecenin daha geç saatlerinde Dağkapı Suriçi'nde bekleyen faytonlardan birine atlar, doğru Xançepek'e aşağı mahalle-ye genelevdeki dostuna uğrar. Her dönem dostu vardır orada. Diyarbakır'da Qırık'ın gece sefası denilen üçleme şöyledir: Önce Yıldız'da, Hewsel'de şarap ve kerametlerin anlatıldığı SÖZ. Sonra Dağkapı Suriçi faytonları ve Xançepek'e faytonlu yolculuk...

Ulusal mücadelenin geliştiği 1990'lı yıllarda bu üçlü mekan bozuldu; önce sokağa çıkma yasağı Qırıkları şehir içine hapsetti. Qırıklara vurulan en büyük darbe bu oldu. Sonra da genelev Xançepek'ten kaldırılınca Suriçi'ndeki faytonlara da gerek kalmadı.

Paçuko modayı en son sınırına kadar götürür ve burada bir güzelliğe dönüştürür(...) Paçuko estetik giyimiyle kişiliğini vurgular, ama yaşadığı topluma temelde bağlı, saygılı kalır.

Paçukoların tersine Qırık moda ve estetiğe pek önem vermez. Moda olan hiçbir şey onlara cazip gelmez. Qırık her şart altında klasik giyim kuşamda ısrar eder. Normal insanın giydiği giysileri kendine uydurmaya çalışır. Hem şalvar hem de pantolon giyer. İspanyol paçalı pantolon Qırık'ın tercihi- dir. Pantolon üzerine gömlek ve yelek giyer. Yazın o çok sıcağında bile ceket omuzlardan eksik olmaz. Omuzlardaki ceket "emanet" dediği satoru kamufle eder. Fakat asıl Qırık'ı başkalarından ayıran şey onun yürüyüşü ve duruş tarzıdır. Normalde insan sokakta, caddede yürürken düz ve teke teke yürür, Qırık ise bir omuzu eğik, seke seke yürür. Yine başkalarından ayrı en belirgin yanlarından biri de Qırık'ın ko-

nuşma üslubudur; konuşma üslubuyla dinleyenleri etkilemesini bilir. Kendilerine has bir dil oluşturmuşlardır. Genelde Türkçe konuşurlar, fakat herkesin konuştuğu bir Türkçe değildir bu. Dil-gramer ölçülerine vurulduğunda konuştukları birçok kelimenin Türkçede karşılığını bulamayız. Kelime hazneleri oldukça geniştir.

Giyim kuşam konusunda Qırık fazla demokrat değildir. Belki giyim kuşamlarından dolayı kimselerin yolunu kesip kavga etmez ama içten içe lüks modayı takip edenlere öfkeli. Qırık'ın ölçüleri kapalı toplum bireyinin ölçüleridir. Kimselere gücü yetmez ama takıldığı kızı çekiştirir.

Seni mercedeslere bindirip gezdiremem
nerde kaldı yayladaki eşeklerimiz
hani Ulucami önündeki kursilerimiz.

Ya da:

Sana delikli elbiseler giydiremem
seni diskoteklerde gezdiremem
alınırım, utanırım
sonra arkadaşlar beni yanlış anlarlar
dostlar yüz çevirir benden.

Qırık toplumun geleneksel ölçülerine, ahlâkî değerlerine bağlıdır. Toplum onu dışlamış olsa da o vazgeçmez, sorumlu hisseder kendini. Bağnaz, tutucu biri değildir ama kadın ve aile meselelerinde hassastır. Sokakta hep tek başına yürür. Öldürseler de kadınla yürümez. Bu kadın anası da olsa karısı da olsa sokakta birlikte yürümez. Çok mecbur kalsa, yürürken bile en az on metre aralıklı yürür. Bir gören olursa "alınır, utanır".

Qırık bu yüzden Diyarbakır'ın Ofis semtinde oturanlara öfkeli. Sevmez Ofis'te oturanları. Ofis, Qırık için "sosyete" semtidir. Diyarbakırlı saymaz onları. Qırık'ın gözünde Ofis,

malı varyemezlerin, bisküvi çocuklarının, zenginlerin semti-
dir. Kavga dövüşlerde Ofis çocuğu haklı da olsa tutmaz onu.
Qırık'ın gözünde Ofis çocuğu yaramaz bir kelektir.

Paçuko tüm kültürel mirasını dilini, -dinini, geleneklerini
ve inançlarını- yitirmiştir. Ancak bedeni ve ruhu kalmıştır
ona. Herkesin bakışları altında dünyayı göğüslemek için kı-
yafet değiştirmek istemesi bir korunma çabasıdır, onu hem
saklar hem de ele verir.

Qırık ne dilini, ne dinini ne de kültürel mirasını redde-
der. Kendini saklama gibi bir tutum içinde olmaz. Kimlik
arayışında olmadığı için başkalarına benzeme gibi bir iste-
ği de yoktur. Qırık'ın şahsında tüm resmî kimlikler hüküm-
süzdür. O bir "kimse"dir. Herhangi bir kimliği olmayan bir
"kimse"dir. Eğer sayılırsa Qırık'ın kimliği lakabıdır. Her Qı-
rık kendi lakabıyla tanınır. Kendileri "Qırık" denilmesinden
hoşlanmazlar. Yüzlerine karşı kimse bunu diyemez. Her Qı-
rık lakabıyla çağrılır. Genelde muhitlerin adını alırlar. "Dağ-
kapılı Ceko", "Xançepekli Azo", "Alipaşalı Maho" gibi...

Qırık kültürel geleneklerine çok yabancı, uzak biri de-
ğildir. Kapalı toplum bireyinin özelliklerini taşır. Bağnaz,
tutucu biri de değildir. Camiye, mezara gitmez, bayram-
da bile gitmez ama ailesinden gidenler olursa da engel ol-
maz. Qırık'ın taptığı putları yoktur. Eğer tapılacak biri var-
sa o da "dawam" dediği platonik aşkıdır. Qırık hayatta ken-
disine ait hiçbir şeyi olmadığı için de Paçuko gibi bir şeyle-
ri yitirmiş konumuna düşmez. Qırık'ın felsefesine göre, fe-
lek ona gözlerini dünyaya ilk açtığında oyununu etmiştir.
Bu yüzden de Qırık ne etse, gece gündüz çabalasa hatta ağ-
zıyla kuş da tutsa felek bir defa onun kaderini kötü yapmış-
tır. Bu yüzden de gelecek kaygısı yoktur, bütün sermayesi
cebinde bulunan üç-beş lirasıdır. Cigarası, şarap parası ek-
sik olmasın yeter.

Qırık her koşulda sistem karşıtı olduğundan, düzen karşıtı güçler onun doğal müttefikleridir. Qırık bu konuda tercihini “siyasi abé” dediği devrimcilerden yana yapmıştır. Qırık normalde kimseye sempati duymaz ama devrimcilerin adının geçtiği yerde “eyvallah siyasi abé” diyerek selamlar. Elinden gelen bir şey olursa severek yapar. 1990’lı yıllarda ulusal mücadeleye ilk sempati duyanlardandır. Zaman içinde mücadeleye katılıp dağa çıkanlar oldu. Qırık’ı dağa çıkaran nedenlerin başında Diyarbakır’da değişen-dönüşen toplumsal koşullar oldu. 1990’lı yıllar Qırıklar için bir yol ayrımıdır. Önce Qırık’ı ortaya çıkaran koşullar ortadan kalkmaya başladı. Qırık’ın beslendiği zemin sokaktır. Diyarbakır’da önce sokaklar kuşatıldı, bu durum Qırık’a vurulan en büyük darbeydi. Yine Qırık’ın olmazsa olmaz mekanları bir bir ortadan kaldırıldı. Diyarbakır’da halkın siyasetle tanışması Qırık’a vurulan son darbedir. Artık eskisi gibi mahallenin denge insanı Qırık’a ihtiyaç kalmamıştır. Her mahallede sorunları çözen “siyasi abéler” vardır. Diyarbakır’ın değişen-dönüşen toplumsal yapısına rağmen halen bir yanı Qırık olan insanların sayısı az değildir. Çünkü Qırık’ı ortaya çıkaran koşullar tümüyle ortadan kalkmış değildir ve Qırık’ın öyküsü burada bitmez. O anlatılması güç, türkü tadında bir uzun havadır...

Sonsöz

Hapishanede günlerimin azalmaya başladığı zamanlardı. Koğuş arkadaşlarım, “Günlerin azaldı, yakında sen de çıkar-sın, özgürlüğünü bir gelin gibi takarsın koluna, gezip dolaş-ırsın memleketi,” diyorlardı. Koluma özgürlüğü taktım mı, bilmiyorum. Ama boynuma takılı bir çingirakla dolaştığımı biliyorum. Dışarıda, sabıkalı mahpus geçmişim boynuma ta-kılmış çingirak gibi hep benimle...

1992'den 2001'e tam on yıl mahpus kaldım. Bazen soru-yorlar, bu on yıl nasıl geçti diye. Anlatılması, yazılması zor şeyler bunlar. Çok sorulan bu soruya kendimce bir cevap buldum. Soranlara, “Bazen bir gün uzayıp bir yıl oldu, ba-zen de bir yıl kısaldı bir gün oldu,” diyordum. Benim için biraz böyle geçti günler ve yıllar. Yılın kısalıp da gün oldu-ğu zamanlar, dışarıdan mektup aldığım anlardı. Bir mahpu-su ayakta tutan şeylerin başında mektup gelir. Her mahpus bilir mektubun anlamını, kıymetini. Hapiste yazmak mek-tupla başlar dersek abartmış olmayız. Birçok insan tanıdım, yazmaya mektupla başladı, sonra şiirler, öyküler yazdı. Be-nim yazı serüvenim böyle olmadı tabii. Dışarıda başlayıp da

içeride geliştirdiğim bir uğraştı. Şimdi geri dönüp on yıllık hapisane yıllarıma baktığımda bazı konularda yanılmadığımı anlıyorum, mahpuslu yılları okuma yazma ile geçirdiğim için. Hapishanelerin en iyi böyle değerlendirilmesi gerektiğine inandım. Yıllar öncesinde, *Tatar Ramazan*'ın yazarı Kerim Korcan ile bir dostluğumuz vardı. Cağaloğlu'nda zaman zaman buluşurduk. Bir gün kendisine, "Bunca hapisane deneyiminden sonra geriye dönüp baktığında elde ne kaldı?" dediğimde, masanın üzerinde üst üste konulmuş kitaplarını göstererek, "Bunlar kaldı," demişti. Yıl 1989'du.

Şimdi ben de benzer sorularla karşılaşıyorum ve benzer bir cevap veriyorum: "Yazdıklarım kaldı. Şimdi bu yazılarımla uğraşıyorum. Bazılarını yayımlattım, kitap oldu." Hapishanede yazdıklarımı dışarıya çıktıktan sonra yayımlatabildim ancak. İşte hapiste yazmanın zorluğu dediğim şey de bu. Tam on yıl boyunca içeriden dışarıya bağırdım. Bu bağırışlarımı mektuplarla dile getirmeye çalıştım. Birçoğu cevapsız kaldı. Bu sadece benim sorunum değil, bu ilgisizliğe maruz kalmış binlerce eski mahpus tanıyorum. Dışarısı bu konuda yeterli duyarlılığı göstermiyor. Hapishanelerden yazılan mektupların büyük çoğunluğu cevapsız bırakılmıştır. On yıl bunun takipçisi oldum. Her zaman da dile getireceğim bu yakınmayı. Şu an hapiste yazanlar, dışarının ilgisizliğine rağmen yazıyorlar. Hapiste yazılan ürünlerin değerlendirilmesine yönelik dışarıdan bir çalışma gerçekleştirme düşüncesi, içeride kaldığım yıllarda düşündüğüm bir şeydi. Bu konuda bazı yayınevlerine ve sivil toplum kurumlarına yazılar yazdığımı hatırlıyorum. "Yapmak gerekir," cevabının dışında bir sonuç alamadım.

Labirentin Sonu

2001 yılında dışarıya çıktığımda, içeriden yazdığım mektupların takipçisi oldum. Bazı yayınevlerine dosya göndermiş-

tim, akıbetini öğrenmek istedim. Dosya kayıp. Sadece benim değil, yüzlerce mahpusun yazdığı şiir ve öykü dosyaları kayıptı. Buna benzer duyarsızlıklar, hapiste yazan insanların şevkinin kırılmasına neden oldu. “Yazdıklarımızın dışarıda bir karşılığı yok,” diyerek yazmayı bırakan arkadaşlarım vardı. Böylesi bir tutumu doğru bulmadım. Her şeye rağmen yazmak gerekirdi. Sanırım dışarı kaynaklı köstekler karşısında yazmayı bırakan birisi olacaksa o da ben olmalıydım. Bir bilseniz, hangi engellere rağmen yazdım, yazıyorum... Ortaokul yıllarından beri hem okuyup hem de yazıyorum. Önce anne ve babam engel oldu okumama. Sonra okulda öğretmenlerim okuduğum bazı kitaplara el koydular. Okul disiplinine verildim. Hapishanede önce idare, sonra da örgüt bazı kitapları okumamı yasakladı. Sadece okumama değil, yazmama da müdahale edildi. Bu sansürü hapishane güncemde dile getirdiğim için fazla detaylara girmek istemiyorum. Kısacası benim okuma yazma serüvenim kösteklerle mücadele içinde geçti. Bu köstek halen devam ediyor. Yayımlanmış iki kitabımdan biri olan *Doğunun Talanı ve İnkârı*, devlet mahkemeleri tarafından toplatıldı. *Labirentin Sonu* ise örgütler tarafından, okunmaması gereken karşı-devrimci bir kitap olarak teşhir edildi. Kitap sol örgütler tarafından tepkiyle karşılandı. Benim ne dönemliğim kaldı ne de işbirlikçiliğim. Özellikle radikal sol örgütlerin yayın organlarında hakkımda hakaretlere, tehditlere varan yazılar çıktı. Örgütlerin hapishanelerde işlediği cinayetleri yazmam onları çok rahatsız etti. Onlar işbirlikçileri cezalandırdıklarını iddia ediyorlardı. Cinayet sonrası açıklamaları bu yöneydi. 1990-2000 yılları arasında cezaevinde örgütler tarafından öldürülenler, devletin bu tarihlerde öldürdüklerinden daha fazla. Bu tarihler arasında devletin öldürdüğü siyasi mahpus sayısı İnsan Hakları Derneği kayıtlarına göre 28 iken, örgütlerin öldürdüğü 30'un üzerinde. Sanki yarışircasına yapılmış

gibi. Daha da trajik olanı, örgütlerin öldürdüğü kişilerin kayıtları tutulmamış. Hiçbir insan hakları kuruluşunda böyle bir çalışma yok. Araştırmalarım sonucunda 20 kişinin ismine ulaştım. Benim öfkem biraz da bunadır. Devlet öldürdüğünde cinayet, katliam oluyor; örgüt öldürdüğünde devrimcilik oluyor. 1993'te Bayrampaşa'da sol bir örgüt tabancalarla koğuşt bastı, örgütten ayrılmış birini öldürdü. Bu insan poliste direnmiş bir devrimci idi. Yine genç bir kadın, ajan olduğu gerekçesiyle arkadaşları tarafından öldürüldü. Ve bunlar yapılırken ben hapisanedeydim. Kınadığım, karşı olduğum şeyleri yazmasam sorumsuzluk yapmış olurum. Birilerinin bu cinayetleri yazması gerekiyordu, o ben oldum. Bunu yaptığım için bütün sol örgütler bana tepkili. Umarım bir gün yanlış yaptıklarını anlarlar. 1990-2000 yılları cezaevlerinde özel bir dönemdir. Çünkü sol örgütler ilk defa bu dönemde hapisanenin iç idari yönetimine hâkim oldular. Komün yaşamlarına cezaevi idaresi dokunamadı ya da dokunmadı. Böylesi bir ortamda örgütler koğuştalarında iktidar oldular. Yani gelecekte kuracakları toplumun modellerini oluşturdular. Ve bu süre az bir süre değil, on yıldan bahsediyoruz. Peki, örgütler ne yaptı? Normalde, çok iyi bir imkân olması lazım bunun. Düşünebiliyor musunuz, devlet komün yaşamınıza karışmıyor, her şey sizin elinizde. Ama sonuç onlarca iç infaz. Ben buna karşıtına benzemek diyorum. Her örgüt henüz iktidar olamamış devlettir bana göre. Bu koğuştalarda iktidar oldu, bunu yaptı, yarın dışarıda olur, daha başka şeyler yapar. Bana göre sol bir örgütün muhalif olması, hapisanede mağdur konumda olması onun demokrat-özgürlükçü olduğunun kanıtı olmamalıdır. Henüz iktidar olamamışken bunu yapanlar, yani kendi muhaliflerini öldürenler yarın iktidar olduklarında daha kapsamlısını yapacaklardır. Türkiye'de aydınlarla bu konuları konuşamıyorsunuz. Birçoğu benimle konuşurken, "Haklısın ama

şimdi bunları konuşmanın zamanı değil,” diyor. Devletin cinayetlerine gözü kulağı son derece duyarlı olanlar, örgüt cinayetleri söz konusu olduğunda kör ve sağır oluyorlar. Kitabımda bu konuları eleştirdiğim için katı bir sansürle karşılaştım, kitabımla ilgili hiçbir yazıya yer vermiyorlar. Yine *Mahsus Mahal* dergisini kendi taraftarlarına yasaklamışlar. Cezaevlerinden beni tehdit eden kırk civarında mektup aldım bu çevrelerden. Mektuplar aynı kalıptan çıkmış, çünkü üslup aynı, cümleler aynı idi. Bu mektupları yazanlardan bazıları dışarı çıktıktan sonra pişman oldu. “Biz yazdık ama sen yine de dikkate alma, örgütün talimatı vardı. Bu nedenle yazdık,” diyenler oldu. Olumlu tepkiler de aldım. Sayıları az da olsa böyle bir konuyu cesaretle yazdığım için takdir edenler oldu. Hatta okuyucu tepkileri oldu. Bazıları, “Kitabını okuduktan sonra hapishane algım değişti,” dedi. “Bu kitap hapishanelerin büyüsunü bozdu,” diye yazı yazanlar oldu. Ama çoğunluk sessizce geçiştirdi bu konuyu. Sol, görmek istemedi, bu gibi sorunlarla yüzleşmeye hazır değil henüz. Bu ülkede geçmişle en zor ve en son yüzleşecek grup radikal solculardır. Normalde sorunlu bir geçmişle yüzleşmek kolay değildir. Geçmişle yüzleşebilmek için o geçmişin nasıl bir geçmiş olduğunu çok iyi analiz etmeniz lazım. Oysa özellikle radikal sol gelenek, geçmişe değerlerimiz, geleneğimiz diyerek layık olamamanın özeleştirisini yapıyor. Son yıllarda sol örgütler birer tarikat haline geldiler. Tarikatlaşmış bir soldan yüzleşme beklemek çok gerçekçi gelmiyor bana. Ayrıca yüzleşme kavramı oldukça sert ve net bir kavramdır. Sağa sola çekilerek yapılacak bir şey değildir. Geçmişle yüzleşme erdemlilik ister, bir olgunluk ve düzey ister.

Tüm bu sansürlere rağmen yazabilmek! Yazma sorumluluğu ve duyarlılığının böyle bir şey olması gerektiğini düşünüyorum. Bunun için de hapishane yıllarımda beni dışlayan tutum ve davranışlar karşısında acizlik içine düşmedim. Ya-

zarlık denilen şeyi de özünde desteklerle devam ettirilecek bir uğraş olarak algılamadım hiçbir zaman. Tam aksini düşünüyorum. Eğer biri yazar olmak istiyorsa ya da yazma çabasına girecekse, ona destek olunmaması taraftarıyım. Tabii bu, dışarıda yazan için geçerli olmalı. Hapiste yazan için destekten yanayım ve çok önemsiyorum bu desteği. Çünkü yazma aşkı öyle bir şeydir ki engellemekle durdurulamaz. Yazacak sözü olanlar mutlaka bir biçimiyle kendilerini ifade edebilecek kanalları bulurlar.

Hapiste yazanlara destekten yanayım. Çünkü hapisane farklı bir yer, farklı bir alan. Bir mahpus toplumsal yaşamdan alıkonulduğu için kitap okumak zorundadır. Ona bol bol kitap gönderilmesi gerekir. Çünkü mahpusun başka türlü kitap edinme şansı yoktur. Yine, yazışmalara yanıt verilmelidir. Yazılarının çitası hapisanede ölçülemez. Dışarıya ulaştırılması gerekmektedir. Tüm bunları bilen ve hapisanenin içinden gelen biri olarak, sorunlara yardımcı olabilecek bir proje çalışmasına başladım. Bu projenin ortaya çıkması, bu anlatmaya çalıştığım yaşanmışlıkların sonucu olarak gelişti.

Hapiste yazan bir kuşağın oluştuğunun farkındaydım. Anlatmaya çalıştığım nedenlerden ötürü dışarıyla ilişkilenede sorunlar yaşanıyordu. Bu projeye, bu sorunları gidermeyi tasarladık. Hapisanede yazanlar hakkında daha önceden yapmış olduğum değerlendirmeler üzerine yeniden düşündüm. Son yıllarda biraz daha yol almış hapisane yazıları. Bunun nedenleri üzerinde durmak istiyorum. Çünkü hapiste yazanların sorunu biraz da bu nedenlerdir.

'90 kuşağı eski kuşaklara göre hem şanslı hem de şanssızdır. Şanslı olması, 12 Eylül dönemine kıyasla daha iyi koşullarda yaşamış olmasındandır. Şanssız olması ise çifte sansüre, hem devletin hem de örgütün sansürüne maruz kalmış olmasındandır. Öyle ki, on yıl boyunca hapiste yazılan bir-

çok yazı –buna şiir ve öyküler de dahildir– yazarlar tarafından “dönemi aşıldı” denilerek çöpe atılmıştır. Özellikle Kürt mahpuslar, Abdullah Öcalan’ın İmralı savunmalarıyla birlikte düşünsel mantığını yeniden kurdu, eskiye ait belge ve yazılardan da uzaklaşmaya başladı. Biraz trajik oldu bu. Yirmi yıl boyunca günde 6 saat toplu eğitimlerle edinilen birikim bir gecede ortadan kaldırılmaya çalışıldı. Kürt hareketinin örgütsel yapısı, zorlanarak da olsa yeni sürecin takipçisi oldu.

Yeni bir sürece adapte olmak öyle kolay değildi, Kürt mahpuslar için de kolay olmadı. Daha önceden kitaplıklarımızda yasaklanan, okunmasına örgüt tarafından izin verilmeyen kitaplar, İmralı süreciyle birlikte başucu kitapları oldular. Bir gecede kitaplıklardaki kitapları değiştirenler, bir gecede kafalarını değiştirebilecekler miydi? İşte meselenin bu yanı hep sorunlu kaldı. Hapishanede okuyup yazan Kürt hareketinden insanların kırılması işte böyle bir kırılma! Bir gecede talimatlarla gündemi değişen yapı, kim bilir kaç yılda bu değişime adapte olabilecekti? Kültür-sanat tarihinde az rastlanır bir olaydır bu anlatmaya çalıştığım trajedi.

Demek ki her şey okumak-yazmak değildir. Bundan daha önemlisi neleri okuduğumuz ve yazdığımızdır.

2000’li yıllarda İmralı sonrası Kürt siyasetinin farklı bir mecraya girmesiyle birlikte, on yıllık teorik kalıplar da değişmeye başladı. Artık bu yeni dönemde okuma alanları daha da genişletildi. Dünya klasiklerinden mitolojiye, Avrupa komünizminden postmodernistlere ve yeşil sosyalistlere kadar birçok okuma alanı açılmış oldu. Fakat burada da tek merkezden yönlendirme devam etti. Bu kez okumalar İmralı savunmaları yönünde gelişti. A. Öcalan’ın İmralı’da okuduğu her kitap, örgüt için okunması gereken kitaplar listesinin ilk sırasında yerini aldı. Bu dönem dışarıda olduğu gibi hapishanelerde de kırılmalara yol açtı. Bu kırılmalardan

en çok etkilenen hapishanelerde bulunan Kürt mahpuslar oldu. Kırılan neydi? Yirmi yıllık tekçi, alabildiğine merkezci örgüt yapısıydı. Bu, bireyler açısından düşünülürken olumlu sonuçlar doğurdu. Yıllarca bu zihniyetle kendini ifade etmeye çalışanlar, farklı bakış açıları edinebilme imkânına kavuştular. Bu sürecin çok sancılı geçtiğini biliyorum. Tabii, bu kırılma sürecinden mutlak anlamda olumlu sonuçlar beklenmemeliydi. Birçoğu bu kırılma sonrası bağımsızlaşarak siyasetten uzaklaştı. Birçoğuyla arkadaş olmadığımızı dışarıda anladım. Bazılarıyla yoldaş olduk ama arkadaş olamadık. Maskeli yaşamlar arkadaş olmamıza engel oldu. İnsanı araçlaştıran, örgüt zihniyetinden kaynaklı bir gerçeklikti.

'90 sonrası hapishanelerde çok trajik olaylar yaşandı. Örgütün korunması kaygısıyla, birçok insan, rencide edici kötü uygulamalara maruz kaldı. Bunları yapanlar da birbirine günde on defa "Yoldaşım" diyen örgüt militanlarından başkası değildi. Başkalarının adına konuşmuş olmayayım ama kendi adıma bir gerçeği ifade edecek olursam; on yıllık hapishane yaşamımda arkadaşım diyebileceğim insan sayısı çok azdır. Yoldaşım dediğim birçok kişiye, ya beni rencide eden tutum ve davranışlarda bulunduğu ya da başkasına yapmış olduğu uygulamaları gördüğüm için her iki halde de kırıldım. Yıllarca kaldığım hapishane ortamlarında farklı düşüncelerimden dolayı oportünist, reformist, revizyonist, küçük burjuva aydını gibi yaftalarla teşhir edilerek, moral dengem altüst edilmek istendi. Hapishane koşullarında dışlanmanın ne menem bir şey olduğunu yaşamayanlar anlayamaz. Bana yönelik bu dışlayıcı mekanizma benim durumumda olan birçok mahpusa yapıldığından, '90 sonrası hapishaneler, kırılan insanlar topluluğu haline getirilmiştir. Buna benzer uygulamalardan dolayı, hapisten çıkan birçok tanıdığımın dışarıda karşılaştığımda oturup konuşama-

dık. Yıllarca aynı koğuşu paylaşmamıza rağmen birçoğuna “Arkadaşım” diyemedim.

Nihayetinde örgüt denilen mekanizma, hep bu uygulamaları hayata geçirenler tarafından çalıştırıldı. Gün oldu aynı uygulamalar kendilerini de vurdu. Ama her defasında yeni uygulayıcılar hep işbaşında oldular. Sonuç, koskocaman bir buharlaşma! Bana ve benzerlerime yapılan bu “dışlama” uygulayıcıları, kırılma dönemi ertesinde dışarıya çıktıktan sonra buharlaştılar. Hapiste şiir yazan, öykü yazan, karikatür çizip resim yapanları “devrimin tali işleri” diyerek dışlayanlar, daha sonra dışarıda, hayatın içinde kayboldular.

Gün uzadı yıl oldu

Dışarı çıktığımda, benzerlerimin birçoğu içeride kalmıştı. Birçoğuyla aynı hapisanelerde kalmışlığım vardı. Arada bir de olsa onlara bazen mektup, bazen kitap gönderirdim. Bana yazdıkları cevaplarda hep kendimi gördüm. Sanki o mektupları ben yazmıştım.

Dışarı çıktığımda ilk olarak yazdıklarımın yayımlatılması ile uğraştım. Bana söz veren yayınevleri vardı. Dört yıl önce yayımlanması gereken dosyam hâlâ yayımlanmamıştı. Git-tim, görüştüm. Gerekçe: Dışarımın yoğunluğundan dolayı kitabı yayımlayamamışlar. Yazdığım mektuplara da cevap verilmemişti. Çıktığımda artık iş başa düşmüştü. Kendim uğraşacaktım. Bir yılım bu dosyaları toparlamakla geçti. Bazıları kaybedilmişti. “Dirisinden vazgeçtim, hiç olmazsa ölüsünü verin,” dedim. Dosyaları kaybedilen arkadaşlara da tembihledim, hepimiz aynı şeyi söyledik. Neticede bazılarını kurtarabilmeyi başardım. Ne zorluklarla yazıp hapisane kapısından çıkarttığımız yazılarımız, ilgisizlikten dolayı kalabalık yayınevi raflarında kaybedildi. Hapiste yazdığım güncel makaleleri teorik ve siyasi dergilere gönderirdim. İlk yazılarımın ya-

yımlanması bana apayrı bir heyecan verirdi. Günlerce koğuş kapısında postadan gelecek dergiyi beklerdim. Hapiste, dışarıdan bana mektup yazacak bir arkadaşımın olmasını çok isterdim. Ama hiçbir zaman olmadı böyle bir arkadaşım.

Bu noktada, hapis yaşamımızın bu lanetli sansürcü anlayışını anlatmam gerekecek. Bu durum benden kaynaklanan bir şey değildi, ayrıca sadece benim sorunum da değildi. Benim gibi binlerce mahpus bu sansür konusunda çok dertliydi. Bunun nedeni dışarıda dostlarımızın olmaması değildi, örgütlerin katı kuralcı ve sansürcü anlayışlarının bir sonucu idi. İçeride yazdığım her mektup önce örgütün mektup inceleme komisyonu tarafından okunuyor, eğer uygun görülürse cezaevi idaresine veriliyordu. Bu yüzden örgüt yöneticileri ile çok tartışmışımdır. Bazı mektuplar gönderilmezdi. Bunun üzerine protesto edip mektup yazmama kararı alıyordum. Buna benzer birçok nedenden ötürü hiçbir zaman dışarıdan düzenli yazıştığım bir mektup arkadaşım olmadı benim. Bu yüzden de hapisteki yıllarım kısalmış bir gün olmadı. Günlerim uzadı, yıl oldu.

Kendini kapatmak

Uzun yıllar hapiste yapmış olduğum okumalar, entelektüel ilgi alanımı oluşturdu. Dışarıya çıktığımda düşün dünyasından uzakta olmadığımı anladım. Şimdi yine öyle imkanlarım olsa başka okumalar da yapardım. Ya da zihin hamallığı yapmamak için daha seçici davranırdım. Karanlıkta el yordamıyla yol bulmak gibi bir şey oldu benimkisi. Akıl hocalarım, referanslarım olmadı hiçbir zaman. Bir mahpusun çok da şansı yok bu konuda. Akademik öğretimler referanslı seçilmiş derslerden oluşuyor. Az kitapla çok yol alma denilen şey bunun sonucu olsa gerek. Şöyle geriye dönüp baktığımda, yakacağım, yırtıp atacağım notlarım olmadı. Dönem-

sel olan siyasi ve teorik konulara fazla kaptırmadım kendimi. Daha kalıcı, ucu açık teorik araştırmalar ilgimi çekiyordu. Tarih ve felsefe denilen entelektüel alan öyle kapsamlı ve derin görünüyordu ki bana, bir ara tereddüt ettim, tamam mı, devam mı? Günlük konuştuğumuz her şey daha önceden söylenmiş gibiydi. Filozofların yüzyıllar önce söylediklerini tekrar ediyormuşuz hissine kapılıyordum. Felsefe tarihinde o kadar çok şey söylenmiş ve yazılmıştı ki dipsiz bir kuyu gibiydi. İndikçe, araştırdıkça kuyunun derinleştiğini gördüm. Tarih ve felsefeye dair konuşabileceğim insan sayısı çok azdı. Bulduğum örgüt ortamlarında günlük tartışma konuları tek merkezden belirlendiği için çok şanslı sayılmazdım. Tartışmalarım daha çok kendimle oldu. Her mahpus dışa açılmadığından ötürü içe dönük yaşar ve düşünür. Sınırlı mekânda dışa açılma imkânınız olmadığından ister istemez içe dönük yaşıyorsunuz. Hapiste yazanlar için bu, yoğunlaşma imkânıdır. Bir mahpusu hiçlendiren o kadar çok şey vardır ki bu yüzden içlenir. Hapiste yazdığım her şey biraz da bu içlenmelerimdir.

Her edebi eserin, yoğunlaşmış duygular dünyasından oluştuğuna inanırım. Bu yönüyle düşünüldüğünde hapisane buna uygun bir mekândır. Bilemiyorum bana mı öyle geliyor, insan gördüğüne, dokunduğuna değil; göremediğine, dokunamadığına daha çok yoğunlaşıyor. Uzakta olduğu içindir belki. Uzak her zaman cazip, yakın ise acizdir. Bu yüzden yakınımızda olan değerli değildir çoğu zaman. İnsan ulaştığını değil, ulaşamadığını kurgular. Bir edebi metinde de genellikle yapılmak istenen budur. Bazen hapiste yazmanın zorluklarından konuşulur. Bunlar daha çok dışsal nedenlerdir. Ama bu dışsal nedenler bile hapiste yazmanın konusu olmaya başlamıştır. İktidarın insanı içeriye kapatmasına yönelik ciltler dolusu eleştirel değerlendirmede bulunabilirim, fakat beni daha çok insanın kendi kendisini kapatması düşündür-

mektedir. Bir insan kendisini nasıl kapatır? Bu kapatma kişinin düşünsel dünyasıyla ilgilidir. Hapiste kaldığım yıllarda hep eleştirdiğim bir durumdu bu. Örgüt yapılarında çok gördüm böylelerini. Bir insanın zihinsel gelişiminin k rleşmesini sağlamak, ancak bu kadar başarılabilirdi. Tekçi ve merkezci bir yönetme-yönetilme tarzının, insanları aynılaştırdığını yaşıyarak gördüm. Kendi mantalitesinin dışına kapalı bir yapı düşünün. B t n “en iyileri” kendisi temsil ettiğinden dolayı sağdan ve soldan gelebilecek her Şeye kapalı bir yapı. Bu kapalı yapılardaki bireyin durumunu gördükçe  rperiyordum. Son derece iradesizleştirilmiş, kendi olmaktan uzaklaştırılmış güdük bireyler çıktı ortaya. Bu gerçekliği kırılma sonrası süreçte daha iyi gözlemledim. On yıl, yirmi yıl boyunca kapalı bir yapıda kendini kapatanlar daha sonra a ılamadılar. Son derece iradesiz ve özgüvenden yoksun bir insan tipolojisi çıktı ortaya. Dünyayı siyah-beyaz değerlendiren bir zihniyetten pek bir Şey beklenemezdi zaten.

Bugün hapishanelerde eli kalem tutan ve okuyup yazanlar, daha çok geçmiş süreçlerle hesaplaşmasını yapabilenlerdir. Dışarıya çıktıktan sonra hapiste yazan birçok insanla yazışmalarımı sürdürdüm. Yazışmalarımızda çeşitli meselelere dair tartışmalarımız oldu. Çok samimi mektuplar aldım. Geçmiş sürece ilişkin yapılan değerlendirmeleri önemsiyorum. Sayıları az da olsa geçmişin muhasebesini kendi iradesiyle yapanlar var. Kendini kapatma, kapattırma dediğim Şey en yoğun biçimde tarikatlarda yaşanır. Son yıllarda sol gruplar da bu kapatmalar sonucu tarikatlaştı. Tüm bu eleştiri konusu yaptığım Şeylere rağmen hapishanelerde yazı yazan bir kuşak oluştu. Bu konuda iyimserliğimi koruyorum. Tarihin her döneminde önemli edebi eserler, kırılma dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu ülkede de bunun böyle olacağına inanıyorum. Bu süre uzun olabilir ama mutlaka kendi edebiyatını yaratacaktır.

Hapishanelere yönelik gerçekleştirmekte olduğumuz proje kapsamında son beş yıldır ortaya çıkan şiir ve öyküler önceki dönemlere nazaran daha nitelikli ve edebi metinlere daha yakın duruyor. Yakın bir döneme kadar (bütün bir 12 Eylül sonrasını kapsayan dönem) şiir ve öykülere bakıldığında siyasi propagandanın öne çıktığını görüyoruz. Bu kaba propagandacı dil, yazılan ürünlerin edebi niteliğini düşürüyordu. Bunda dönemin siyasi atmosferi elbette ki etkileyici oldu. Sosyalist gerçekçiliği, parti edebiyatı güzergâhında düşünülüp yazılan bir dönem olarak özetleyebiliriz. Bu da Sovyet edebiyatının kötü bir taklidinden ibaretti. Teorik tartışmalara girmek istemiyorum ama edebiyat tarihi, toplumcu gerçekçi edebiyatın sınıfta kaldığını göstermiştir. Bütün Sovyet dönemi edebiyatı talimatlarla belirlenmeye çalışıldı. Bu da edebiyatı kısırlaştırdı. Türkiye’de ’80’lerde yapılan parti edebiyatı, ’90’larda da örgütsel yapılarda sürdürüldü. Ve Türkiye edebiyatında sol örgütlerde otuz yıldır önemli edebiyatçıların çıkmaması, anlatmaya çalıştığım bu anlayışla ilgilidir. Son otuz yılda yazıp çizenlere baktığımızda, büyük çoğunluğunun örgütsel yapıların dışında duran bağımsız kişiler olduklarını görüyoruz. On yıllık hapishane deneyimimde gördüğüm şey, şiir ve öykü yazarların büyük çoğunluğunun bağımsız kalan insanlar olduğudur. Marx, “Özgür düşünebilmenin yegâne şartı bağımsız olmaktır,” diyordu. “Bağımsız olamayanlar, özgür düşünceyi geliştiremezler,” sözünü çok anlamlı bulurum. Zor bir şeydir ama tadına varıldı mı da asla vazgeçilemeyecek bir şeydir. İnsanın kendi olabilmesi denilen şey de bağımsız olabilmekle ilgili olsa gerek.

Dışarıdan içeriye bir köprü: Mahsus Mahal

Eleştiri konusu yaptığım tüm bu sorunların aşılması için, hapiste yazarlara yönelik, dışarıdan bir proje gerçekleştir-

mek istediğimde, bu alanda yaşanan sorunların az çok bilincindeydim. Hapiste yazılan ürünlerin desteklenmesi ve yayımlatılmasını önemseyerek ama zorluklarını da bilerek başladık işe. Bu projenin yayın koordinatörlüğünü üstlenerek çalışmalara başladım. Sorunları az çok bildiğimden dolayı, zorlandığım söylenemez. Projeye yönelik olumlu tepkiler aldık. Hapiste yazan mahpuslardan bazıları yazdıkları mektuplarda heyecanını dile getirdi. Kırgınlıklar denizine yelken açtığımızı yazanlar oldu. Sanırım hapishanede yazmaya çalışanların ortak çığılığıydı bu. Bu kırgınlık, dışarının duyarsızlığına karşıydı. Hapishanelere yazdığım mektuplarda bir sordum bin ah işittim.

Hapishane Duvarını Aşmak adlı proje üç etkinlik içeren bir proje idi. İlkinde hapiste yazılan ürünlerin, şiir ve öykülerin yayımlatılması düşünülüydü. Projenin ilk ürünleri olan *Hapishaneden Şiirler ve Hapishaneden Öyküler* 2005 yılında basıldı. Kitaplara ilgi yoğundu. Toplam yirmi hapishaneden iki yüz elli şiir ve öykü yazarı ürünlerini gönderdi. Bunların arasından seçki yapılarak altmış üç yazarın şiir ve öyküsü yayımlandı. Hapishane duvarları arasına sıkışıp kalan entelektüel birikimi dışarıya taşımak işin en görünen tarafıydı. Bundan daha önemlisi, hapiste yazanlara dışarıdan bir şeyler yapabilmektir. Bunun için de hapiste yazanlarla diyalogun süreklileştirilmesi sağlanmalıydı. Bu da projenin ikinci etkinliği olarak düşünülüydü.

İkinci etkinlikle yapılmak istenen, dışarıda yazan ile hapiste yazanı buluşturmaktır. Bir kez daha anladım ki dışarıda yazan yazarlar hapishanelere çok duyarlı değiller. Hapiste yazanlarla yazışabilecek yazar ve sanatçılar pek orali olmadılar. Çok az sayıda yazar duyarlılık gösterdi. Oysa "Hapiste yazmak mektupla başlar," demiştik. Bu mektuplar çoğalsın, solgun, monoton geçen yaşam canlansın istemiştik. Mektuplar bundan daha büyük anlamlar içerir elbette. Aldı-

gım bazı mektuplarda dışarıya yönelik ağır eleştiriler vardı. Artık dışarıdan hiçbir beklentilerinin olmadığını söyleyenler oldu. Bazıları, dışarıda bir karşılığı olmadığı gerekçesiyle artık yazmayacaklarını söylüyorlardı. Özellikle F tipi operasyonları sonrası bu ilgisizliğin daha da arttığını yazanlar oldu. “İktidarını kapatma çalışmalarına dışarıdaki duyarsızlık da eklenince iyice çekilmez oldu hapishaneler,” cümlesini çok duydum.

Mahsus Mahal dergisi şu an hapishanede bulunan mahpus yazarların kendini ifade edebilecekleri şiir, öykü ve düşüncelerini yayımlayabilecekleri bir platform dergisidir; mahpus yazarın yazılarının yayımlanması, dış dünyayla bağının geliştirilmesi önceliklidir ve bunu oldukça önemsemek gerekir. *Mahsus Mahal* çalışmaları, dışarıdan içeriye bir tünel kazma girişimi olarak da tarif edilebilir.

Hapishanede yazan mahpusların sıkıntılarını biliyorum. Ama bu sıkıntılar, bu çifte sansürler, mahpus yazarın yazma nedeni de olmaktadır. Yukarıda söylediğim Türkiye hapishaneleri yazar çıkarmakta bereketlidir derken bir gerçeği dillendirmek istedim. Tabii hapishanenin özel bir sihiri yok. Tamamen edebiyatın geniş alanıyla ilgili bir şeydir. Yazma uğraşı denilen şeyi kendini ifade etme biçimi ve uğraşı olarak tarif edersek, mahpus olmuş insan gerçeği buna çok elverişlidir. Her türlü baskı altında tutulan, kendini ifade etme olanağı elinden alınmış insan, dışa açılmayan insan, kendi içine çekilmek zorunda kalır. İşte bu içe dönme denilen şey içlenmelere yol açar. Mahpus insanın yazdığı şiir, öykü ve her türlü edebi metin biraz bu içlenmelerdir. Geniş anlamda edebiyatı ya da yazma eylemini; sözü olanların işi olarak özetlersek, mahpus olmuş insanın söyleyecek çok sözü olacağı gerçeği unutulmamalıdır. Çünkü o toplumdan dışlandığı için, kapatıldığı mekânla kavga içindedir. Mahpus olduğu dönem içinde kapatılmanın getirmiş olduğu yoksul-

luk ve yoksunluk ifade etme araçlarından mahrum oluşu, mahpusta yazmak isteğine olağanüstü genişlikte bir hayal dünyası sunmaktadır.

İnsanın aleyhine olan her şey hapiste yazan mahpus yazarın yazma nedeni olmaktadır. Ama tüm bu yazmak için avantaj gibi gözükken ortamda özgürce, kaygısızca yazmak mümkün değildir. Bu nedenle hapiste yazılan her metin, yarının metindir; henüz bitmediği için yarım değildir, kaygılarla yazıldığı için yarım metindir. Eğer dikkat edilirse korkularla yazılmış demiyorum, kaygılarla yazılmış metinler diyorum. Kaygı korkuyu da içinde barındırıyor ama korku birçok kaygıdan biri olabilir ancak; korku dışsal, kaygı ise içseldir. Dışsal olana tepki yazana bir yazma nedeni yaratırken, içsel olan kaygı yazanı köreltir. İçsel olan kanıksanmış bir dengencilikle açıklanabilirken dışsal olan geçici bir tutumla açıklanabilir. Buradan söylemek istediğim şey şu; sansür korkunun, otosansür kaygının sonucudur. Hapiste yazanlar her ikisine de maruz kalıyor. Mahpus yazarı sınırlayan ya da kaygı duymasına neden olan o kadar şey var ki... Mahpus olduğum yıllarda "Kaygısız yazmalıyım" dediğimde bile kafamda birçok kaygının olduğunu anlıyordum. Hapiste yazılan her şeyin başkaları tarafından okunduğunu, incelendiğini ve ondan sonra dışarı gönderildiğini bilmem vurgulamam gerekiyor mu?

Hapishane, dışarıda da bitmiyor

Yapmakta olduğum etkinliğe "proje" demek istemiyorum aslında, hapishanelere yönelik bir şey yapmanın vicdan sorumluluğu olduğunu düşünüyorum. Hapishane dünyası, içinde yaşamak istemediğimiz bir dünya. Ama trajik olan şu ki, istemediğimiz halde günün birinde tanışıyoruz bu dünyayla. Aslında çok tanıdık bir dünya. Bakmak istemediği-

miz, yüzleşemediğimiz arka yanımıza düşer. Anımsanmak istenmediği için çok erken unutulur oraya dair her şey! İnsani bir refleks belki de, geçmişimizdeki kötüyü pek hatırlamak istemiyoruz. Hapishaneli bir toplum olduğumuz ise bir gerçek. Her gün, her an unutilan bir gerçek aynı zamanda.

Bir yıl önce dışarı çıkmış mahpuslardan yazı istedim. Bazıları “Oraya ait hiçbir şeyi hatırlamak istemiyorum” dedi. Oysa “geçmişteki kötü” ile yüzleşebilmek çok önemli. On yılını, yirmi yılını hapishanede geçirmiş bir insanın oraya ait geçmişini kabullenememesi nasıl bir reflektir acaba? Psikana-lizde vardır elbet bir açıklaması. Ama bu geçmişin hapishane sonrası yaşamda insanın üzerinde bir yama gibi duracağı da ayrı bir gerçek. Eski bir mahpus olarak hapishane sonrası yaşamımda bu yamayı hep taşıyorum. Bu yama içimde dışımda, hep benimle birlikte. Belki de telafisi mümkün olmadığı için böyledir bu. Düşünüyorum da, on yıllık, yirmi yıllık bir geçmiş insan ömrünün önemli bir evresine tekabül ediyor. İnsan hayata tutunmak istediğinde, uğraş edinmeye başladığında “geçmiş” hemen çıkıyor karşısına. Bu geçmişten kaçmak, saklanmak yerine yüzleşmek, istemesek bile barışmak insanı daha normal kılabilir.

Hapishane sonrası yaşamda bunu yapamayanların çok zorlandıklarına tanık oldum. Uzun yıllar mahpus yaşamı, dışarıdaki yaşamdan uzaklık bazılarının içinde uçurum yaratmış. Tanıdığım eski bir mahpus arkadaşım on beş yıllık mahpus yaşamının kendisinde yarattığı boşlukları dolduramadığını söyledi. Benzer sıkıntıları ben de yaşıyorum; hâlâ hapse girdiğim yaşta görüyorum kendimi. Bu durum on yıl ve üzeri mahpus olmuşlarda yaşanıyor genellikle. Ama insan bunlardan kaçarak ya da bunları yaşanmamış sayarak kurtulamaz. Empati kültüründen yoksun bir toplum olduğumuz çok belli. Yüzünü dönüp geride kalan mahpusları düşünmek yerine bulunduğu yerden hemen uzaklaşma,

görmezlikten gelme çabası var. Yaşanan bu empati yoksunluğunu, “kendisi hapisten çıkınca herkesi çıkmış sanmak” tutumu olarak özetleyebiliriz.

Sanırım hapishanelerin insanlarda yarattığı en karmaşık sonuçlardan birisi de, mahpusun dışarıya çıktıktan sonra geriye dönüp bakmasını engellemek. Hapishaneler, mahpuslarda böylesi bir sonuç yaratmamış olsaydı bu “tecrit” mekanları bu kadar sorunlu ve kötü şartlarda olmayabilirdi. Hapishane üzerine düşünürken gözden kaçırılan bu durum, eski mahpuslarda görülen en büyük sonuçlardan biri. Her şey öylesine mükemmel hazırlanmış oluyor ki, mahpus sadece kapatılma ile cezasını çekmiş olmuyor, hapishane sonrası yaşamında da devam eden bir süreç yaratılıyor. Bu süreç mahpus kalmış insanın dışarıdaki yaşamını tümüyle etkileyen bir süreç. Son yıllarda bu süreçleri yaşayan insan sayısı oldukça fazla, keşke elimizde rakamlar olmuş olsaydı da tabloyu bir görebilseydik.

Bu kez gözlemciydim

Proje devam ederken bazı gelişmeler oldu. Hapishanelerde çalışma yapabilecek bir sivil inisiyatif oluşturduk. Sivil toplum aktivisti bir grup insan Adalet Bakanlığı izniyle on beş hapishaneyi ziyaret edip gözlemlerde bulunduk. Daha önceleri bana yazılan mektuplarda, özellikle F tiplerinde koşulların kötü olduğunu, tecrit halinin devam ettiğini yazanlar çoğunlukta idi. Şimdi bir fırsat çıkmıştı, bazı şeyleri yerinde görebilecektim. Bir türlü inanamıyordum Adalet Bakanlığı'nın bana izin verdiğine. Daha önce on yıl içeride kalmış, eski bir siyasi mahpusa hapishaneleri ziyaret etme, koşulları gözleme izni verilmesi gerçekten de inanılmazdı. Ziyaret edilecek hapishanelerden biri de altı yıl hapis kaldığım Bursa Özel Tip hapishanesiydi (sonradan H tipi olarak değişti-

rildi). Birçok insan inanamadı Bursa Hapishanesi'ni ziyaret ettiğime. İlk önce ben de inanamadım ama "gerçek bu" diyordum kendi kendime. Gittim, gezdim, gördüm, geldim. Bu kez nasıl bir duygu olduğunu soranlar oldu. Hüzün edebiyatı yapmak istersem bir yığın şey yazabilirim. Ama hapishanedeki değişiklikler beni şaşırttı. İç mimarisi değişmiş bir hapishane ile karşılaştım. Her gün minyatür kale futbol maçı oynadığımız blok havalandırmaları beşe bölünmüş, oldukça küçülmüştü. Sekiz yıl önce elli kişi kaldığımız bloklar dört ve sekiz kişilik hücrelere bölünmüştü. Altı yıl mahpus kaldığım blok kapısına gittiğimde bayağı içlendim. Karmaşık duygular anlayacağımız. Peki, en çok dikkatini çeken şey ne oldu dersiniz, "sessizlik" derim. Bu hapishanede mahpus olduğum yıllarda bütün blok kapıları açık olurdu, toplam üç yüz mahpus her an birbirini görebilir, konuşabilirdi. Mahpus olduğum dönemde olmayan yenilik ise iş atölyelerinin kurulmuş olmasıydı. 2000 yılından sonra bu iş atölyeleri konusunda yoğun çalışma yapıldığını biliyordum. Bir hapishanede ortak kullanım alanlarının ve iş atölyelerinin olması çok önemlidir ama bu alanların nasıl kullanıldığı daha da önemlidir. Atıl durumdaki mahpus insanın bireysel yeteneklerini geliştirebileceği alanlar olmasını önemsemek gerekir. Ama diğer yandan her mahpusun bu alanlardan yararlanamadığını öğrendik. Bu gibi alanların kullanımı kurallara bağlandı mı işlevsiz hale geleceği çok açıktır. (Tabii mahkûm emeği sömürsüne de dikkat etmek gerekir. Bu sistem Amerika'dan alınmadır ve orada bu amaçla yıllardır kullanılmaktadır. Bkz. Emma Goldman, *Hayatımı Yaşarken-I*, hapishanelerle ilgili bölümler.)

Ziyaret ettiğimiz hapishanelerin birçoğunda benzer sorunlara rastladık. Koşu tipindeki hapishanelerdeki aşırı kalabalık yaşamı zorlaştıran önemli bir sorun. İzmir-Buca Hapishanesi'nde yüz kişilik koğuşlar gördük. Bu yüz ki-

şi de aynı mutfağı, aynı tuvaleti kullanıyordu. F tipi hapis-haneleri, üzerine ne söylesek az derler ya, biraz o durumdalar. Mekan olarak mimari yapıları sorunlu ve cezalandırıcı geldi bana. Diyeceksiniz ki hapis-haneler ceza ve infaz yerleridir. Ama F tipleri bundan daha öte bir şey. Kapatmanın kendisi bir ceza olabilir ama kapatıldığınız mekanın kendisi ayrıca cezalandırıcı olmamalıdır. F tipi mimarisi insanı cezalandıran bir mimaridir. Uzun yıllar mahpus kalmış biri olmama rağmen Ankara-Sincan 2 No'lu F Tipi'ni gezerken bir ara başım döndü. Duvara yaslanıp durdum. Yanıma yaklaşan infaz koruma memuruna, "İnanır mısınız, şimdi beni burada bıraksanız tek başıma çıkış kapısını bulamam" dedim. Gülüp geçti.

F tipinde insanı ürperten şey, üç yüz elli kişi yaşamasına rağmen çit çıkmamasıydı. Ölüm sessizliği derler ya, öyle bir şey işte. Oysa Bursa'da hapis olduğum dönemde hapis-hane koridorunda yürüdüğümde bloklardan gelen sesler şehir kalabalığını hatırlatırdı. F tipinde bu sessizliği yaratan şey, hücrelerinde yaşayan mahpusların sükuneti değil, hapis-hanenin bu sessizliği sağlayacak biçimde yapılmış olmasıdır. Tüm hapis-haneler iktidarların kapatma mekanlarıdır ama F tipleri bundan daha öte mekanlar olmuş. Üç F tipi hapis-hane gezdim, üçü de çok kapalıydı. Açık tek bir mazgal deliğine rastlamadım. Hücredeki insanın başkalarıyla ses ve görüntü teması yok. Edirne ve Sincan 2 No'lu F Tipi'nde hapis-hane idaresinin seçtiği iki hücre ziyareti yaptık. Mahpuslarla baş başa konuşma şansımız olmadı ama iş atölyelerinde bazı mahpuslarla konuşabildik. İnsanı ürperten ve düşündüreren şeyler dinledik. Uzun yıllar mahpus kalan biri, "Mahkemeye veya hastaneye gittiğimde dışarıda kalamıyorum. Bir an evvel hapis-hanedeki hücreme dönmek istiyorum" dedi. Benzer sorunu birçok mahpusun yaşadığını söyledi. Bir başka mahpus ise, artık iki üç kişi bir arada kalamaz oldukları-

nı söyledi. Karşılıklı aşınan ilişkiler sonucu birçoğunun yalnız kalma isteği varmış. Uzun yıllar dar hücrede üç kişinin bir arada kalamaz duruma gelmesi insanı düşündüren başka bir acı durum. Benzer rahatsızlıkları dört ve sekiz kişilik hücrelere bölünmüş H ve M tipi hapisanelerinde de dinledik. Sürekli aynı yüzlerin dar mekanda tekrar eden ilişkileri bir zaman sonra aşınıyor, bu aşınma bir arada kalma imkânını ortadan kaldırıyor.

F tipinde uzun süre tek kişilik hücrede kalan biri ise; konuştuklarının kulağında çınladığını, bazen de konuştuğunu duymadığını söyledi. Buna benzer yığınla sorun dinledik.

Adli mahpuslar

Türkiye’de hapisane sorunları üzerine düşünüp yazarken bazı ezberlerin bozulması gerekiyor. Son otuz yılda Türkiye’de hapisane sorunu siyasi mahpusların eylemleriyle gündeme geldi. Tartışılan, konuşulan şey, siyasi mahpusların içeriden başlattıkları açlık grevi ve ölüm oruçları oldu.

Bugün Türkiye’de hapisane denilince ilk akla gelen ölüm oruçları oluyor. Hapishanelerin genel anlamda iyileştirilmesi için yapılan mücadeleyi önemsemek gerekir. Ama bir eylem biçimi dışarıda karşılığını bulamıyorsa çok zorlamak, değişik eylem biçimlerini denemek doğru olabilir. Türkiye’de hapisane sorunları üzerine düşünülürken gözden kaçırılan ve ihmal edilen bir başka önemli gerçek var; hapishanelerde her dönem büyük mahpus kitlesini oluşturan adli mahpus gerçeği. Adli mahpuslar büyük çoğunluğu oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda daha zor koşullarda yaşıyor. Bu durum hapisane gerçeğinde her dönem böyle olmasına rağmen görülmek istenmemiştir. Bugün bile seksen bin adli mahpus kitlesine karşılık siyasi mahpus sayısı dört bin civarındadır. Adli mahpusların hapishanelerde da-

ha zor koşullarda bulunması örgütsüz bir topluluk olmalarından kaynaklanıyor. Siyasi mahpuslar ise (en azından büyük çoğunluğu) buldukları hapishanelerde örgütlü komün yaşamını sürdürebiliyor. Buna karşılık hapishanelerde örgütsüz bir adli mahpus kitlesi var ve bu kitle hapishane gerçeğinin tüm sıkıntılarını fazlasıyla yaşıyor. Siyasi mahpuslar örgütlülüğün getirmiş olduğu tüm avantajları hapishane idarelerine karşı kullanırken, adli mahpusların böylesi bir avantajı bulunmuyor.

Kendi deneyimlerimden biliyorum (1992-2001), siyasiler adli mahpuslarla birlikte kalmayı pek tercih etmezdi, normalde idareler de buna izin vermiyordu zaten. Komün yaşamında bir siyasi mahpusa gelebilecek en ağır eleştirilerden biri, onda “adlileşme” eğiliminin görülmesiydi. Çoğu defa şöyle ifade edilirdi: “Yoldaşta adli mahkûm eğilimi var.” Bu eleştiriye maruz kalan bazı siyasi mahpusların oturup ağladığını hatırlıyorum. Çünkü siyasi örgüt mantalitesine göre “adlileşme” çok aşağılık bir şey olsa gerekti.

İstanbul Bayrampaşa Hapishanesi’nde tutuklu olduğum zamanlar, bir defasında (1992-93 yılları) mahkemeye götürüldük. Mahkeme salonunda tutukluların bekleme odaları vardı. Siyasilerin bekleme odası dolu olduğundan bizi getiren sorumlu asker adlilerin bulunduğu bekleme odasına almak isteyince, hep birden tavır almış, gerekirse üst üste kalabileceğimizi söylemiştik. Aynı gün mahkeme sonrası hapishaneye döndüğümüzde bu durum örgüt sorumlularına aktarıldı. Örgüt temsilcileri, hapishane idaresine siyasileri bir daha adlilerle aynılaştırmaya çalışma politikasından vazgeçmesini söylediler.

Siyasiler, adli mahpusları dışlıyor, küçümsüyor ve genellikle uzak durulması gereken bir kitle olarak görüyorlardı. Buna karşılık adli mahpuslar ise siyasilere sempati duyan, onların bulunduğu yerde kalmak isteyen bir yaklaşım için-

deydiler. Adliler için, “Siyasi abiler” her daim iyi bir yerde dururdu. Siyasi davadan mahpus olma, adliler için hapisshanede ayrıcalıklı olmaktı. Bu ayrıcalıklı olma isteği ve arzusu her adli mahpusta vardır mutlaka.

Michael Foucault, *Büyük Kapatılma* adlı kitabında Jean Genet'nin bir anısını aktarır. Komünist bir mahpusun hırsızlık suçundan mahpus olan Jean'ı nasıl dışladığını şöyle yazar: “Savaş sonrasında Genet, Sante'de hapisti; bir gün, hakkındaki mahkûmiyetin bildirilmesi için Adalet Sarayı'na sevk edilmesi gerekiyordu. Oysa o dönemdeki uygulama mahkûmların Adalet Sarayı'na sevki için ikişer ikişer kelepçelenmesini gerektiriyordu. Genet'yi bir başka mahkûma bağlarlarken öbür mahkûm sorar: ‘Beni bağladığınız bu herif kim?’ Gardiyan cevap verir: ‘Bir hırsız.’ Bunun üzerine diğer mahkûm karşı koyar ve şöyle der: ‘Reddediyorum. Ben siyasi tutukluyum, komünistim ve bir hırsızla bağlanmayı reddediyorum.’ Genet, o günden itibaren, Fransa'da örgütlenen her türden siyasi hareket ve eylem karşısında sadece güvensizlik değil, belli bir küçümseme de duyduğunu bana itiraf etti,” [*Büyük Kapatılma*, M. Foucault, Ayrıntı Yayınları, s. 158, 2005].

Hapishanede adli mahpus olmanın dayanılmaz hafifliği bu olsa gerek. Tarifi zor bir mesele ama hapishanede adli davadan mahpus olmadığı için gururlanan yoldaşlarınız vardı. Adli davadan değil de siyasi bir davadan mahpus olmanın ayrıcalığı ve gururu... Siyasi davadan mahpus olmak bir inancın gururu olabilir ama bu gururun tarifi adli mahpuslar üzerinden yapılmamalıdır. Yeri gelmişken itiraf etmem gereken bir gerçek var; mahpus olduğum yıllarda yaklaşımım, siyasilerin genel yaklaşımından farklı değildi. Bazen aramızda adlileri çekiştirirdik. “Biz siyasiler direniyoruz, haklar alıyoruz. Adliler de hiç emek vermeden bu haklardan yararlanıyor” dediğimizi biliyorum. Ama şimdi, sadece

adli mahpus sorununda değil, hapishaneye dair birçok konuda çok sıkı yaklaşımlarımız olduğunu anlıyorum. Çok kaba olacak ama kısaca, “Hapiste bir direnenler var, bir de direnmeyenler” gerçeğinden hareket edildiğini söylemem yerinde olur. Hapishane gibi bir olguya siyah ve beyaz şeklinde bir bakış açısı ile yaklaşmak, fotoğrafın büyük karesini görmemizi engelledi.

Devrim yapıldığında zaten hapishanelere gerek kalmayacaktı. Çünkü devrimden sonra toplumun bütün sorunları çözülmüş olacaktı. Bir yandan böyle düşünürken, diğer yandan daha iktidar olmadan hapishaneler kurulmuştu bile. Demek istediğim, karşı olduğumuzu sandığımız şeyin kendisi bizzat içimizde yaratılmıştı.

Mahpus olduğum dönemde, hapishane sorununu ceza infaz sistemi sorunu olarak değil de siyasi mahpusların sorunu gibi algılama hemen hemen tüm siyasi mahpuslarda vardı. İnsan nasıl ki ormanın içinde ağaçların yoğunluğundan ormanın bütününe göremez, bir mahpus da benzer bir sonuçla hapishane olgusuna kapsamlı bakamaz. 2001 yılında hapisten çıktıktan sonra dışarıdan bakmaya başladığımda çok farklı yönlerini görmeye başladım. Daha önceki ezberlerim dışarıda bozulmuş oldu. Özellikle de Kars ve Bandırma hapishanelerinde adli mahpuslarla sanat atölyesi çalışması yaparken. Bu iki hapishanede iki yıl süren çalışmalar sonucu adli mahpus gerçeğini daha yakından tanıma imkanım oldu. İlk defa hapishane olgusunun, düşündüklerimden daha kapsamlı ve sorunları ağır bir gerçeklik olduğunu anlamış oldum. Oysa hapis olduğum yıllarda hapishaneyi siyasi mücadele alanı olarak görüyordum. Hatta mücadelenin geri cephesi falan değil, bazı dönemlerde aktif mücadele alanı olarak değerlendirdiğimiz de oluyordu. Böyle görüldüğü için de on yıllık mahpusluğumun yarısı açlık grevlerinde geçti. Hapishaneleri siyasi mücadele alanları olarak

gören örgütler, bu nedenle olsa gerek hapisane sorunlarına daha kapsamlı bakmak yerine, onu siyasi mahpuslarla sınırlı bir sorun alanı olarak ele aldılar. Buna benzer yaklaşım içinde olan bazı dernekler de sadece siyasi mahpusların sorunlarını dile getiren bir çalışma içinde oldular. Oysa hapisane gerçeği ya da ceza infaz sistemi denilen şey tüm yönleriyle ele alınmak zorundadır. Siyasi mahpuslarla ilgilenirken, adli mahpusları görmezden gelemezsiniz.

Ayrıca tüm mahpuslarla ilgilenirken, görev mahkûmu konumundaki infaz koruma memurlarıyla da ilgilenmek zorundasınız. Ceza infaz sisteminin önemli bir parçası da infaz koruma personelidir. Bunlar psikologdur, eğitmandir, sosyal uzmandır, müdürlerdir. Bir hapisanede ceza infaz sistemini uygulayan bunlardır. Hapishanelerle ilgilenen bir insan bunlarla da ilgilenmek zorundadır. Tüm bunları görmezden gelerek hapisanede faaliyet yapılamaz. Bir hapisanede sadece mahpusların koşullarını düzelterek hapisane koşulları düzeltilmiş sayılmaz. M. Foucault, "Ceza sisteminde ve ceza yasasında reform yapmadan cezaevi sisteminde reform yapmak bir şeye yaramaz" diyor [M. Foucault, *Büyük Kapatılma*, Ayrıntı Yayınları, s. 125, 2005].

Bu kadar kapsamlı ele alınmak zorundadır hapisane gerçeği denilen şey. Ama biz biliyoruz ki, yakın bir döneme kadar Türkiye hapishanelerinde belirli bir sistem yoktu. Türkiye'de hapisane tarihi çok eskilere gider ama modern anlamda ceza infaz sistemi denilen şey 2000'lerde başlar. Halen uluslararası ceza infaz sistemine yaklaşmış bir hapisane gerçeğinden bahsedemeyiz. Batılı ceza infaz sistemine geçilmiş olsa bile [F tipleri ile birlikte geçildiği iddia ediliyor] bu, hapisane sorununun çözüldüğü anlamına gelmez. Çünkü hapishaneler sorunlar yumağı üzerine inşa edilmiş bir gerçekliktir ve "kötü" olanla özdeşdir. Hapisane üzerine konuşulmaya başlandı mı kötü bir şey üzerine konuşuluyordur.

Foucault'nun dediği gibi, ceza yasası ve ceza sisteminde reformlar yapılmış olsa bile hiçbir zaman sorunsuz bir hapis-hane yaratmak mümkün değildir. Hapishaneler birer kapatma mekanı olduğu müddetçe bu sorunlar hep konuşulur olacaktır. Hapishanelere dair yapılan her türlü iyileştirme çalışmasını küçümsemek istemem ama yaşamın içinden alınıp kapatılan bir insana öfke kontrolü projeleri yaparak o insanın öfkesini dindiremezsiniz.

Hapishaneler toplumların zuladaki resimleridir. Hapishaneler, arada sırada ceplerden çıkarıp bakmaya bile cesaret edilemeyen, duvarlar arasına hapsedilmiş dünyalardır. Türkiye’de siyasî mahpusların varlığının devam etmesi, hapishanelerin zuladan sık sık çıkarılmasını gerektirir. Özellikle sol/sosyalist hareketlerin tarihlerinde hapishanede geçirilen dönemler üzerine devasa bir ‘güzelleme’ külliyatı oluşturulmuştur. Ama buna mukabil bilhassa son dönemlerde sol/sosyalist hareketler “dışardaki” seslerini yitirmeye başladıklarında, seslerini “içeriden” daha gür çıkartmaya, iradelerini ve politik hatlarının doğruluğunu koruduklarını böylece göstermeye yönelirler. Bunun getirdiği sonuç daha fazla içine kapanmak, kapandıkça da o iradeyi zedeleyecek olduğuna hükmedilen unsurları bertaraf etmeye yönelmek olur çoğunlukla. Sol içi şiddetin bir yüzü de hapishanelerde görünürleşir. Siyasal ayrışmaların ‘kadroların’ çoğunun “içeride” olduğu dönemlerde yaşanması herhalde rastlantı değildir. Aytekin Yılmaz, *İçimizdeki Hapishane: Labirentin Sonu*’nda siyasî mahkûmluğun ne çetin bir hayat olduğunu anlatırken, “içerideki” hapishanelerin nasıl yaratıldığını, nasıl işlediğini ve mahpusların neler yaşadıklarını ders alınması gereken bir insanîlikle anlatıyor.

“İçimizdeki Hapishane: Labirentin Sonu, bu derin acılı, ür-kütücü trajediyi, onun en yoğun biçimde yansıdığı ‘siyasî hapishane’lerde yaşamış, bu noktadan çıkış umudunu yitirmeyerek ve o çıkış yolu için vicdanımıza ve aklımıza çağrı yapan bir insanın tanıklığıdır. Bu sorunun dışımızda değil, içimizde, yüreğimiz ve aklımızın bir sorunu olduğunu, burada çözüleceğini bilen ve inanan bir tanıklıktır bu.”

ÖMER LAÇINER